

111. Ed, Hjältarängen, Eds sn.

Litteratur: D 2: 45. UFT h. 3 (1873), s. 27.

Avbildning: Dybeck a. a.

»En, sannolikt genom bränning skadad, ristning å en lös vräksten mellan Eds kyrka och Bisslinge, icke långt ifrån lägenheten Hjältarängen» (Dybeck). Ristningen har i senare tid icke kunnat återfinnas.

Inskrift (enligt Dybeck):

inku . . . k . . . u rista · runar · iftir · suain · auk ba . . . moþur

5 10 15 20 25 30 35

Ingv[ar] . . . [let]u rista runar æftir Svæin ok . . . moður.

»Ingvar . . . läto rista runorna efter Sven och . . . [sin] moder.»

Efter **inku[ar · auk]** kan ha funnits plats för ett kort namn jämte verbformen **[lit]u**. Mellan 31 **a** och 32—36 **moþur** torde ha funnits 8—10 runor.

112. Ed, Kyrkstigen, Eds sn.

Pl. 72—74.

Litteratur: B 166, L 397, D 2: 46. Joh. Bureus, F a 6 s. 44 n:r 23 och 24 (Bureus' egen uppteckning), s. 174 n:r 57 (Rhezelius), F a 5 n:r 94, F a 1 s. 23, F a 10: 2 bl. 37, 38, F f 6 n:r 44 (spridda anteckningar om inskriften förekomma även F a 6 s. 4 n:r 23, 24, s. 10, F a 13, s. 163, F a 14 s. 158 b, 239, F a 20 s. 29); M. Aschaneus, F b 18 s. 99 f., 138 f., 145, F b 19 bl. 11, 24; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta, bl. 295 f., Vita Theoderici (1699), s. 460; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 49 f., Antiquitates Ecclesiasticæ (1703), s. 9; O. Celsius, Monumenta Sveo-Gothica, n:r 29 (i: Acta Literaria Sveciæ, Vol. 2, s. 403, Uppsala 1728), SR 1, s. 169, 2, s. 461; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 157; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 82; R. Dybeck i ATS 1 (1864), s. 170, Anteckningar 1865 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 24; O. Klockhoff, Relativsatsen i den äldre fornsvenskan (1884), s. 10; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 84; E. Brate, Sverges runinskrifter (1921), s. 64, Anteckningar 1902 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 14, 56 f., i Namn och Bygd 18 (1930), s. 104 f.; O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 113, Forntiden (i: Sveriges historia, utg. av E. Hildebrand, 1, 1903), s. 250; S. Lindqvist, Jarlabanke-släktens minnesmärken (Nordiska Arkeologmötet i Stockholm 1922, tr. 1923), s. 139.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10: 2), kopparstick (F f 6); M. Aschaneus, teckning (F b 18); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 166); Dybeck; Brate foto 1902 (ATA); von Friesen a. a.

»Kyrkstigen» eller »stigen» är en gammal gångstig eller ridväg, som från Eds kyrka går söderut i den tämligen branta bergslutningen på västra stranden av Edsjön. Stigen har en gång, när markerna Ö om Edsjön voro mera vattensjuka än nu, varit förbindelseleden mellan bygden kring Eds kyrka och bygderna S om Edsjön, kanske huvudvägen för gående och ridande från Ed till Sollentuna. Stigen är numera föga använd, men kan tydligt följas genom skogen. Tätt invid stigen, på vänstra sidan, när man kommer norrifrån, omkring 1 km. från Eds kyrka, ligger ett jätttestort flyttblock, omkring 18 m. i omkrets, med två sammanhörande runristningar, den ena (B) vettande mot V och parallell med stigen, den andra (A) vettande mot S och vinkelrät mot stigens riktning. Ristningarna ha tydligen varit avsedda att läsas av dem som färdades vägen fram. — Platsen finnes angiven på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Ristningarna ha tydligen varit väl kända sedan gammal tid. De ha undersökts och avtecknats av Bureus, Rhezelius och Aschaneus. Bureus synes ha varit på platsen minst tre gånger. I sin anteckningsbok (F a 6) har han annoterat »14 Jul. 94» och »1615 18 Ap.», i sin

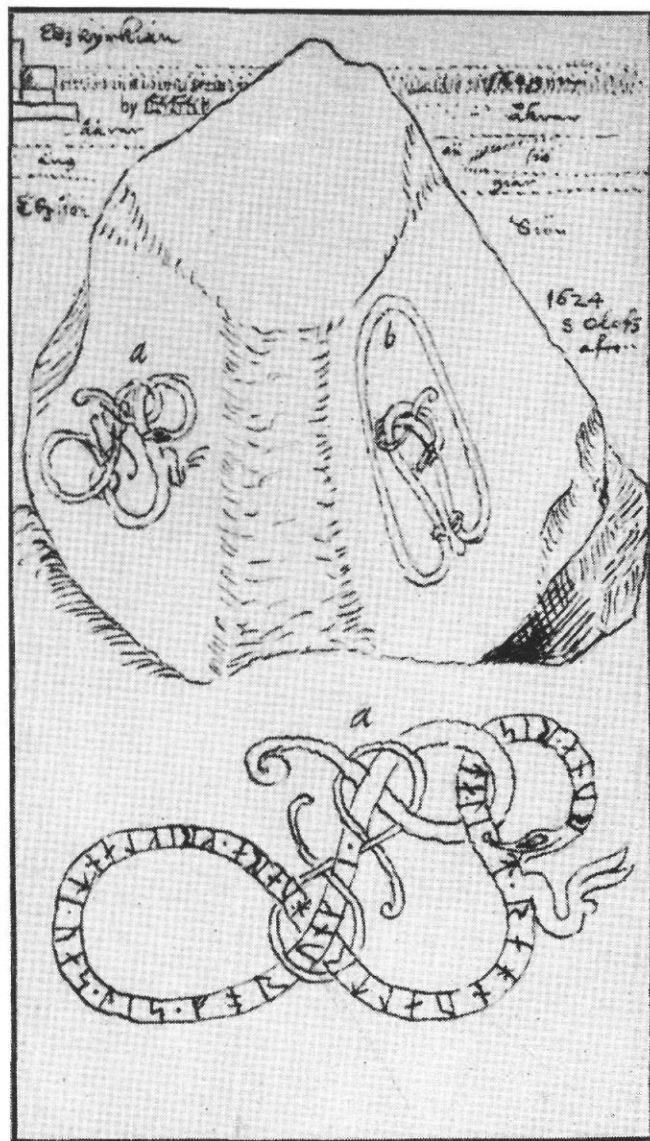

Fig. 98. U 112. Kyrkstigen, Eds sn.
Efter teckning av Bureus.

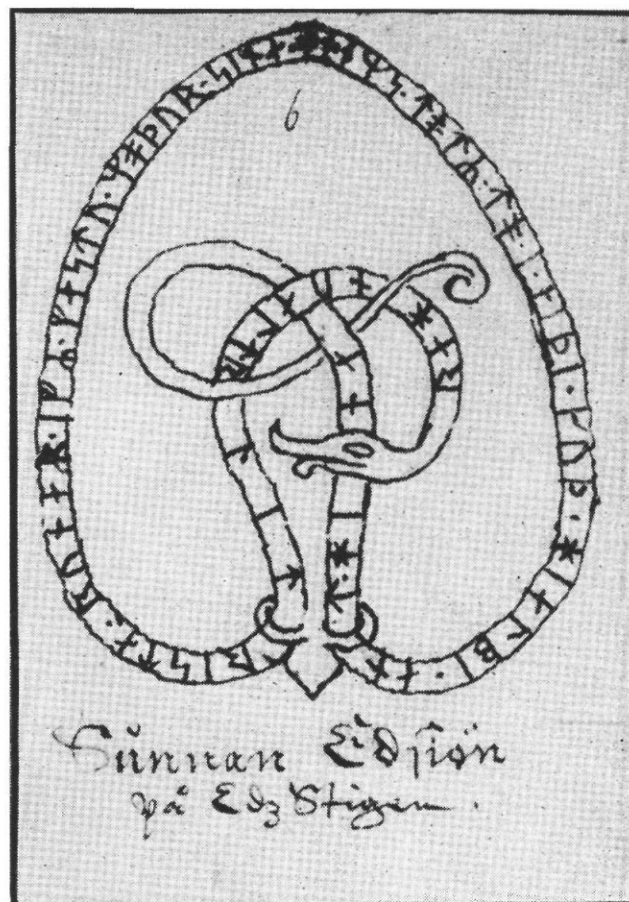

Fig. 99. U 112. Kyrkstigen, Eds sn.
Efter teckning av Bureus.

ritbok (F a 10:2) »1624 S. Olofs afton». Platsen anges vara »Sunnan Edsjön widh weghen» (F a 6), »Sunnan Edsjön på Edz Stigen» (F a 10:2), »å Edzstigen» (F a 5). Rhezelius (F a 6): »På Edz Stigen». Aschaneus är utförligare: »Opå Edz stigen, litet frå Edz siön, widh weghen, ned åt siön, kallas och så Runestigen. Stor grof grå sten... Dänna stighen kallas och så Konungz stiighen, skrifuen på båda sijdor», »Mitt opå Eeds stijgen, litett ifrå Eds siööstranden, på dän Sijdan wttwid vägen, en stoor grå Steen». — *Ransakningarna* uppge, att »På Eedz Stijgen mellan Kyrckan och Bisslinge är en stoor Steen med Runska bookstäfver». I Hadorphs resejournal 1692 finnes endast en rubrik »Eds Stigen», men inga anteckningar ha blivit gjorda. Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har anteckningen: »Edz Kyrkostig, Edz sochn, Soltuna härad». *Bauil*: »Eds Kyrko-stig». — Celsius: »å Eds stigen på Eds bys ägor. Tvert öfver viken af Eeds siön, söder ut från Kyrkan och haffver Runor på södra och västra sidan»; »Eedz Sochn på Stigen som bär till byn Bisslinge ut med Eedsjön. är deras gångstig till kyrkan. En stor jordfast sten med stora väggar.» Celsius har besökt platsen den 22 juli 1728. — Dybeck: »Dessa två ristningar äro i en väldig lös klippa, som ligger söder om Eds kyrka i en brant bergslutning mot vestra sidan af Edssjön. En gångväg från kyrkan stryker söder ut förbi runstenen, och heter ännu efter gammalt *stigen*.»

Södra ristningen (A): höjd 1,92 m., största bredd 1,13 m. Västra ristningen (B): höjd 0,90 m., bredd 1,91 m. Den senare befinner sig på en yta, som sluttar inåt. Båda ristningarna äro omsorgsfullt och jämnt inhuggna och väl bevarade.

Inskrift:

A: · rahnuatr · lit · rista · runar · efr · fastui · moþur ·
                   5   10   15   20   25   30   35
 sina · onems · totr · to i · aiþi · kup · hialbi · ant · hena ·
   40   45   50   55   60   65   70
 B: runa · rista · lit · rahnuatr · huar a × griklanti · uas ·
           75   80   85   90   95   100   105   110
 lis · forunki ·
   115   120

Ragnvaldr let rista runar æf[ti]_R Fastvi, moður sina, Onæms dott[i]_R, do i Æiði. Guð hialpi and hænn[_R].

Runa[_R] rista let Ragnvaldr. Var a Grikklandi, vas li[ð]_s forungi.

»Ragnvald lät rista runorna efter Fastvi, sin moder, Onäms dotter, hon dog i Ed. Gud hjälpe hennes ande.

Runorna lät Ragnvald rista. Han var i Grekland, han var krigarföljets hövding.»

Till läsningen: Sk vid början av ristningen A är ovisst; vid början av B finnes intet sk. Vid slutet av A är sk ej fullt säkert, men sannolikt; mera tydligt är det vid slutet av B. 14 i står i en spricka och är därför otydligt. Detsamma gäller om 31 i. Tydligt stungna äro 23, 43 och 70 e, 99 g; däremot icke stungna 11, 83, 101, 112 i, 119 k. Efter 51 o finnes intet sk, ej heller efter 97 r; däremot sannolikt efter 52 i och efter 98 a. Sk efter 76 a är en grund fördjupning, sannolikt huggen.

Bureus (F a 6): A: rahnuatr (sic!) · lit · rista · runar · efr · fastu (sic!) · moþur · sina · onems · totr · to i · aiþi · kup · hialbi · ant · hina ·. B: runa · rista · lit · rahnuatr · huar a griklanti uas · lis forunki. F a 10: 1: 1—9 rahnuatr, 23 i, 26—31 fastu, 43 e, 70 i. — Rhezelius: 23 a, 26—31 fastui, 43 a, 70 a; 82 l saknas; 95 binderuna av a och u; 99 och 102 g; sk efter 101 g. — Aschaneus: 23 a, 26—31

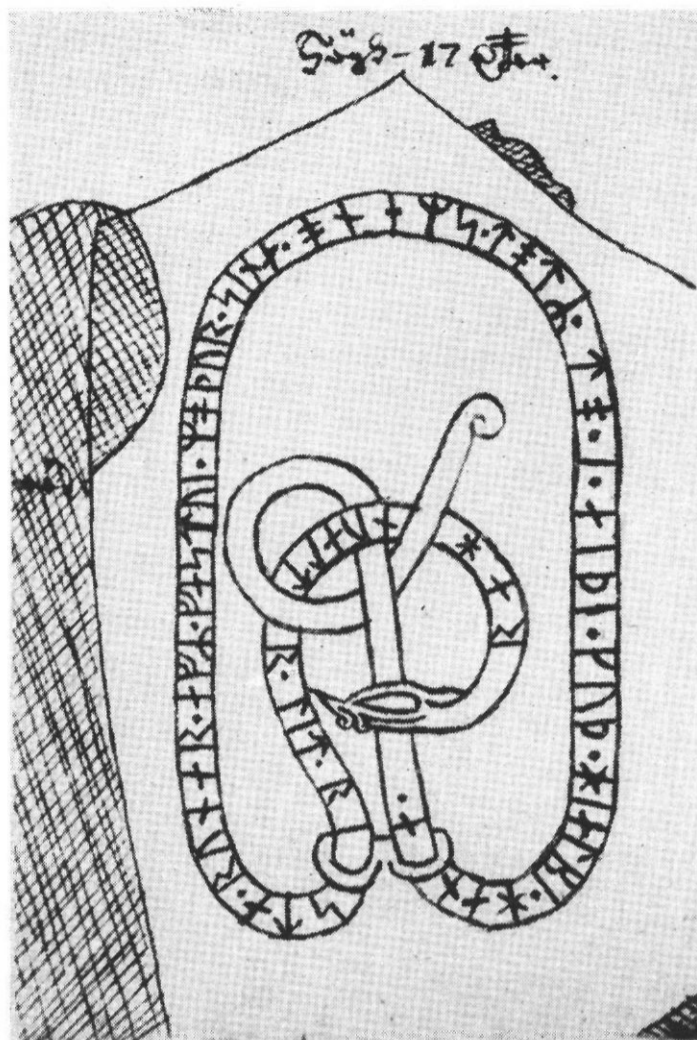

Fig. 100. U 112. Kyrkstigen, Eds sn.
Efter teckning av Aschaneus.

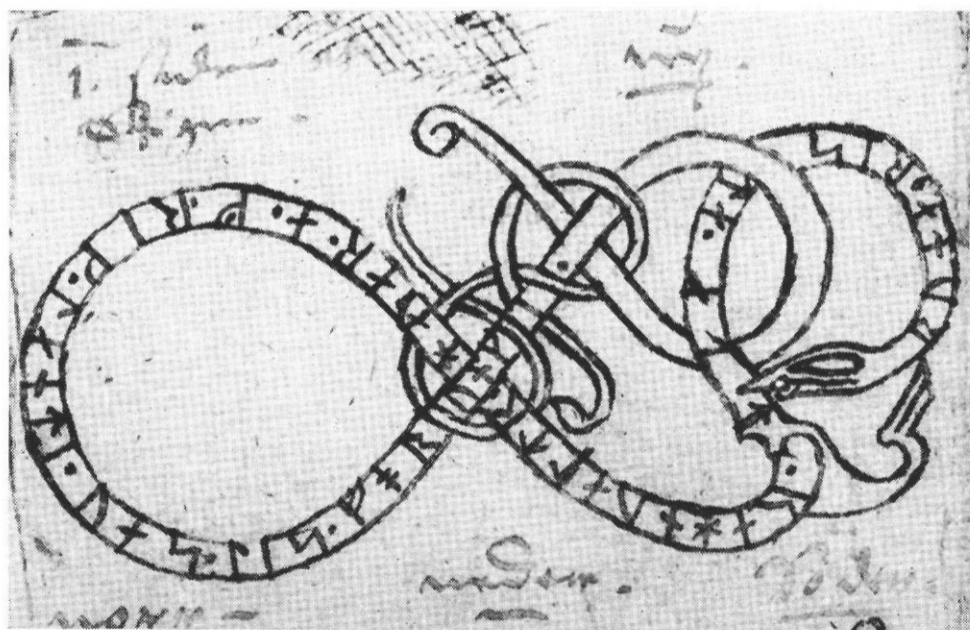

Fig. 101. U 112. Kyrkstigen, Eds sn. Efter teckning av Aschaneus.

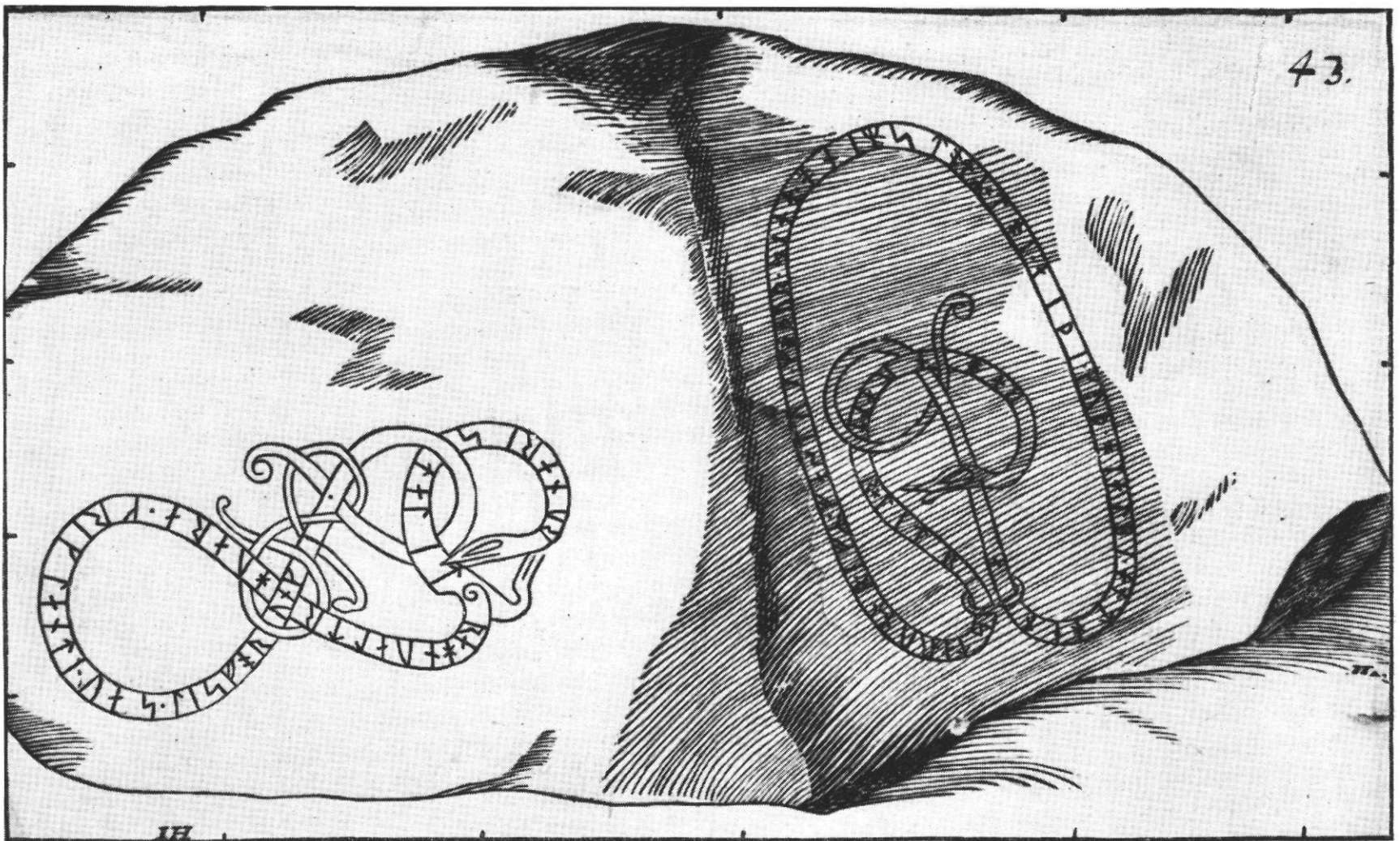

Fig. 102. U 112. Kyrkstigen, Eds sn. Efter B 166.

fastui, 43 **e**, 70 **a**, 82—84 **att**; 95 binderuna av **a** och **u**; 99 **g**; 102 **g** på den ena av de båda teckningarna, på den andra **k**; sk efter 102 **k** på den ena teckningen. — Hadorph och Leitz: 23 **e**, 43 **i**, 70 **e**, 99 **k**. — Celsius: 23 **e**, 43 **e**, 70 **e**; 94 **h** saknas; 99 **g**. — Dybeck: 23 **e** (på bilden: **i**), 43 **i**, 70 **e**, 99 **g** (på bilden: **k**). — Brate: 23 **e**, 43 **e**, 70 **e**, 83 **e**, 99 **g**. — von Friesen: 23 **e**, 43 **e**, 46—49 **totir** (tryckfel?), 70 **e**, 83 **i**, 99 **k**.

Flera runor ha av ristaren blivit utglömda eller överhoppade: 23—25 **efr** för **eftir**, 46—49 **totr** för **totir**, 69—72 **hena** för **henar** (jfr **hnaa** U 73), 73—76 **runa** för **runar**, möjligen också 111—113 **lis** för **lips**, ehuru i detta fall en assimilation i uttalet är naturlig (jfr **lis** även Sö 338). 46—49 **totr** bör säkerligen uppfattas som nom. *dottir*, eftersom **r**-runan användes, icke som *ack. dottur*. 41—49 **onems · totr** är sålunda icke, såsom det närmast föregående 32—40 **mopur · sina**, bestämning till 26—31 **fastui**, utan predikativ till ett underförstått 'hon var'. Mindre sannolikt är, att det bör uppfattas som subjekt till det följande 50—56 **to i · aipi**.

r-runan användes i **efr** och **totr**, däremot **r** i stället för väntat **r** i 18—22 **runar**, sannolikt också i 94—97 **huar**. Detta kan givetvis återge *hann var*, såsom Liljegren antager; i så fall ha även här ett par runor av ristaren blivit överhoppade. Men sannolikare är, att **huar** skall förstås på samma sätt som **huaru** och **hut** i U 104 Eds kyrka. **h** har blivit felaktigt tillagt på grund därav, att **h** i början av ord har fallit bort i uttalet i vissa delar av Uppland. Liksom i U 104 **huaru** ha vi i så fall också här **r** i stället för väntat **r**. Vi ha visserligen i samma inskrift formen 108—110 **uas**, men detta torde ej vara något avgörande hinder för att uppfatta 94—97 **huar** såsom *var* 'var'. O. Montelius översätter **huar** med 'vilken', såsom relativpronomen, men att detta är omöjligt framhålles med rätta av O. Klockhoff (*Relativsatsen i den äldre fornsvenskan*, s. 10).

S. Bugge antager, att **huar** är felristat (eller felläst) för **hiar** 'här', och Brate finner denna tolkning slående riktig: »Runor rista lät Ragnvald här, i Grekland var han krigarhövding.» Senare (*Sverges runinskrifter*, 1921, s. 64) har Brate ändrat mening; den översättning han lämnar lyder: »Runor rista lät Ragnvald, som i Grekland var livvaktens hövding».

Om 41—49 **onems tota** bör uppfattas som nom.: »(hon var) Onäms dotter», följer därav, att det följande 50—56 **to i · aipi** är en ny, självständig sats: »(hon) dog i Ed», icke en underordnad, relativ bisats utan fogeord, såsom de flesta ha menat, som ha sysslat med inskriften. Detsamma gäller om de båda satserna i slutet av inskriften B; subjektet, Ragnvald, är underförstått från det föregående: »(Han) var i Grekland, (han) var krigarföljets hövding».

Ragnvald har låtit utföra den ena ristningen (A), som genom sin storlek och sin placering på den bästa och mest synliga ytan framträder som den förnämsta, till minne av sin moder, som har dött i Ed. På den mindre ristningen (B) meddelar han om sig själv, att han har varit i Grekland och att han har varit *liðs forungi*, »krigarskarans hövding». Samma uttryck förekommer på den praktfulla runstenen vid Turinge kyrka, Södermanland (Sö 338), där det om Torsten säges, att »han föll i strid österut i Gårdarrike, krigarskarans hövding, av landsmän den bäste (*liðs forungi, landmanna bæstr*)». Isl. *lið*, n. betyder 'flock, skara, följe'; runsv. i *Ingvars lið* L 731 Svinnegarns kyrka, i *liði Ingvars* Sö 254, i *liði Guðvis* Sö 217, a *Ænglandi i liði* Sö 160, i *liði austr* L 1401; fsv. *meth lagha lithi scal han* (näml. biskopen) *till rithæ* SmL, det allittererande uttrycket *liþ ok leþunger* UL, SdmL, VmL (jfr isl. *liðsmenn ok leiðangrsmenn*). *Lið* betecknar sålunda i runinskrifterna den organiserade krigarskaran, samlad kring en hövding, *liðs forungi* betecknar ledaren, hövdingen. Runsv. *forungi*, isl. *foringi* har av S. Bugge (*ANF* 2, s. 224) sammanställts med got. *fauragaggja*, feng. *foregenga*, egentl. 'han som går före' (jfr isl. *hofðingi* 'han som går i huvudet, d. v. s. i spetsen av fylkingen'). Ändelsen *-ungi* beror på en tidig analogisk ombildning efter ord med detta suffix av ett urn. **-gangian-* (E. Olson, *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan*, 1916, s. 36). Liksom Torsten i Turinge har varit hövding för en vikingaskara i Gårdarrike, så har Ragnvald i Ed stått i spetsen för en svensk krigarflock i Grekland. Han har, menar von Friesen, »i den bysantinske kejsarens tjänst intagit samma höga ställning som det nordiska gardets chef, som något tidigare innehades av norrmannen Harald, konung Olov den heliges bror, vilken senare själv blev Norges konung och fick vedernamnet hårdråde».

Namnet *Ragnvaldr* är icke vanligt. Utom här är det endast känt från två inskrifter på Sveriges fastland, L 436 och 437 Harg, Skånela sn; i dessa båda inskrifter avses en och samme man. De äro båda ristade till minne av en Ragnvald och hans fader Ingvar, den ena av Ingvars söner (och Ragnvalds bröder) Sigvid, Ingvar och Jarlabanke, den andra av Ingvars hustru (och Ragnvalds styvmoder) Estrid. Ragnvald är alltså död vid inskrifternas tillkomst; vad hans moder hetat veta vi icke. Det är sålunda teoretiskt möjligt, att Harg-inskrifternas Ragnvald är identisk med Ed-inskriftens. Man finge då tänka sig följande händelseförlopp: Ingvar har först bott i Ed, varit gift med Fastvi, Onäms dotter, och med henne fått sonen Ragnvald. Efter Fastvis död flyttade han till Harg — avståndet mellan Ed och Harg är icke mer än en dryg halvmil —, gifte sig med Estrid och fick med henne tre söner. Ragnvald har under tiden dragit på vikingafärd, bl. a. varit *liðs forungi* i Grekland. Efter hemkomsten låter han rista runorna vid Kyrkstigen till moderns minne. Fadern omtalas ej alls, vilket kan bero på att han ännu var i livet. Senare har såväl Ragnvald som hans fader dött, och de efterlevande ha vid Harg låtit utföra ristningar till deras minne. Intet i ornamentik, runformer eller språkformer talar emot att Harg-ristningarna kunna vara något — dock sannolikt ej mycket — yngre än ristningarna vid Eds kyrkostig.

Mer än en tänkbar möjlighet är detta givetvis icke, och varje positivt stöd för identiteten saknas. Man bör sålunda snarast räkna med två uppländska belägg på namnet Ragnvald, det

ena från Ed, det andra från det närbelägna Skånela. Man kunde möjligen tro, att denna sällsynthet i inskrifterna endast är tillfällig; under medeltiden är nämligen namnet Ragnvald »mycket vanligt» (Lundgren). Sannolikt förhåller det sig emellertid på ett annat sätt. I Norge är namnet vanligt allt ifrån äldsta tider. Det är att märka, att det särskilt förekommer i kunga- och hövdingaätter. På Island är det föga brukligt och knappast att finna före sturlungatiden. Säkerligen sammanhänger detta med namnets betydelse och de båda namnledningarnas heroiska klang. Ragnvald är icke ett vanligt bondenamn, det är ett utpräglat hövdinganamn, som under vikingatiden och tidigare troligen endast förekommit i stormannaätter. Under medeltiden blir det vanligt, både i Sverige och i Norge och på Island. De båda män med namnet Ragnvald, som vi känna från uppländska inskrifter, tillhörde familjer med stormannaställning och hövdingaanspråk.¹ Såväl genom sin härkomst som sitt namn var Ragnvald i Ed lämpad för att bli en *liðs forungi*.

Mansnamnet *Onæmr* är ytterst sällsynt; det är ursprungligen ett tillnamn, med nedsättande betydelse 'oläraktig, obegåvad'. I runinskrifterna finns endast ett ytterligare belägg: L 503 Orkesta kyrka. Denna runsten har Ulv i Borresta (känd bl. a. från den ena Ryssbyle-stenen, U 161) låtit resa över sin farbroder Onäm: »de bodde båda i Borresta». Det är ingalunda utslutet, att Orkesta-inskriftens Onäm är samme man, som Ed-inskriftens Onäm, Fastvis fader, Ragnvalds morfader. Orkesta-stenen kan mycket väl vara några decennier äldre än ristningarna vid Eds kyrkostig. Ragnvald i Ed skulle i så fall på modernet härstamma från den förnäma och rika Borresta-släkten. Hans moder Fastvi skulle vara kusin med Ulv i Borresta, som så livligt har deltagit i vikingatågen västerut, att han tre gånger hade uppburit gäld i England. Längre än till en möjlighet kunna vi icke heller här komma.

Om kvinnonamnet *Fastvi* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101.

Inskrifterna vid Eds kyrkostig »smaka poesi», säger Olof Celsius. Liljegren uppställer båda inskrifterna i metrisk form, vilket väl är en överdrift. Det är väl en tillfällighet, att *Ragnvaldr* allittererar med *rista runar*, liksom *Onæms dottir* med *do i Æiði*. Men en markant rytm bilda onekligen dessa båda satser. En poetisk avfattning har emellertid ristningen B, med den inverterade ordföljden, de båda parallella, men asyndetiska satserna och allitterationen, i sista versparet mellan senare leden *-landi* och *liðs*:

Runar rista   let Ragnvaldr,
var a Grikklandi,   vas liðs forungi.

Ristningarna vid Eds kyrkostig äro utförda av en skicklig och väl förfaren, framstående ristare. Vem han är, torde icke vara lätt att genom jämförelser avgöra. Han erbjuder vissa likheter med Fot, men knappast tillräckliga för en attribution till denne mästare. von Friesen antager för Ed-ristningarna »kanske Fot», »i varje fall en mästare som står honom nära, möjligen Olef», vilken enligt von Friesen »i Täby, Sollentuna, Spånga och Eds socknar utfört ett tiotal vackra och självständiga ristningar, mest å släta hållar i fast berg», vanligen osignerade. Jfr häremot E. Brate, *Svenska runristare*, s. 88.

Bureus har följande tolkning (F a 5): »Reginvaldus fecit exsculpi Runas in mem. Fastviæ matris suæ Onemi filiæ. Hæc est mortua in Ed. Sit Deus adiutor Spiritus ejus. — Runas excidi fecit Reginvaldus militaturus in Græciam (abiens) erat immaturior (*Runär rista lit Ragnvaldär Hvärra Grikklandi war lis för vngi*)», d. v. s. »när Ragnvald skulle kriga på Grekland var han lite för unger».

Aschaneus lämnar om den märkliga inskriften en utförlig och ordrik »Relatio»: »Om denna stora, tiocka och höga **runästånän** haffwer iagh (: först iag var komen till schola :) hördt, 1589

¹ Jfr E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 84 f.

aff min moders moder, hustru Anna Henriksd., Salige Erich Pederssons änkia, i Smedeby, vthi Hamarby Sochn, säija, effter sin K. Salige fader Henrik ib^m, Så och effter sin mans ord, S. Erich Pederssons i för^{te} Smedby, huilchen var Länsmän öfuer Vallentuna häred, Vthi Sal. och höglåflige i Minne, Konungh Gustavi Erici och Konungh Eriks 14. Regements Tijder: Att sama steen är aff alla gamla deres förfäder, så och däm, kallader Konnungz sten. Och hafuer iag denna Relationem, af mina Salige och myckit wyrdige förfäder, Så och af min moders broder, Peder Erichsson i Smedby . . . opta nog hördt, och mins ju till däss, iag begynte läsa Crönikor egönom och öfua mig i Runom; Så hafuer iag conferadt denna Runestens Skrift, mäd Relatione, och Johan. Magni Archiepiscopi Ubsal., M. Petri Benedicti Vpsal. Episcopi Lincopensis, och fleres beschrefne Cronikor. Att denna **rahualtr**, som på denna R-sten står Nämder, är K. Ragwald eller Rägñwalter, dän 50 Swerijkes Inrijkis Konung, som Johan. Mag. kallar Regnald, folio 199, som regerade Åhr Christi 203 och Petrus Petreius, Vthi sin faders, för^{de} Biscop aff Lijnköpingh, Cronika folio — kallar Ragwald. Huilchen Swerijkes rijddarskap och allmoge uphofue för sin konungh öfuer Swea och Götha, Dän där sådan mäd en vttuald Krigsmacht vttdrog aff Swea och Götha rijken, in i Danmark, och hölt där en stor strid i Siäländ, mäd Konnungh Vngwin, som her på stenen kallas wngi, som var Konungh öfuer S^a G^{ta} och Danmark, Och effter 3 dagars hårda strijd är K. Vnguin slagen af denna Konungh Ragwald etc. Dätta kommer så väl öfuer ens mäd de få ord som stå opå Runestenen. Rune riste åt Ragualter, han var å Krijgsländi, **uas lis**, för Vngi. NB. Dänne schaldern **runa** hafuer velat, som allmänt då deres war sed mäd sine **runar** å denna sten för ett ewerldeligit Monument inskrifua, Konungh Ragnaldz namn och strijd mäd Kon. Vnge å Krijgsländi, N. Danmark. 1. Dätta vittne och fullfast siälffä stenen, han är mächta stor och ofampneligh, 2. skriften är och stoor och grof, mäd wijda linier och store diupa Distinctions Puncter emellan orden. 3. Är och så figuren, N. Lindormen stor och lång huilchen bijter sigh i sit Bröst, görandes sit hierta och blodzkraft modigt, och håller sin brystfoot för sit huffuud för en skiöld. Ormen wänder sigh södervth mäd vttsträckt foot, ditt som förbe^{te} **raknualtr** strijdde, och slår sin stiärt 4 gånger om kring sigh, bekunder och stärker sin kregz wijghet och kraft, och mäd en vng Lindorm bewäpnadt, mit om Lijfuet 5 gånger, Huilchet betyder Konungens Manliga mod, starkhet, bardungz sniälhet och Hersische hierta, at defendera sigh och sitt fosterland. . . NB. mädh de wijga Lindormar hafua Swea och Götha welat in genere betyda låta sina wijgheett i strijdh, å sina håldna wijgvälder etc. . . Och finnes Lindorms vapnen mäst på alla Heroiska Runestendar, på suäre mångahanda åtskilliga sätt Konstrijkt vtthuggna, dän ena öfuer dän andra. At icke tuifuel är, dätt Lindorm hafuer iu varit de stridzbara Swea och Götha rätta KrigzVapn. Och äre Runestendar en kortfattadt stenCrönica där om. Här stämman orden mädh wärket, och wärk mädh orden, som Rijmen lyda:

Thätt lämpar sig väll och längir,
Enär ord till wärkiet hängir

Nota, att dät så korteligen författat är i runor är därföre, att man icke mycket vti bärg och stendar vthugga kan; Men utan tuifuell vti Pergamentz Crönikor tå vidlyftigare skrifuit hafua, ty båda hafuer varit i brukning. Och är detta sannerlighet ibland de förnämsta monument om Swänkska Herrars heroiska mandom och en kortfattat stencrönica.» Därefter har Aschaneus några anmärkingar till inskriftens läsning och tolkning: 94—97 **huar** tolkar han alldeles riktigt 'han var'; 82—84 läser han felaktigt **att**, vilket han uppfattar som prepositionen 'åt'; 99—107 läser han riktigt **griklandi** med första runan stungen, men han har den egendomliga uppfattningen, att den stungna runan betyder **k** och den ostungna **g**. Därför avvisar han tolkningen Greklandi, som han tydligen har tänkt på, och översätter 'Kriglandi'. Längre fram (bl. 140) fortsätter han: »2. sijdans skrift, dän store märkelige R-sten, lyder så, at högb^{te} K. Ragwalder lätt rista runor öfuer sin Moder Fru Fastvij Onums doter, som dog i Eidi. Gud hielpe ant henes . . . 1. Dätta

alt öfuer sin Moder Fru Fastwij till Ewärdelig åminnelse, för et fastståndande Monument, hafuer dänna Herr Ragnvalter låtit rista, för än han är vtrest å Kriglandi som formält är. 2. Her förmäles, i dänna korta grafskrift eller Monument, att hon doo i Eidi, N. Vti dänna Nampnkunoga Sochn Eidh eller Eedh, thär hon mädh sin Man och herre bodt och lefuat hafuer, huilkens fader hafuer heet Onum. Här be^{te} K. Regnvald boren war och hade härkomst. Så förnimmer man häraf, att vti dänna Nampkunnoga Välbelägna Fälchzort Edh haffua bodt märkeliga Heroiske Män och Herrar, så när vijd fordom huffuudstäderna, Vpsala, Sigestuna, Biörköö, och Medlarens Wärnehus, Håtuna och Almarstäk, att vara när vijd hand, för alla rikzsens förfallande händelser och åliggiande tjänsth bevijsande i hastigheet, for Konungarnes skuldh, som å bem^{te} huffuudstäder mäst höllo hws. Och af samma heden höft och Heroiske manna häfd behålla Edz Invånare Nampnet att de kallas Edz herrar än i dag, af allom och så sig sielfua nämpna och behållatt, så väl som alla Sochnar sina bijnampn, alt för ett, i bruk hålla. Nota, Så är dätta både Moderens och Sonens Ragvaldi korta stencronika. NB. Eidh kallas de rum i fortfallande och brusande strömar, huerflar eller vinklar, der vatnet står stilla. Item, där Lijdor eller marken diupst eller lägst är, mellan siögar och älfuar.» — Aschaneus' framställning är som vanligt rörig och illa avfattad. Typiska äro hans funderingar om ornamentikens och »lindormarnas» innebörd. Av stort intresse är hans uppgift, att ristningen har kallats konungsstenen av personer som levat på 1500-talet och som ha hört det av sina förfäder. En mycket ålderdomlig tradition sålunda, knuten till en runinskrift.

Värdefull är också berättelsen om hur Aschaneus' intresse för runor och runstenar väcktes i slutet av 1500-talet, ungefär samtidigt med att Bureus började läsa runor. Den mera fantasifulle Aschaneus anknöt genast runornas »stenkronikor» till Johannes Magnus' och andras »beschrefne Cronikor».

Peringskiöld har en i stort sett riktig formell tolkning av de båda inskrifterna: »Ragwald lät uthugga Runeskripten efter Fastwe sin moder Onims dotter, som döde i Eed; Gud hielpe hennes Anda. Runerna lät Ragwald vthugga, hwilken i Grekland war Krigzfolkets anförare.»

Celsius refererar Peringskiölds tolkning och gör för egen del endast anmärkningen: »Inscriptio poesin sapit».

Liljegren översätter inskriften: »Ragnvald lät rista Runor efter Fastwi moder sin; Onims Dotter Dog i Ed; Gud Hjelpe Hennes ande! — Runor rista lät Ragnvald; han war i Grekland; War folkanförare.»

113. Ed, Stenbron, Eds sn.

Litteratur: M. Aschaneus, F b 18 s. 119 f.; Joh. Bureus, F a 6 s. 174 n:r 56 b (Rhezelius), F a 5 n:r 96.

Avbildning: Aschaneus a. a.

»På norre ändan å Eds Stenbron, från K[yrkan] ått Runestigen, står dänna söndrige sten å lute, versus orientem. Grå grofflijsot sten. Item, härifrå och så vägen åt stäckie [Stäket]» (Aschaneus). »På Norr ändan å Edz Stenbron» (Bureus, F a 6).

Hos Aschaneus finnes därjämte följande anteckning: »Dänna Stenbron kalla gamla ännu Hiälptogz Broo. Nota, kommer öfuer ens mädh Nampnet på Stenen.»

Bilden hos Aschaneus visar nedre delen av en runsten, vars topp var avslagen. Därjämte finns där ett litet löst stycke med foten av ett rundjur och två runor, troligen inskriftens början.

Möjligen fanns runstenen kvar ännu på 1700-talet, att döma av följande uppgift i O. Celsius' *Svenska runstenar* 2, s. 471: »Eedz Kyrkiebacken vid Rytstarstugun. Ett musket-skott ifrån kyrkian. En runsten viss, om icke flera.» Celsius har tydligen fått ett meddelande av någon (jfr U 114), men han har icke själv sett stenen.

Inskrift:

× ra . . . stain × eftir × halfti . . .
                   5   10   15

... stein æftir Halfd[an] ...

»... stenen efter Halvdan ...»

Till läsningen: Bureus: 8 a, 12 r, 18 i.

I F a 5 saknas den sista runan, 18 i.

Om namnet *Halfdan* se Sö 188 och E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf*, s. 46.

114. Runby, Eds sn.

Pl. 75—77.

Litteratur: B 165, L 398, D 2: 51. Joh. Bureus, F a 6 s. 174 n:r 58 (Rhezelius), F a 5 n:r 95, F a 1 s. 24; M. Aschaneus, F b 18 s. 122 f., F b 19 bl. 11; Ransakingarna 1667—84; Joh. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 297; O. Celsius, SR 2, s. 487; C. C. Rafn, Nordiske Runemindesmærker (1856), s. 78 f.; R. Dybeck, i ATS 1, 1864, s. 170, Runa (fol.) 2, s. 31; UFT h. 3 (1873), s. 25; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 86 f.; E. Brate, Sverges runinskrifter (1921), s. 109, Anteckningar 1903 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 59, i Namn och Bygd 18 (1930), s. 92 f., 105; J. Sahlgren, Forntida vägar (i: Upplands Fornminnesförenings Tidskrift, h. 26, 1910), s. 103 f.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 165); Dybeck a. a.; Brate, foto 1903 (ATA); von Friesen, foto (i Namn och Bygd 18, 1930, s. 92, 93); E. Wessén, foto 1931 (ATA).

Två ristningar på ett flyttblock, som ligger i hagen 600 m. N om Nedre Runby och 700 m. NÖ om Övre Runby, omkring 300 m. N om Väsby järnvägsstation. Flyttblocket befinner sig på en liten udde som skjuter ut mot Ö från en större höjd; marken sluttar sakta mot Ö ned mot Edsån, dit avståndet från stenblocket är omkring 25 m. Edsån, som utgör avlopp för Oxundasjön till Edsjön, är numera kanaliserad och marken däromkring dränerad. Tidigare har här varit en sank dal, som under vikingatiden torde ha sträckt sig upp till det runristade blockets närhet.

Den ristning, som innehåller inskriftens början (A), befinner sig på stenblockets östra sida, som är tämligen lodrät. Ristningen står lutande med inskriftens början och slut uppåt på v. sidan. Ristningens längd, utefter mitten från v. upptill till h. nedtill, är 1,70 m., dess bredd tvärs över mitten 1,16 m. Stenens högsta höjd över marken är på denna sida 1,72 m. Den andra ristningen, som innehåller inskriftens slut (B), finnes på stenblockets sydvästra sida, som har en jämnare yta än den östra men lutar bakåt. Ristningen står även här snett och närmar sig det vågräta läget. Ristningens längd är 1,27 m., bredd 1 m.

Båda ristningarna äro tämligen svårt skadade. Den östra sidan är skörbränd, och ytan visade sig vid en noggrann besiktning vara porös på ett sätt som inom en snar framtid måste totalt ödelägga ristningen. Den sydvästra sidan av stenen är i ytan skiffrig och flagar lätt av. Den angripes därför starkt av vittring. En stor tunn flisa ungefär mitt på ristningen (med

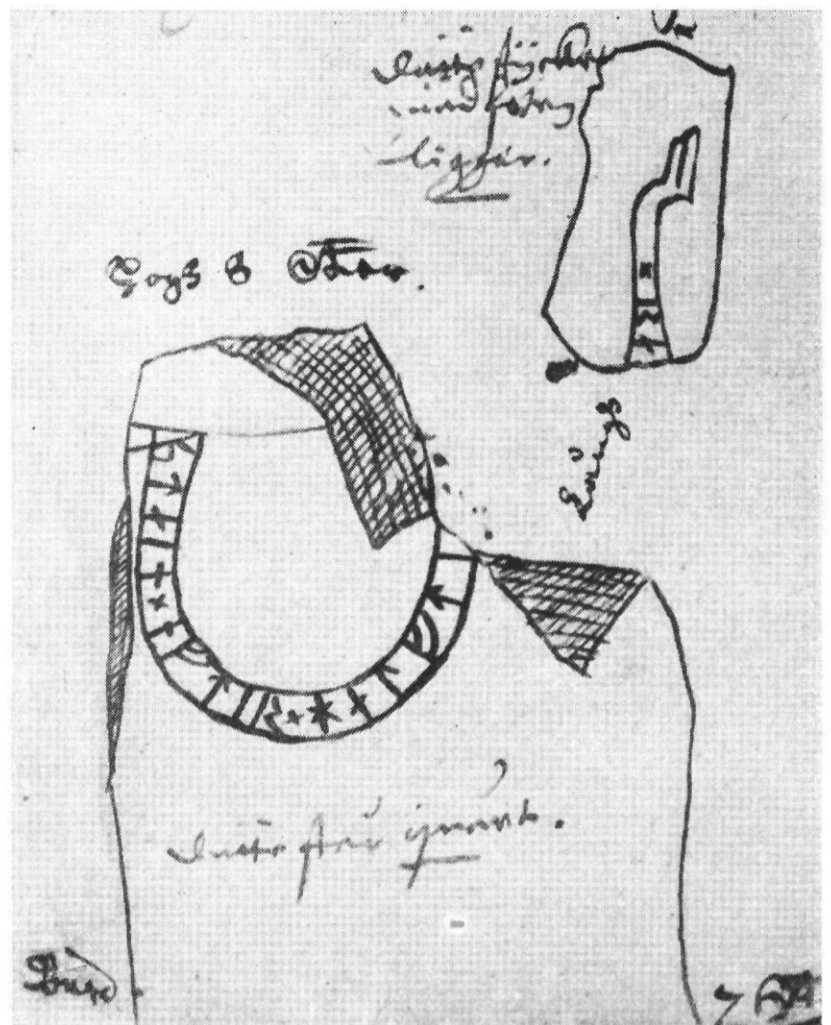

Fig. 103. U 113. Ed, stenbron, Eds sn.
 Efter teckning av Aschaneus.

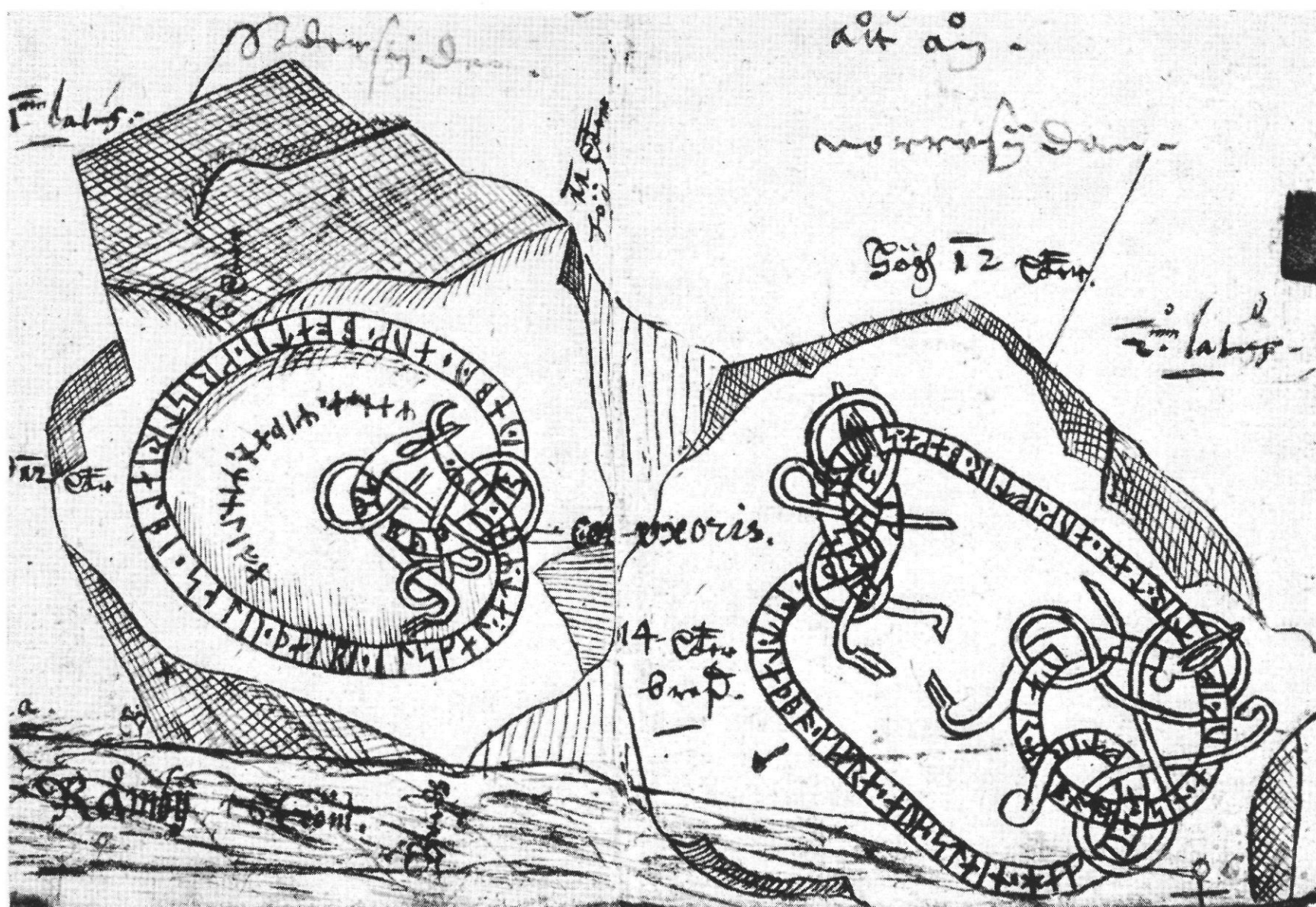

Fig. 104. U 114. Runby, Eds sn. Efter teckning av Aschaneus.

bl. a. inskriftens båda sista runor **fa**) har fallit av under senare år. Genom Riksantikvariens försorg blevo de båda ristningarna konserverade år 1935.

Joh. Bureus kände inskrifterna genom en uppteckning av Rhezelius: »Vti öfuer Råmby hagan wid ån». Aschaneus anger platsen sålunda: »Vthi öffuer Råmby hagan, wid Råmby ån, dånne stora Jordfaste gråsteen, skreffuen på båda sijdor, ett groft och flijsott steensslagh». Hadorph: »Runby hagen». *Ransakningarna*: »Vedh Neder Rundby Haaga Öster När uth en Runnesten med skrefne bookstäfver». Peringskiöld: »Runby, Eds Sochn». O. Celsius: »Eed Sochn och Runby 2 stenar i Hagen. Skriffuen på 2 sidor. Dn. Törnbom dixit 1727 30 Maij». Celsius har sålunda icke själv besökt platsen, och han har icke ens kännedom om inskrifterna.

Några direkta upplysningar om Runby-ristningarna finnas sedan icke förrän hos Dybeck. I sin arbetsberättelse år 1861 säger han sig förgäves ha sökt efter dem en hel dag. »En gammal man, som sades hafva reda på stenen, var frånvarande. Man lofvade att framdeles genom honom söka få kännedom om runstenens läge. Det är af vikt att hos nuvarande åldrige söka underrättelse om minnesmärken, ty de af allmogen, som härefter bli gamle, komma tvifvelsutän att om dem veta litet eller intet.» Dybecks efterforskningar ledde emellertid i detta fall till resultat. I *Sverikes runurkunder* 2 (1865) kunde han meddela, att »denne nyligen återfunne, märklige runsten ligger på ett mot Edsån utskjutande näs i Runby hage norr ut från gården. Han är en stor klumpsten och har alldrig varit rest. Stenens två ristade sidor äro hvarandra så

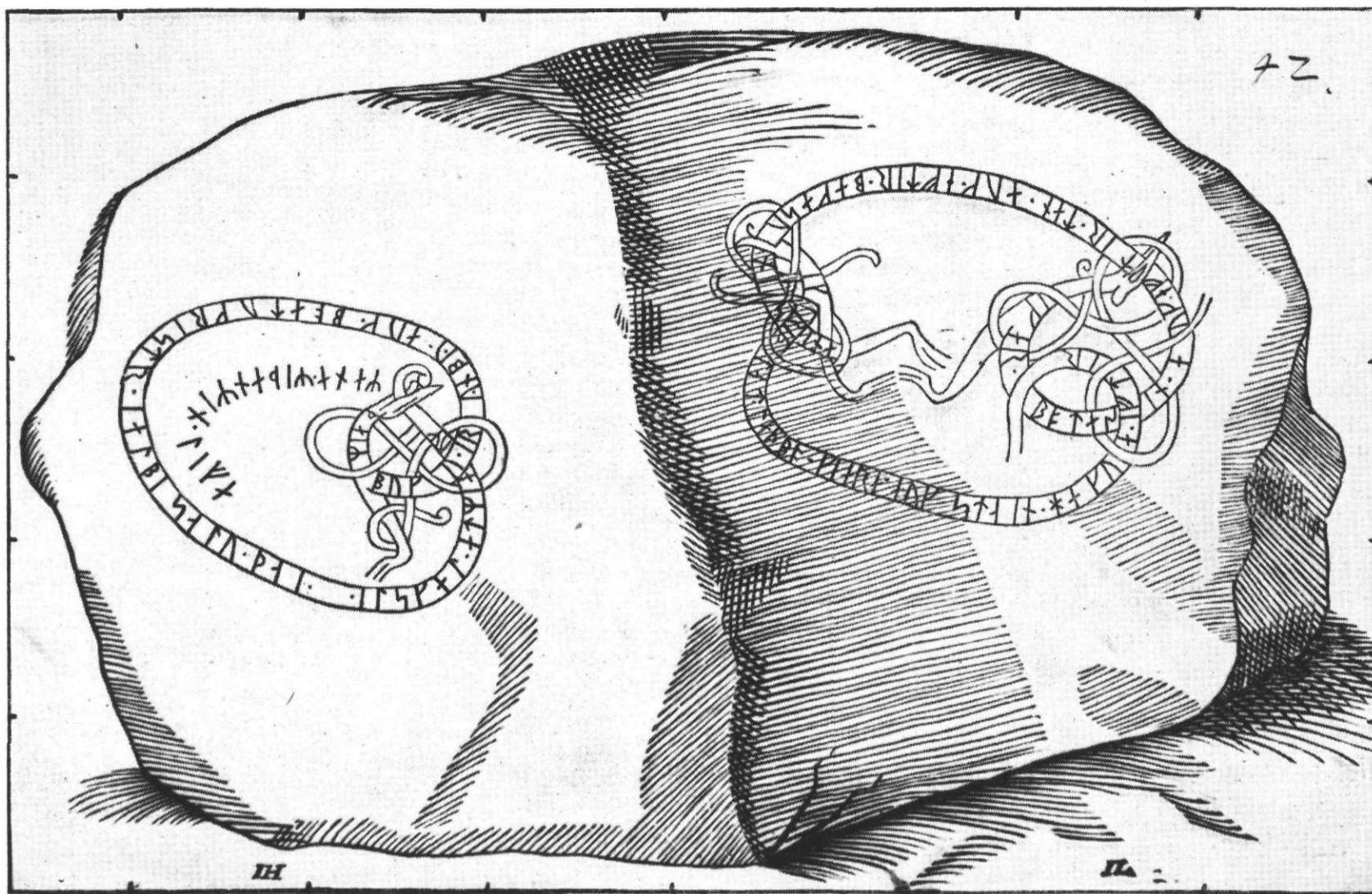

Fig. 105. U 114. Runby, Eds sn. Efter B 165.

frånvända, att inskrifterna icke kunna ses på en gång. Särdeles östra flatsidan är genom bränning så afflagad och förvittrad, att runorna snart försvinna.»

Inskrift (det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

A: · ikriþ · l[i]t · lapbo · kiara · auk · stain · haku[a eftir] ikim[a]r þo[ta s]in · auk · eftar · tan · auk ·

eftir · baka · suni · sina

B: · þæir byku · i rynby · auk · bo atu · [kr]istr · ialbi · salu · þæir --] þit skal · at minum · manna ·

mipan · min li[fa]

Ingrid let ladb[r]o gæra ok stæin haggva æftir Ingimar, bonda sinn, ok æftir Dan ok æftir Banka(?), syni sina.

Þæir byggu i Runby ok bo attu. Kristr hialpi salu þæira. Þæt skal at minnum manna, meðan menn lifa.

»Ingrid lät göra ladbron och hugga stenen efter Ingemar, sin man, och efter Dan och efter Banke, sina söner.

De bodde i Runby och ägde där gård. Krist hjälpe deras själ. Detta skall vara till minne av männen, så länge människor leva.»

Till läsningen: Runan 7 är helt borta på grund av avflagring. Alla runorna i 9—13 **lapbo** äro fullt tydliga; 13 **o** har liksom 99 **o** bst endast på h. sidan av hst, nedåtriktade. Framför 13 **o** är säkerligen ett **r** uteglömt av ristaren, men det finnes icke tillagt utanför slingan. Efter 30 **u** är stenyttan skadad, varigenom runslingan och en del ornamentik blivit förstörd. Runorna 37—38 **ik**, som saknas i alla de äldre uppteckningarna (Rhezelius, Aschaneus, B 165, Dybeck), äro fullt säkra. 39 **i** är icke stunget. 40 **m** är säkert; icke **k**. Därefter är en runa helt borta; av 42 **r** är bst mycket tydlig. Av de följande runorna 43—44 **bo** finnas spår av nedre delen; därefter är slingan förstörd till 48—49 **in**, som är fullt tydligt, liksom hela den återstående delen av inskriften A. Stungna äro runorna 53, 64 **e**, 86, 91, 94 **y**. Däremot äro ostungna 2, 14, 29, 38, 71, 87 **k**, 74 **u**, 124, 142, 147 **i**. 56 **a** är säkert. Övre delen av hst i 72 **a** är borta. Efter 99 **o** finnes intet sk. 103—104 **kr** ha blivit förstörda genom en nyligen uppkommen skada. Av 115 **a** saknas övre delen; bst är mycket kort, i jämförelse med andra **a**-runor i inskriften; möjligen avses **e**. Av 116 **l** finns endast bst i behåll; även 117 **u** är skadat. 119 **a** har bst endast på v. sidan av hst. Efter 120 **i** äro två runor helt borta (redan i B 165). 123 **p** är svagt men torde få anses säkert. Båda bst i 125 **t** äro säkra. Efter denna runa finnes intet sk, icke heller efter 131 **t** och 148 **n**. 147 **i** är skadat på mitten, men torde ha varit ostunget. Av 151 **f** finns endast hst kvar; bst äro liksom hela runan 152 **a** förstörda.

Rhezelius (F a 6): **ikrip · lit · lapbo · kiara · auk · stain · hakua · aftir · ikuar · bonta · sin · auk · iftir · tan · auk · iftir · baka · sunn · sin · air byku · i rynby · auk · bo atu · kristr · ialbi · salu · pairi · il skal · at minum · man · a · mipan · min lifa**. — Den renskrivna samlingen F a 5 har följande avvikelser: 9—13 **lapbro**, 53 **a**, 73—80 **suni sina**, 91 **u**, 137—140 **mana**, 146—148 **han**. — Aschaneus: **ikrip · lit · lapbo · kiara · auk · stain · hakua · aftir ikuar · bonta sin · auk · iftir · tan · auk · iftir · baka · suni sin pir byku · rynby · auk · bo atu · kristr · ialbi · salu · pairi · il skal · at · minum · man · a · mipan · min · lifa**. — Hadorph (Resejournal): 28 **i**, 31—36 **a · iftir**, 37—49 **ikikar bota sin**, 53 **i**, 56 **i**, 64 **e**, 73—80 **suni · sina**, 86 **u**, 91 **y**, 94 **y**, 115 **a**, 118—122 **paisi**, 123—125 **il**. — Hadorph och Leitz, träsnitt (B 165): 6—8 **lat** (7 **a** med endast vänstersidig bst), 31—36 **a · iftir**; 37—38 **ik** saknas; 39—41 **ikar**, 43—49 **bota sin** (44 **o** med uppåtriktade bst), 53 **e**, 56 **i**, 64 **e**, 73—80 **suni · sina**, 86 **u**, 91 **y**, 94 **y**, 115 och 119 **a** med bst endast på v. sidan av hst; 121—123 saknas; 124—125 **il**, 146—152 **min · lifa**. — Dybeck: Runan 7 saknas, likaså 31—36, 37—38 och 41—46. 39—40 **ik**, 53 **e**, 56 **i**, 64 **e**, 73—80 **suni sina**, 86 **y**, 91 **y**, 94 **y**, 114—122 **salu · paira** (115 **a** med bst endast t. v., de båda sista runorna skadade), 123—125 **el**, 147 **e**. — Brate: 37—42 **ikemar** (39 **e** »med tydlig prick»), 43—45 **bot**, 53 **e**, 56 **i**, 64 **e**, 86 **y**, 91 **u**, 94 **y**, 115 **a** eller **e**; 121—122 saknas; 123—125 **el**, 147 **i**, 151—152 **fa**. — von Friesen: 29 **g**, 37—42 **ikim - r**; 43—49 saknas; 53 **e**, 56 **a**, 64 **e**, 86 **y**, 91 **y**, 94 **y**, 114—117 **salu** (**u** skadat), 123—125 **pit** (**p** skadat), 147 **i**, 151—152 **fa**.

Inskriften är omsorgsfullt utförd, runorna äro välformade och jämna. Utrymmet inom de båda runslingorna i ristningen A är väl avpassat för den egentliga minnesinskriften. Inskriften på den andra sidan (B) rymmes icke inom runslingan utan fortsätter och avslutas på stenyttan innanför, utan några ramlinjer. **b**-runan, som förekommer 6 ggr, är karakteristisk med sina små rundlar. **o**-runan har formen † 2 ggr; ena gången sitta bistavarna ovanligt högt upp. Tredje gången runan förekommer, synas de ha varit uppåtriktade; runan är emellertid skadad. Övriga runor ha normalt utseende. **a**- och **n**-runorna ha bistavar, som skära huvudstaven på mitten. Två gånger synes dock förekomma ett **a** med bistav endast på v. sidan av huvudstaven. Att **a**- och **n**-runorna i inskriftens sista del, som är anbragt innanför runslingan, mitt på stenyttan, ha fått onormalt långa bistavar, beror tydligtvis på att ristaren här icke har haft någon ledning för mätten i en slingas rader.

En gång har en runa uteglömts: **r** i 9—13 **lapbo**. 109—113 **ialbi** beror däremot på det vanliga uppländska h-bortfallet i uddljud. **r**-runan förekommer en gång; men fyra gånger brukas

r för väntat r: 32—36 *eftir*, 53—57 *eftar*, 64—68 *eftir*, 118—122 *pair*-. 56 a i stället för i får väl närmast betraktas som ett ristningsfel. För o-ljud användes runan o: 9—13 *lapbo*, 43—46 *bota*, 98—99 *bo*.

Ornamentiken är synnerligen karakteristisk men kan knappast attribueras till någon känd runmästare. Huvudristningen (A) består av två runslingor, som tillsammans bilda en oval. De båda rundjuren äro upptill och nedtill löst lagda över varandra. Med tillbakaböjd hals biter det ena rundjuret om det andras kropp. Detta andra rundjur har framkroppen ännu mer tillbakalutad i en helcirkel och det biter om sin egen kropp. Från framkroppen på vardera djuret utgår en fot, som slutar i två tår. Och runkropparna själva sluta med en på samma sätt formad, tvåtåig fot. Rundjurens huvud och stjärt sammanhållas upptill och nedtill av smalare, i åttformiga figurer slingrande ormar. Mönstret är varierat i den andra sidans ristning (B), ehuru det här endast finnes ett rundjur, som på h. sidan har sina ändar sammanflätade. Något kors finnes icke.

Bureus (F a 5) tolkar inskriften på följande sätt: »Ingeridis curavit Pontem ædificare et Saxum exsculpere in mem. Ingivari mariti sui et in memoriam Dani et (etiam) Baggonis filiorum suorum. Illi habitabant in Runby et habitaculi fuere possessores. Christus adiuvet animam illorum. Malitia carebat meus maritus, dum vixerat (Ilska liät minum manne midan han lifdä).» — Aschaneus: »Igrid lit ledbo giere, eug stein hegue eftir Igwer Bonde sin, eug iftir Ten, eug ifter Bege, sun sin. Dir bygu, I runby eug Boätu. Krister hielbi selu deiri. Ilskäl ät minum män, ä miden min life. NB. orden åt minum män, miden å min lifue : af mit hierta, som mitt vti mitt lijf är : så käre hafuer dänne ilskäl haft sine 3 män. Därföre är Runefiguren vthuggen vti ett omkull liggande sörgse hierta.» Jfr orden »cor uxoris» på Aschaneus' teckning s. 166.

Det är en kvinna, Ingrid, som har ombesörjt de båda ristningarna till minne av sin man Ingemar och sina söner Dan och Banke. Den ena ristningen (A) innehåller den vanliga minnesformeln. Den andra (B) innehåller tillägg, som ger minnesmärket dess särskilda och ovanliga karaktär. Ristaren använder här i första satsen två allittererande uttryck med väsentligen samma innebörd: *bo attu* skall säkerligen icke meddela något nytt utöver det som redan är sagt genom *bygggu*. *Bo*, n. har den i fornsvenskan vanliga betydelsen 'boning, bostad'; därjämte kan det, särskilt i lagarna, beteckna 'gård, hemman (med all däri befintlig egendom, lös och fast)', i de båda götalongarna (VgL och ÖgL) också, liksom i norskan, 'boskap'. von Friesen översätter: »De bodde i Runby och hade där hushållning», Brate: »De bodde i Runby och rådde om gården». För min del skulle jag knappast tro, att *bo attu* här är annat än en omskrivning av *bygggu*, en stilistisk variation för att ge satsen tyngd och fyllighet. Om ordställningen *bo attu*, med objektet framförställt i senare leden av två samordnade uttryck se E. Wessén i *Svenska landskapslagar* 2 (1936): Dalalagen, s. 11. Formen *bygggu* är pret. pl. av *boa*; den förekommer även L 503 Orkesta kyrka. Jfr sg. *byggi* i flera sörmländska inskrifter.

Kristr i stället för *Guð* i bönen för de dödas själar är icke vanligt i uppländska inskrifter Jfr ovan U 41.

Alla äldre granskare av inskriften ha läst 123—125 *el* eller *il* och tolkat det som 'hällen, stenen'. von Friesen är den förste, som funnit den efter min mening riktiga läsningen *pit*.¹ Den sista meningen i inskriften, vari ristaren med stark självkänsla talar om sitt verks varaktighet, har poetisk form, med allitteration och utpräglad rytm:

Pæt skal at minnum manna,   meðan mænn lifa.

¹ Till denna har Brate senare (i *Sverges runinskrifter*) anslutit sig, men om detta beror på någon ny granskning av originalet har jag mig icke bekant.

Þæt syftar närmast på runristningarna, möjligen också på den *laðbro*, som Ingrid har låtit göra. Det är väl runornas makt att bevara minnet av de bortgångna och att kunna tala till den som kunde tyda, som har föranlett de stolta orden. Gen. *manna* avser de tre män, som omtalas i inskriften. *Mænn* däremot, i den senare satsen, har en allmän betydelse: 'människor, människosläktet'. Och detta generella subjekt ger åt predikatet *lifa* en allmännare innebörd än det vanligen har; det avser här ej individuellt liv utan en allmän existens: 'finnas, vara till'. Uttrycket *meðan mænn lifa* har ristaren hämtat från tidens poetiska och högtidliga språkbruk. Det är en variation av Sälva-stenens *með aldr lifir* (L 485, kanske också på den skadade L 494 Husby, Markims sn) och av eddakvädenas *meðan ǫld lifir* (Vsp 16, Gríp. 23, 41, Fjolsv. 12, Fragm. ur Vqls. s.). Det påminner även om Nöbbele-inskriftens *meðan stæinn lifir ok stafir runa* (Sm 16, se R. Kinander, *Kronobergs läns runinskrifter*, s. 67).

Det ord i inskriften, som har framkallat den livligaste diskussionen, är *laðbro*. Alla äro ense därom, att **lapbo** måste vara ett ristningsfel för **lapbro**, med **r** uteglömt. Senare leden är alltså *-bro*; *gærva bro* är ett från många runinskrifter känt uttryck. Sammansättningen *laðbro* förekommer emellertid endast här. Bureus tolkar det (F a 5): »Ledbro som ligger i leden der folk fara»; men han har senare strukit över denna anteckning, troligen på grund av att han betvivlat, att **lap** kunde beteckna 'led'. För Aschaneus, som genomgående transkriberar **a**-runan med *e* eller *ä*, var detta däremot självklart. Han har i samband därmed en utförlig anteckning om båtleden genom Edsån, som icke saknar intresse och därför här må i sin helhet anföras:

»𐌺𐌰𐌱𐌰: leed, N. båtzeed, Nauigationem hic intellige, en båtnyttighet . . . NB. Dänna här Strömen och små båtzeeden ifrå Rotebroo ur Norwijken, till Edssiön, och frå honom vnder Örlighsunds broo, och Rymby Broo till Oxesunda siön i gönom Skeninge och Runsa vad och ström in vthi Skarffwen, hafuer dän Stormächtige Konung Gustaf Erics, j berömelig ihughkomelse, låtit vprensa mädh några häraders och Landzknächters arbete och bekostnadh 1. för eet wharande tänkwärdt Konungzliga wärk och Åminnelse. 2. Till alles där vthi vändande båtnyttighet, födeligare och bättre fiskerijd, åkers och ängz Nytto, siälfua fiskens träffnad, och annadt gagns skuld. 3. För H. K. M^{ts} egitt gagns skuld att komma kunna mädh båt frå Vpsala och Stockholm, gönom för^{te} välvptänkte leedh, in till Sollentuna hälmen, vidh Sollentuna kyrkioby, Där H. K. Mt. achtade mädh allo, att Continuera dän Konungzliga ladugård och Häffläger, som H. K. Mt. allrede där påbegynt hade, mädh rödningh och många huss, Där H. K. Mt. achtade hafua sit tillhåld och vist, När honom täcktes, och behof giordes att resa emellan Stockholm och Vpsala. Ähn mera, H. K. Mt. lät Tentera mädh alla macht och konster, mädh Gräffningh och Konstwärk, att Vatnett skulle komma ur Norwijken gönom Skälby hamaren in vthi Estwijken och så ått Stockholm. Där opå mykin bekostnadt lades, och kunde ändå ingen gagnelig enda nåå. Vid Suartvijkes endan, vid dän gamla duärkehyddan och öde är i Bärget, på Skälby ägor, vände Konstmästaren igen, mädh sin konst anfangh. Adhuc apud omnes in Momoria habetur. M. A.»

Dieterich förmodar (*Runensprachschatz*, s. 371), att **lapbo** står för »*lantbru*, d. h. Weg». Samma tolkning ger Rafn: »**lanpbo**» er rimeligviis, som Dieterich gisner, ved en Ristefeil for **landbro**, vel det samme som *braut* i andre Indskrifter.» Och han översätter: »Ingrid lod gjöre en brolagt Vei og hugge Stenen . . .». I *UFT* framhålles häremot, att »då med ordet *lap-b(r)o* icke kan menas landbro (der borde då stått *lat-* eller *lant-bro*), måste det betyda en på uppstaplade stenar lagd bjälkspång eller stockbro. Sådana kallas ännu på Gotland *lädar* eller *staplar*; jfr isl. *hlöð*, något uppstapladt». Och inskriftens början översattes: »Ingrid lät göra gång-bro och hugga sten . . .» Mot denna tolkning opponerar R. Dybeck i uppsatsen *Ett uppländskt runord* (*Runa*, fol., 2, s. 31). Han framhåller, att här en gammal sjöled har gått fram, och omtalar, att ytterst på udden nedanför runblocket fanns »en grof men oredig stensättning». Dybeck tolkar *laðbro*

som 'lastbrygga'. Han antager, att den har varit avsedd för hela traktens befolkning och att detta är anledningen till att dess byggande blivit omnämnt i runinskriften.

Den grundligaste undersökningen av vad *laðbro* reellt kan innebära har utförts av Jöran Sahlgren i uppsatsen *Forntida vägar* (UFT h. 26, 1910). Han erinrar först om att *bro* i runinskrifterna betyder 'utfyllning av sankmark, vägbank'.¹ Sådana broar ha varit exempelvis Jarlabankes bro i Täby (se U 164, 165) och Läbybron V om Uppsala (omtalad i runinskrifterna L 115 och 117 Läby). Gent emot Dybeck framhåller Sahlgren, att »byggandet av en lastkaj av så små dimensioner torde dock ej kunnat betraktas som en så berömlig gärning, att den förtjänat förevigas å runsten, och långt mindre kunnat föreviga minnet av tre män. Dybeck antar att hela traktens befolkning kunnat begagna denna lastkaj och försöker därmed förklara dess omnämnande på runstenen. Detta antagande faller på sin egen orimlighet. De som skulle fara i sjöledens riktning, lastade nog sina båtar på närmaste ställe; de som skulle fara vinkelrätt däremot, hade ingen användning för en lastkaj. En vägbank däremot var nödvändig för dem, som skulle fara mellan Ed och Hammarby.» Förleden i *laðbro* är ett runsv. *lað*, isl. *hlað*, n. 'stapel, hög; broläggning (särskilt framför ingången till ett hus)'. En besläktad bildning av samma rot är *hlaða*, f., som ingår i det gotländska ortnamnet *Lärbro*, av *Ladhurbro, och i det uppländska *Läby*, av *Ladhuby*.

Några spår av en bro vid Runby har man emellertid icke kunnat anträffa. Själv har jag sökt såväl 1909 tillsammans med Sahlgren och von Friesen som vid flera tillfällen senare. Möjligen ha alla synliga rester försvunnit i samband med upprensningar av vattendraget. Uteslutet är ingalunda, att en arkeologisk undersökning skulle kunna lämna säkert besked, huruvida en forntida väg mellan Ed och Hammarby här har gått fram.

Brate lämnar i *Runverser* ordet **lapbo** översatt, i *Sverges runinskrifter* översätter han, i anslutning till Sahlgren: »Ingrid lät göra vägbank». von Friesen tolkar (*Upplands runstenar*, 1913, s. 59): »Ingrid lät bygga en väg»; senare (i *Namn och Bygd* 1930) uttalar han, att *laðbro* »sannolikt avser en lastbrygga invid leden mellan Edsjön och Oxundasjön».

Kvinnonamnet *Ingridr* förekommer några få gånger i uppländska inskrifter: nom. **inkrip** L 435 Harg, Skånela sn, **ikrip**, **ikriþr** D 2: 131 Runberga, Skånela sn, **inriþr** L 313 Bro kyrka; gen. **akakriþnr** U 60, **ikifriþar** L 582 Åby, Husby-Långhundra sn; ack. **ikifriþi** L 584 Tibble, Husby-Långhundra sn, **inkikrip** Runberga, Skånela sn (D 8vo 2, s. 34); nom. **hikifriþr** Sö 196. Båda de tryckstarka stavelserna i namnet innehöllo *i*-vokal; detta är väl anledningen till att mellanstavelsens *i* i detta namn, i olikhet mot andra namn på *Ingi-*, alternativt saknas: *Ingi(f)riðr* > *Ingridr*. — *Ingimarr* är relativt vanligt: L 266 Valö kyrka, L 435 Harg, Skånela sn, L 484 Ekeby, Skånela sn, D 2: 131 Runberga, Skånela sn, Sö 10, 30, Ög 226, Säve 108. Under medeltiden äro Ingrid och Ingemar vanliga namn i Sverige. — *Dan* är ett i uppländska inskrifter rätt ofta förekommande namn: U 132, L 119 Flogsta, Bondkyrko sn, L 457 Kusta, Vallentuna sn, L 634 Stav, Riala sn, L 669 Sävesta, Husby-Sjutolfts sn, L 769 Til, Hjällsta sn, D 2: 105 Lingsberg, Vallentuna sn jämte en där år 1909 funnen runsten (*Fornvännen* 1911, s. 105 f.). Under medeltiden är *Dan* »tämligen vanligt». Ursprungligen är *Dan* ett binamn, som betecknar geografisk härstamning, nämligen från Danmark. I detta land är namnet endast sparsamt belagt, såsom ju är att vänta i ett land, där alla äro daner (se *DGP*). I grannländerna däremot, särskilt i Sverige, är det vanligare, från början som tillnamn på inflyttade danskar. — Huruvida **baki** återger ett *Banki* eller ett *Baggi* kan givetvis ej avgöras. Båda förekomma som mansnamn under medeltiden. Namnet **baki** förekommer f. ö. endast ett par gånger: gen. och ack. **baka**

¹ I vissa fall har *bro* måhända haft den senare betydelsen 'överbyggnad över vatten'; se särskilt S. Lindqvist, *Ramsundsbron* (i: *Fornvännen* 1914, s. 203) och *Jarlabanke-släktens minnesmärken* (i: *Nordiska arkeologmötet* 1922), s. 133 samt *Södermanlands runinskrifter*, s. 355.

L 731 (D 2:100) Svinngarns kyrka och nom. **baki** Sö 158. Emellertid är väl detta inskrifternas namn detsamma som ingår i sammansättningen **iarlabaki**, oftast tecknat på detta sätt (utan **n**), men två gånger **iarlabanki** (U 143 och L 436 Harg, Skånela sn). Om namnet *Iarlabanki* se U 142.

»De bodde och ägde gård i Runby»: **i rynby**. Ortnamnet Runby förekommer flera gånger i urkunder från senare delen av 1200-talet. Magnus ladulås ägde där jord, och där bodde riddaren Filip röde Finvidsson. Han var riksråd och deltog i nämnden, som utarbetade Upplandslagen.¹ Namnet skrives i bevarade originalurkunder *Runby* 6 ggr, *Runby* 3 ggr, *Rumby* 1 g. (för beläggen se *SD* 1 och 2 och S. O:son Nordberg, *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300* 1, s. 94). Efter 1300 är namnet mera sällsynt: *curia Runby* 1302 (*SD* 2, s. 361), *Petrus villacus in Rumby* 1308 (ib. 2, s. 532), *in Rumby, de Rumbuscoghum* 1311 (ib. 3, s. 27), *Rangnero in Runby* 1347 (ib. 5, s. 640), *warn riddære hærre Philippus röþæ aff Runby* Upplandslagen hs A (ed. Schlyter; hs Ängsö: *af Rumby*, lat. texten av *Confirmatio: de Rumby*), *Rumby* 1386 (*SRP* n:r 2270), *herra Philpus aff Rumby* Erikskrönikan v. 1048. I nyare tid skrives *Runby*, *Rumby*, *Romby*, *Råmby*. Det genuina uttalet har sannolikt varit *Råmby*; detta går närmast tillbaka på fsv. *Rūmby*, *Rūnby* med kort *u*. Men givetvis är detta icke avgörande för vokalens ursprungliga kvantitet; lång vokal kan tidigt ha förkortats.

von Friesen framhåller, att det med hänsyn till namnets äldre och nutida form onekligen ligger »närmast till hands att i första leden se ordet *run* 'runa' och däri finna en hänvisning till det stora märkliga runblocket. Detta kan emellertid icke ha namngivit byn under tiden före ristningarnas utförande, och emot en sådan tydning talar också inskriftens **ryn-** för väntat **run-**. Rimligast synes därför att förklara medeltidens och nyare tiders *Run-* som en folketymologisk omtydning och i **ryn-** söka ett annat, mer ursprungligt ord i namnet. I Östergötland och Södermanland finnes resp. fsv. *Röne*, nu *Rönö* socken och *Röntuna*, nu *Runtuna* socken. Med detta *Rön-* synes vårt **ryn-** böra identifieras, och jag har (*Upplands runstenar*, s. 59) härlett **ryn-** (uttal *røn-*) ur ett äldre *hraun* 'bergig mark' = fornnorskt-fornisländskt *hraun*, n. 'ds.' som icke sällan ingår i norska namn på orter med stenig grund² . . . Dock kan också och lika bra **ryn-** sammanställas med nsv. trädnamnet *rönn*, äldre även *röön*, dalmål och övre Norrlandsmål samt nynorska *raun*, m. f., ty trädnamn ingå ofta i namn på *-by*, t. ex. Furuby, Granby, Ekby, Lindby osv.»³ — von Friesens förklaring bygger på tvenne synnerligen osäkra faktorer: dels att **y** i inskriftens **ryn-** är tecken för *ö* av äldre *au*, dels att de medeltida urkundernas enstämmiga *Runby* (*Rumby*) är en folketymologisk omtydning efter ordet *runa* på grund av runristningarna på platsen. Ursprungligt *au* tecknas emellertid vanligen i de uppländska runinskrifterna från 1000-talets mitt med *au*, troligen med stöd av det samtida uttalet. Jfr även **o rauniki** på den nyfunna runstenen vid Aspa, Ludgo sn, Södermanland, vilket sannolikt sammanhänger med häradets namn, fsv. *Röna* (*Röne*) *hundare* (nu Runtuna härad), och namnet på den närbelägna socknen Runtuna. Detta, som väl innehåller ordet isl. *hraun*, såsom också von Friesen menar, skrives under medeltiden *Röntuna*. Den stungna **y**-runan i inskriftens **ryn-** är visserligen obestriddlig men torde knappast böra tillmätas avgörande vikt vid namnets förklaring.⁴

¹ Om Filip röde se Sigrid Adlersparre i *Personhistorisk tidskrift* 1916, s. 1 f. och *ATS* 21: 5, s. 35 f.; C. M. Kjellberg i [*Sv*] *HT* 8, s. 367 f., 43, s. 369 f., R. Pipping, *Kommentar till Erikskrönikan* (1926), s. 31 n. 1, 349 f.

² Runby ligger, som von Friesen framhåller, på en moränvall.

³ Jfr J. Sahlgren i *Namn och Bygd* 17 (1926), s. 63 f.

⁴ Jfr E. Brate i *Runverser*, s. 87; även om flera av hans exempel äro felaktiga eller osäkra, torde man ej kunna bestrida, att stungen runa ibland förekommer felaktigt i stället för ostungen. E. Hellquist (*De svenska ortnamnen på -by*, 1918, s. 12) anser förklaringen av *Runby* ur *hraun* »i alla händelser ganska osäker».

115. Runby, Eds sn.

Litteratur: D 2: 50. R. Dybeck i ATS 1 (1864), s. 170; UFT h. 3 (1873), s. 26.

Avbildning: Dybeck a. a.

Ett stycke av en runsten, som enligt Dybeck låg »i grunden till ett uthus Ö på gården i Runby». Det är numera förkommet.

Möjligen samma runsten, om vilken O. Celsius (*Svenska runstenar* 2, s. 486 och 472) har ett par korta anteckningar: »Eed Sochn och Runby i gärdet, läselig, men kort. Dn. Törnbom dixit 30 Maj 1727»; »Eed Sⁿ vid Runby broo i Runby gärdet». Den senare anteckningen kan dock givetvis gälla U 114. Celsius har icke själv sett någondera av runstenarna vid Runby.

Inskrift:

... **finuipr · sun · rahnfrip · lit** ...

5 10 15 20

... *Finnviðr, sunn Ragnfrið[ar], let* ...

»... Finnvid, Ragnfrids son, lät ...»

Om namnet *Finnvid* se Sö 190. Kvinnonamnet *Ragnfriðr* är f. ö. känt från några uppländska inskrifter: L 499 och L 507 Granby, Orkesta sn, L 508 Frösunda kyrka, L 525 Ängby, Lunda sn, och ett par sörmländska: Sö 2, 141. Under medeltiden är det vanligt (Lundgren).

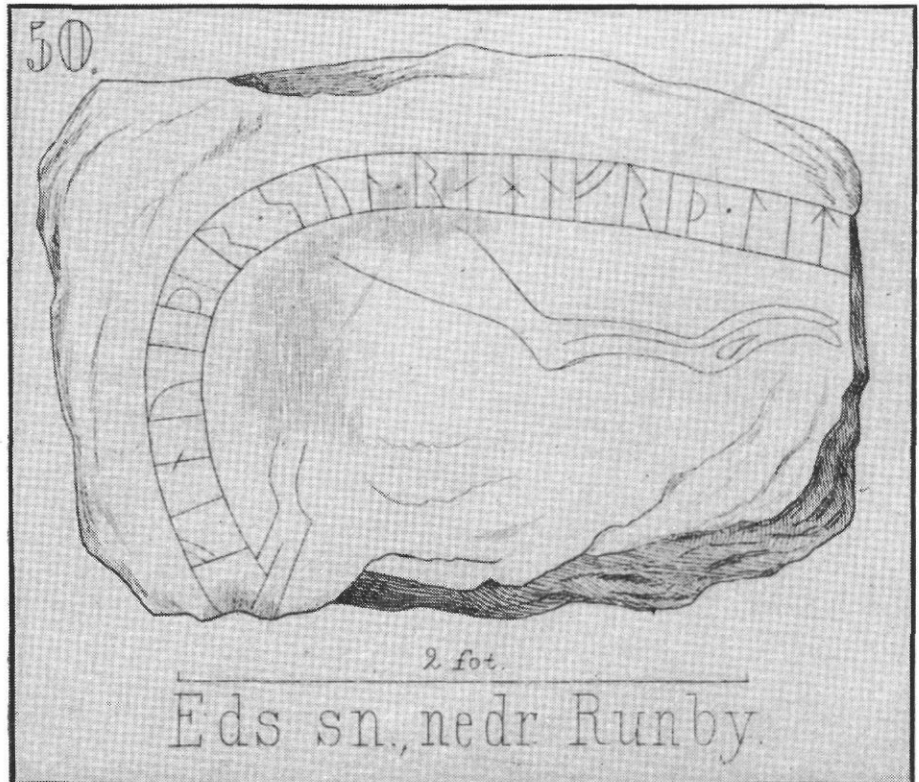

Fig. 106. U 115. Runby, Eds sn. Efter D 2: 50.

116. Älvsunda, Eds sn.

Pl. 75.

Litteratur: B 167, L 401, D 2: 52. Joh. Bureus, F a 6 s. 169 n:r 33 (Rhezelius), F a 5 n:r 178, F a 1 s. 44; Joh. Peringskiöld, F 1 5: 1 n:r 55 (två träsnitt, efter samma stock), Monumenta 3, bl. 299; O. Celsius, SR 2, s. 86; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2, s. 46; UFT h. 3 (1873), s. 27; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, träsnitt (F 1 5: 1, Monumenta och B 167); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Ett jordfast stenblock med runristning, på gården vid Älvsunda. I närheten finns ett gravfält.

Ristningen var känd redan av Bureus: »Der sammestädes [d. v. s. »wid Ärlsunda i backen»] en jolfast sten». — Peringskiöld: »Ed Sochn och Erlsunda backe en jordfast sten». — *Bautil*: »Erlesunda backa».

Den ristade ytan lutar i ungefär 45° vinkel mot marken. Ristningens längd är 2,25 m., bredd 1,33 m. Ristningen är icke djup, men på det hela taget tydlig.

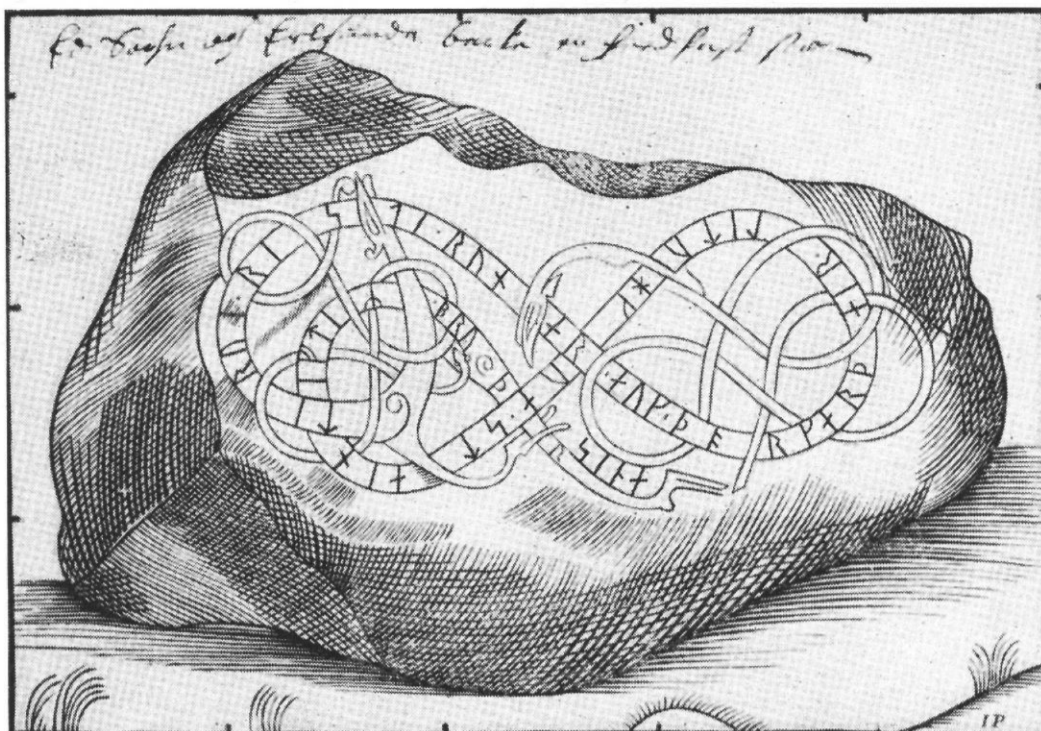

Fig. 107. U 116. Älvsunda, Eds sn. Efter B 167.

Inskrift:

tirui · risti · runar · auk · þorkar · þair · litu hkua · stain eftir bryþr · sina

Tirvi risti runar, ok ÞorgæiRR, þeir letu haggva stæin æftir brøðr sina.

»Tyrve ristade runorna, och han och Torger läto hugga stenen efter sina bröder.»

Till läsningen: I 22 **k** når bst ej upp till runslingan. 42 **e** och 49 **y** äro tydligt stungna. Däremot äro icke stungna 30 **i**, 22, 34 **k**. — Rhezelius: 5 **a**, 19—28 **þorkiarþ · air**, 42 **i**, 49 **y**. — Peringskiöld: 42 **i**, 49 **y**. — Dybeck: 5 **a**, 42 **e**, 49 **y**. — Brate: 5 **i**, 33—36 **ahkua**, 42 **i**, 49 **y**.

Inskriften använder **r** i stället för **ᚱ**: **runar**, **þorkar**, **þair**, utom i **eftir**. **t**-runan har en gång (44) bst endast på v. sidan om hst.

Om namnet *Tyrvi* se Sö 305. — 19—24 **þorkar** är med säkerhet *ÞorgæiRR*; märk att **r**-runan brukas för **ᚱ** även i **runar** och **þair**. Jfr nedan U 126. *ÞorgæiRR* är ett såväl i runinskrifter som i medeltidurkunder tämligen vanligt namn.

117. Älvsunda, Eds sn.

Pl. 78.

Litteratur: B 164, L 399, D 2: 53. Joh. Bureus, F a 6 s. 169 n:r 32 (Rhezelius), F a 5 n:r 177, F a 1 s. 44; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 299; UFT h. 3 (1873), s. 26; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 164); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Runstenen stod enligt Bureus (F a 6) »wid Ärlsunda i backan» (F a 5: »Ärlsunda»). Den hade, säger Dybeck, nyligen åter blivit rest nära den jordfasta runristningen på Älvsunda backe, U 116, sålunda troligen på sin ursprungliga plats. Den står fortfarande där, på gården vid Älvsunda.

Granit. Höjd 1,65 m., bredd 1,40 m. Ristningen är på det hela taget väl bevarad. Särskilt gäller detta runslingan med sin inskrift. Ornametiken på stenens mittyta är på sina ställen något grund och oklar, särskilt upptill.

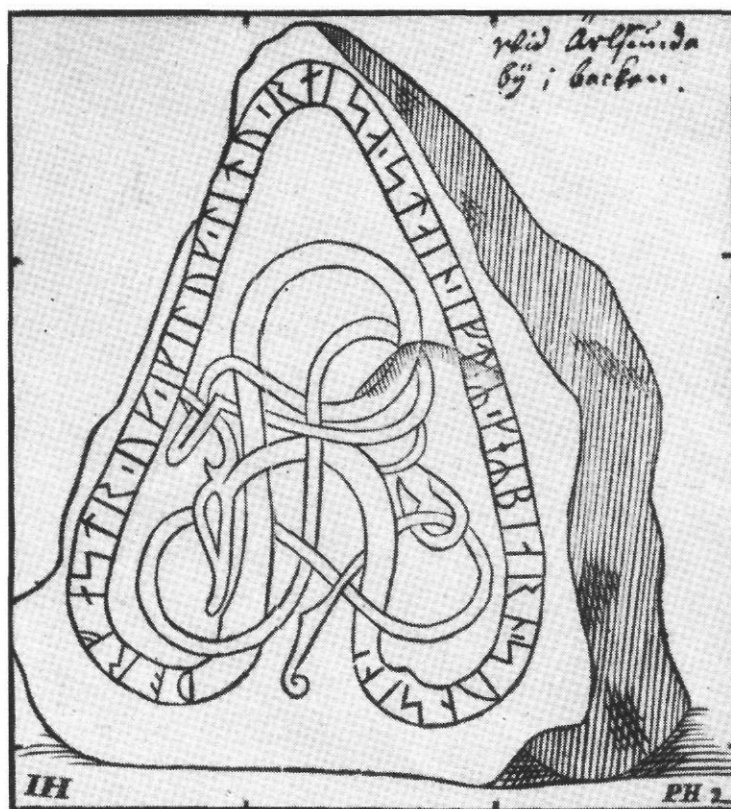

Fig. 108. U 117. Älvsunda. Eds sn. Efter B 164.

Inskrift:

þorfastr · uk · ikiluk · litu · raisa · stain · iftir · kerbiarn sun sin

5   10   15   20   25   30   35   40   45

Þorfastr ok Ingilaug letu ræisa stein æftir Gæirbiorn, sun sinn.

»Torfast och Ingelög läto resa stenen efter Gerbjörn, sin son.»

Till läsningen: 37 **e** är tydligt stunget. Däremot äro icke stungna 18, 31, 48 **i**, 12, 16, 36 **k**, **o**, **a** och **n** ha bst endast på ena sidan av hst, med undantag av 5, 22, 25 **a**, där bst skär hst. — Rhezelius: 3 **r** saknas; 37 **a**; sk efter 43 **n**, 46 **n**, 49 **n**. — Hadorph: 37 **e**. — Dybeck: 37 **e**. Brate: 37 **e**.

Om namnet *Þorfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 101, om *Gæirbiorn* Sö 213. — Kvinnonamnet *Ingilaug* är utom i denna inskrift endast belagt på en nyfunnen runsten vid Kårsta, Närtuna sn. Från medeltida källor anför Lundgren ett par belägg med osäkert genus. Det är dessutom känt som kvinnonamn från yngre källor (Grubb, Hyllén-Cavallius, Senell).

118. Älvsunda, Eds sn.

Pl. 79.

Litteratur: B 168, L 400, D 2: 48. Joh. Bureus, F a 6 s. 68 n:r 117 (Bureus' egen uppteckning), s. 169 n:r 34 (Rhezelius), F a 5 n:r 179, F a 1 s. 45, F a 13 s. 236, 238, 354, 361, 362, F a 10: 2 n:r 56, F f 6 n:r 201; Joh. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 297; O. Celsius, SR 2, s. 169; UFT h. 3 (1873), s. 26; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 103, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10: 2), kopparstick (F f 6); P. Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 168); Dybeck a. a.

Runstenen står nu rest strax Ö om Älvsunda bro och järnvägen Stockholm—Uppsala vid norra sidan av landsvägen Rotebro—Älvsunda—Eds kyrka. Vid lektor Brates besök år 1902 låg den på samma plats, sönderslagen i fem delar. Den har kort därefter genom brukspatron C. F. Lundströms försorg blivit lagad och rest.

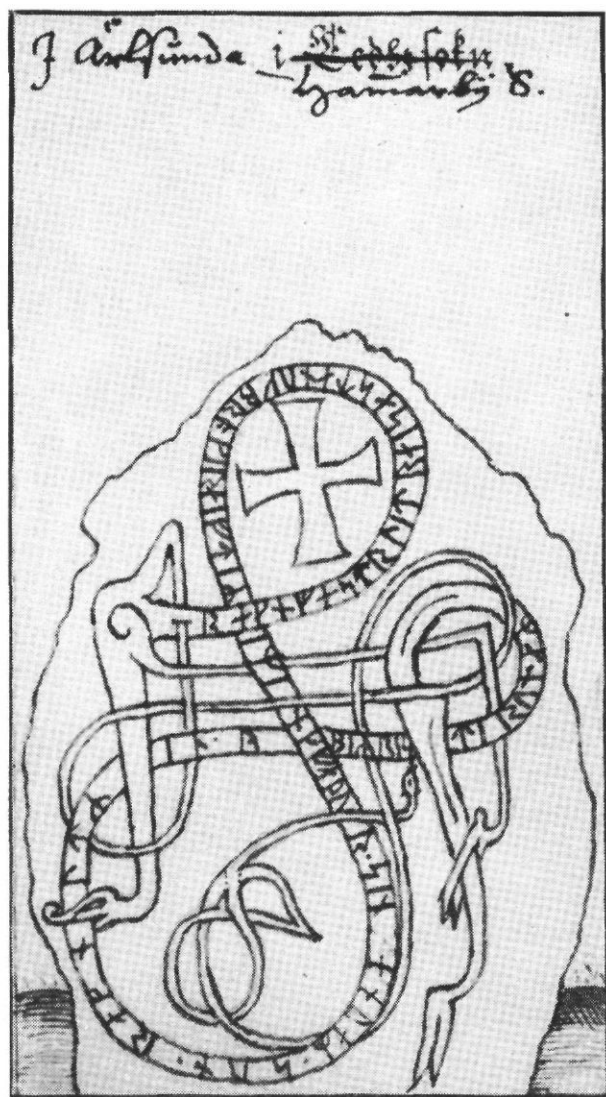

Fig. 109. U 118. Älvsunda, Eds sn.
Efter teckning av Bureus.

då ha flyttats tillbaka. Förmodligen ha emellertid icke alla styckena återställt. Det är sålunda åtminstone troligt, att de båda styckena som fattas ligga inlagda i järnvägsbron. — Ristningen är numera synnerligen fragmentarisk. Ett stort parti saknas både utmed högra och vänstra sidan, och även på mitten är ytan svårt skadad. Stenen har ursprungligen haft en ungefärligen triangelformad yta, synnerligen lämplig för det av ristaren Öpir använda mönstret. Ytan är jämn och slät. Ristningen är på de bevarade delarna icke djup men synnerligen tydlig och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre uppteckningar):

ragnfastr · lit · r[ai]sa · [stain · uk · bro · kara · iftir]
 5 10 15 20 25 30 35
 emink · faþu[r ·] sin · an uar · sun · rag[niltar · in ·] ybir
 40 45 50 55 60 65 70
 [risti run]a[R]
 75 80

Ragnfastr let reisa stein ok bro gæra æftir Hæming, faður sinn. Hann var sunn Ragnhildar. Æn Öpir risti runar.

»Ragnfast lät resa stenen och göra bron efter Häming, sin fader. Han var Ragnhilds son. Och Öpir ristade runorna.»

Inskriften anföres på två ställen i Bureus' anteckningsbok (F a 6), dels enligt uppteckning av Bureus själv, dels enligt Rhezelius. På det första stället anges platsen vara: »Vidh Erlsunda bro i Eedh sokn in på gärdet», på det andra: »Widh Örligsunda Bro i giärdet». Den är avtecknad i F a 10:2; överskriften lyder: »I Ärlsunda i Eedhz sokn», men de sista orden »Eedhz sokn» ha blivit överstrukna och ändrade till »Hammarby S.». Detta är tydligen anledningen till att kopparsticksamlingen F f 6 har överskriften »Hammarby Sochn Arlunda vid Bron». — Peringskiölds *Monumenta*: »Ärlsunda bro väster om byn i ängen»; *Bautil*: »Erlesunda bro». — Celsius har ingenting nytt; han har tydligen ej själv sett stenen. — Dybeck: »Denne krossade sten ligger på östra sidan om Elfsunda bro».

Granit. Nuvarande höjd 1,60 m., bredd 1,52 m. Avbildningarna från 1600-talet visa runstenen i ett ursprungligare skick; ristningen är ännu så gott som fullständigt bevarad. Helgonius' träsnitt antyder dock vissa skador. Vid mitten av 1800-talet var stenen krossad och omkullfallen, men alla delarna finnas ännu hos Dybeck i behåll. Senare ha tydligen två av de fem stycken, som antyd på Dybecks bild, förkommit. Enligt vad Brate är 1902 inhämtade av personer boende på platsen, skulle runstenen vid järnvägens byggande ha blivit inlagd i järnvägsbron strax intill. Den dåvarande ägaren av Älvsunda hade då gjort järnvägsbyggarna uppmärksamma på att en runsten icke finge brukas till ett sådant ändamål, och stenen skulle

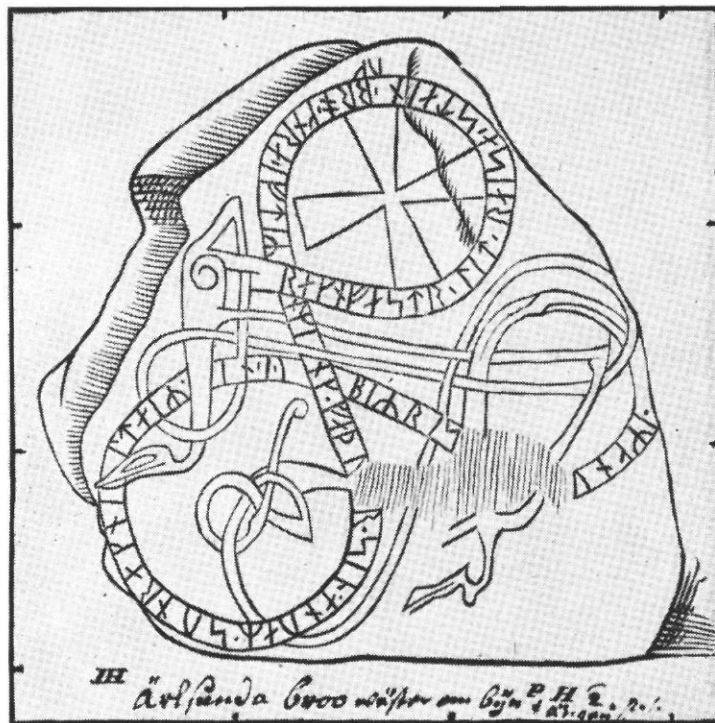

Fig. 110. U 118. Älvsunda, Eds sn.
Efter B 168.

Till läsningen: 3 och 60 **g** äro tydligt stungna, om också med mycket små, runda prickar. 37 **e** har ett vågrätt streck tvärs över hst. 69 **y** är stunget med ett o. 2 cm. långt, lodrätt streck. 45 **u** är förstört, alla konturer av runan äro borta, men man kan tydligt skönja runans plats och ungefärliga form. **a**- och **n**-runorna ha i allmänhet normal form, med hst skärande bst på mitten. 4 och 57 **n** ha dock större delen av bst på h. sidan, liksom 6 **a** större delen av bst på v. sidan. 49 **n** har bst uteslutande på h. sidan av hst. — Bureus (F a 6): **raknfastr · lit · raisa stain uk bro kira aftir imink faður sin an uar sun · raknltr · in ybir risti runar**. F a 5: 29 **a**, 32 **i**, 50—51 **han**, 58—66 **rakn(a)ltr**. F a 10: 2: 18—22 **stan**, 29 **i**, 32 **i**. — Rhezelius (F a 6): 3 **g**, 29 **a**, 32 **i**, 37 **e**, 52 **y**, 53 **e**, 58—66 **rakniltair**. Rhezelius anger också betydligt flera sk än Bureus, nästan mellan varje ord. — Hadorph: 3 **k**, 29 **n**, 32 **i**, 37 **n**, 58—66 **rakniltair**, 69 **y**; 76—78 **ti r** saknas. Efter 82 **r** ett **i**, efterföljt av sk. Runorna 23—24 **uk** stå nedanför slingan, tydligen uteglömda och tillfogade efteråt. Runan 29 är hos Bureus (F a 6, F a 10: 2) **i**, hos Rhezelius och Dybeck **a**, på Hadorphs och Helgonius' träsnitt **n**. Sannolikt har den varit **e**; jfr att runan 37 **e** hos Hadorph och Helgonius (liksom hos Dybeck) återges **n**. Den runa **i**, som såväl Rhezelius som Hadorph och Helgonius ha framför 66 **r**, beror möjligen på missuppfattning av en ornamentslinje; en smalare ormslinga går här under runslingan, men det är möjligt, att ristaren här av misstag har huggit den över runslingan. — Dybeck: 3 **k**, 29 **a**, 32 **i**, 37 **n**, 58—66 **rakniltar**; 76—78 **ti r** saknas, likaså sista runan (så när som på överdelen av en hst).

Om namnet *Ragnfastr* se U 29, om *Hæmingr* U 101. Av kvinnonamnet *Ragnhildr* finnas f. ö. endast få belägg: i Uppland L 526 Vidbo kyrka och L 605 Husby-Lyhundra kyrka, i Östergötland Ög 65(?) och i Västergötland Vg 142 (T 102). Under medeltiden är namnet vanligt i Sverige. — Huruvida det är Ragnfast eller Häming, som är Ragnhilds son, kan ej avgöras.

Ristningen är, liksom U 104, utförd av Öpir.

119. Älvsunda, Eds sn. Nu vid Antuna.

Pl. 78.

Litteratur: D 2: 49. UFT h. 3 (1873), s. 27; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 75, Anteckningar (ATA). Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Runstenen är omkring 1865 upptagen ur jorden i närheten av Älvsunda bro, troligen på östra sidan av bron. Den restes, enligt Dybeck, »på samma ställe». År 1902 stod den rest i hagen på norra sidan om landsvägen mellan Älvsunda och Eds kyrka strax Ö om det ställe, där landsvägen korsar järnvägen och ån («Älvsunda bro»), helt nära U 118. Hösten 1902 lät dåvarande ägaren av Älvsunda och Antuna, brukspatron C. F. Lundström, med tillstånd av Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien flytta stenen till Antuna park.

Gråsten. Höjd 0,78 m., bredd 0,43 m.

Inskrift:

· skagi · lit · raisa · pina · stein · at · faður · sin · stin

5   10   15   20   25   30   35

Skagi (l. Skæggi) let ræisa þenna stein at faður sinn Stein.

»Skage (l. Skägge) lät resa denna sten efter sin fader Sten.»

Till läsningen: 1—3 **ska** är tydligt. 4 **g** sannolikt, men ej fullt säkert, då flera fåror här finnas i stenen. Möjligen l. 5 är **i**, icke l. 15 **i** är skadat på mitten. 18 **s** är mycket långt,

23—4031. *Upplands runinskrifter.*

nästan ett **i**. 20 **e** är tydligt stunget. Däremot äro icke stungna 7, 31 och 35 **i**. — Dybeck: 1—5 **ikali**, 20 **a**. — Brate: 4 **l** eller **r**, 5 **i** eller **l**. 20 **e**. 1—5 är enligt Brate sannolikt **skali**, men han ifrågasätter även, att namnet kunnat vara [**hu**]skarl, »förkortat i skrifning eller uttal».

Runorna **s** och **t** tillhöra det svensk-norska runalfabetet. Såväl dessa runtyper som ornamentiken, särskilt den långa nackfiken, tala för att ristningen är utförd av Visäte, såsom Brate menar.

Om läsningen 1—5 **skagi** är riktig, kan första namnet vara *Skagi* eller *Skæggi*. Det är möjligen belagt även i en sörmländsk inskrift (Sö 41). Av *Skæggi* finnas ett par medeltida belägg; såväl *Skagi* som *Skæggi* synes ingå i ett antal ortnamn. Båda äro ursprungligen tillnamn.

Danderyds skeppslag.

Socknar: Solna, Danderyd, Täby, Ö. Ryd. Före 1926 hörde till Danderyds skeppslag även Lidingö sn, som numera bildar Lidingö stad.

Från Danderyds skeppslag äro kända sammanlagt 52 runristningar. Av dessa äro emellertid åtskilliga endast mindre fragment: U 120, 125, 132, 134, 138, 139, 155—157.

Ett flertal av de 52 ristningarna äro numera helt förkomna och endast kända genom äldre uppgifter: U 122, 123, 132, 138, 149, 158, 162, 168, 170; av ytterligare 3 finnas endast obetydliga fragment i behåll: U 126, 141 och 159. Det återstår sålunda, om dessa fragment medräknas, för närvarande 43 runristningar. Av en förkommen ristning finnes, så vitt bekant, ingen avbildning (U 132).

I Bureus' samlingar ingå 18 inskrifter från Danderyds skeppslag, nämligen U 122, 123, 133, 135, 141—145, 150, 151, 158—161, 164, 165, 167. I *Ransakningarna* omtalas ytterligare 5: U 121, 127, 130, 131, 162; och 5 andra blevo kända genom antikvariernas resor i slutet av 1600-talet: U 134, 147, 166, 168, 170. Alla dessa finnas avbildade i *Bautil*, utom U 165 och 166, vilka av någon anledning ej ha kommit med; av båda finnas emellertid träsnitt i Peringskiölds *Monumenta*.

Det av kronolänsman Bertold Dalholm insända ransakningsprotokollet för Danderyds skeppslag, daterat Rinkeby den 15 maj 1682, upptager fornminnen från Solna, Täby och Danderyds socknar. »Rydh Sochn Belangande, Så hafwer hwarken Kyrckioherden eller Allmogen till Stembningen kommit, oachtat att der omstendeligen effter Högwelborne H^r Landhshofdingens Order om detta Ährendet vthi Församlingen af Predijkestolarne annkundigade äre, som och af Länsmanen munteligen dhem tilsagde blefne. Sammaledes medh Lidingöön att ingen derifrån sigh instellt.» Till följd därav ha Hadorph och Leitz under sin resa endast granskat en runinskrift i Ö. Ryds sn, den förut av Bureus kända U 167 vid Ryds kyrka (detta fastän Hadorph måste ha ägt kännedom även om Bogesund-stenen, U 170). Senare har Peringskiöld år 1693 företagit en resa hit och därvid avtecknat U 166, 168 och 170. U 147 är avtecknad av Ulf Christoffersson och U 160, 161 (vid Risbyle, som vid denna tid räknades till Fresta sn) av Petrus Helgonius.

Samma 28 inskrifter finnas upptagna i Liljegrens *Runurkunder* (L 366—368, 414, 415, 639—662, 1411); av misstag har i två fall samma inskrift blivit upptagen två gånger (L 652 och 649, L 642 och 1411).

Genom R. Dybecks resor och publikationer blevo 8 nya inskrifter kända: U 124, 132, 136, 138—140, 149, 163. Under slutet av 1800-talet har tillkommit en: U 171 och under 1900-talet ej mindre än 15: U 120, 125, 126, 128, 129, 137, 146, 148, 152—157, 169.

Liksom i Färentuna och Sollentuna härader äro många av runristningarna i Danderyds skeppslag inhuggna i berghäll eller på jordfasta stenblock: U 123, 130, 143—146, 148, 163, 168.

120. Solna kyrka.

Pl. 81.

Litteratur: Solna Hembygdsförenings årsskrift 1927—28 (med bild).

Då man i juni 1926 tog upp ett nytt fönster i den norra väggen av kyrkans sakristia, fann man ett litet fragment av en runsten, nästan fyrkantigt. Det sitter uppsatt inne i sakristian vid södra väggen.

Granit. Storlek 0,45×0,45 m. Tjockleken är blott 20 cm., varför den runsten fragmentet tillhört har varit lätt att slå sönder. Den bevarade ristningen består av två varandra korsande runslingor. Den påminner, liksom runornas former, om U 126. Runorna äro tydliga, och inskriften är vackert och jämnt huggen.

Då sakristian byggdes på 1400-talet, har säkerligen stenen blivit sönderslagen till lämpliga bitar, och dessa ha inmurats i kyrkans vägg.

Inskrift:

uitr : liṭ   - **ihiu**
           5   10

1—4 **uitr** kan återge namnet *Öindr* (isl. *Eyvindr*), men sannolikare är väl, att det utgör efterled i ett *Andvitr*. Den första slingans runor ha tydligen tillhört inskriftens början. Vad 8—12 **- ihiu** tillhört för ord, kan tyvärr icke bestämmas.

121. Frösunda, Solna sn.

Pl. 80.

Litteratur: B 143, L 367, D 2: 2. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 267; E. Tuneld, *Geografi öfver Konungariket Sverige* 1 (8 uppl. 1827), s. 253; J. T. Björnström, *Historisk-Antiqvarisk Beskrifning öfver Solna kyrka* (1873, ms i ATA); UFT h. 4 (1875), s. 63; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 122, *Anteckningar* (ATA); Solna Hembygdsförenings årsskrift 1926, s. 46; Järvafältets fornlämningar (1929), s. 31; *Stockholms-traktens natur- och kulturminnen* (1935), *forminnesregistret* n:r 135; *Handlingar i ATA*.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (hos Peringskiöld a. a. och B 143); Dybeck a. a.; Brate 1902 (ATA).

Runstenen omtalas första gången i *Ransakningarna*, i Bertold Dalhollms relation 1682: »Vthi Öfre Frössunda och Anders Jöranssons giärde är att finna een stoor Vthhuggen Runnasteen.» Under träsnittet, signerat av Hadorph och Leitz, har Peringskiöld i *Monumenta* antecknat: »Frösunda sudra gärde Sålna sochn»; *Bautil* har endast »Frösunda».

Närmare uppgifter om platsen få vi först hos Dybeck: »Denne runsten står bland någre grafkullar i Frösunda kohage, vestligt från gården, samt vid en mindre väg mellan stora Upsala- och Bromma-vägarne.» Björnström uppger, att den var »till hälften kullfallen, befintlig i närheten af Öfre Frösundas ladugårdsbyggnad». — Platsen finnes utmärkt på Geologiska kartbladet »Stockholm».

Våren 1902 lät St. Frösundas ägare flytta stenen till sin nuvarande plats inom parken, på norra sidan om infartsvägen till herrgården från landsvägen Stockholm—Uppsala. — Platsen finnes utmärkt på kartan öfver Stockholmstraktens natur- och kulturminnen.

Fältspatrik gråsten. Höjd 1,80 m., bredd (vid foten) 2,45 m.

Inskrift:

eubern + ok × saen + þair × raistu × stain × eftir × þorfriþ × boata × ikiþoru ·
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Iobiorn ok S[v]æinn (eller *S[t]æinn*) *þæir raistu stæin æftir Þorfred, boanda Ingiporu.*

»Jobjörn och Sven (eller: Sten) de reste stenen efter Torfred, Ingetoras man.»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 1, 4, 11, 28 **e**, däremot icke 38 **i**. 42 **a**: jämte **a**-bistaven, som är fullt tydlig, har runan möjligen också en huggen **n**-bistav, alltså formen av ett **h**, vare sig detta beror på att ristaren har tvekat, huruvida han skulle rista **a**- eller **n**-runa (**boata** eller **bonta**), eller på att han har gjort ett fel, som han senare har rättat. Tänkbart är givetvis också, att en binderuna **an** är avsedd. — Hadorph: Framför 1 **i** ännu en rak huvudstav. Inga stungna runor, sålunda 1, 4, 11, 28 **i**. 31 **i** saknas, likaså sk efter 27 **n** och 44 **a**. 42 **a**. — Dybeck: 1, 4, 11, 28 **i**. 16 binderuna **nr**. 31 **i** saknas; likaså sk efter 16 **nr** och 39 **p**; 42 **a**. — Brate: 1, 28 **e**, 4, 11 **i**. 31 **i** har medtagits. 42 **a**.

Om mansnamnet *Iobiorn* se U 77; om kvinnonamnet *Ingiþora* U 89 och Sö 347. 9—12 **saen** kan givetvis vara felristning för *Sveinn* eller *Steinn*, båda i runinskrifterna vanliga namn. — *Þorfreðr* är ett sällsynt namn. Det är f. ö. känt endast från två östgötska inskrifter: Ög 155 och 235; i den förra är det ovisst, huruvida **purfriþ** är mansnamn eller kvinnonamn. En motsvarande namnform förekommer icke i medeltida källor (Lundgren, O. Nielsen, Lind). Emellertid är *Þorfreðr* (med u-omljud *Þorfrøðr*) en ursprungligare form för de välkända namnen *Þorrøðr* och *Þorðr*. Det förra är säkert styrkt i isländsk diktning. Det senare är ett vanligt namn över hela Norden under vikingatiden och medeltiden. I England är den tvåstaviga formen av namnet icke sällsynt: *Þorferð* (*Þurferð*), *Þored* (se E. Björkman, *Nordische Personennamen in England*, s. 148 f., 155 f.). Jfr andra namn sammansatta med urn. *-*frīður*, *-*frøður*: *Sigfrøðr*—*Sigrøðr*—*Sigurðr*—*Siurðr* (norrl. *Sjul*). Att vid sidan av en yngre utveckling av ett namn en äldre form kan användas, är icke ovanligt. Jfr exempelvis i runinskrifterna *Þyvindr* vid sidan av *Þyindr*, *Þindr*.

Fig. 111. U 121. Frösunda, Solna sn. Efter B 143.

122. Järva krog, Solna sn.

Litteratur: B 142, L 368. J. Bureus, F a 6 s. 45 n:r 28 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 363; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 267; O. Celsius, SR 2, s. 419; P. W. Tholander, *Solna sockens fornhäfder* (1812, ms i ATA); UFT h. 4 (1875), s. 63; *Solna Hembygdsförenings årsskrift* 1926, s. 44, 1927—28, s. 13; *Järvafältets fornlämningar* (1929), s. 34.

Avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (hos Peringskiöld och B 142).

Denna runsten, som numera är försvunnen, omtalas första gången av Bureus; den fanns då »Widh Jrfua på backan» (F a 6).¹ Peringskiöld har under det av Hadorph och Leitz signerade träsnittet i *Monumenta* antecknat: »Vidh Gärwa krog i Sålna Sochn»; likaså *Bautil*: »Gärva krog». Olof Celsius läste inskriften på stenen »vid Jerfua Krog . . . d. 15 Aug. 1727 i återresan ifrån Stockholm». I *Solna sockens fornhäfder*, uppläst i Götiska förbundet på stämma den 26 juni 1812 av P. W. Tholander (skolmästare vid Ulriksdal, d. 1815), står att läsa: »Af detta slags Minnesmärken [d. v. s. runstenar] träffas blott en enda inom denna Socken: Den är liggande vid Jerva jämte Landzwägen, där Ulricsdals Alléen börjas. Genom tid och vårdslöshet sönderslagen och utnött, är den numera oläslig.»

Runstenen har alltså stått vid Järva krog i Neder-Järva, i Ulriksdalsbacken. Krogen brann ned i slutet av 1800-talet, så att blott källaren återstår, över vilken nu villan Rosenberg är byggd. Man har i senare tid noggrant sökt efter runstenen, men utan resultat. Troligen blev

¹ I renskriften F a 5 står: »Irwad». Då detta namn förefallit främmande och icke kunnat identifieras, har hela inskriften senare överkorsats.

den under 1800-talets förra del inmurad i en stentrumma, som går under landsvägen vid Neder-Järva.

Redan på 1600-talet var stenen ett fragment; endast nedre delen återstod. Enligt *Bautil* var höjden drygt $1\frac{1}{2}$ aln, bredden $2\frac{3}{4}$ aln. Ristningen, som är utförd av Öpir, har ett av dennes mest omtyckta mönster, med en runslinga lagd i tre ringar; se t. ex. U 118, 142, L 121, 125, 150, 190, 423, 427, 428, 434, 474.

Inskriften är bevarad i tre olika uppteckningar, av Bureus, av Hadorph och Leitz och av O. Celsius. De avvika rätt mycket från varandra i detaljer. O. Celsius' uppteckning förefaller att vara den pålitligaste, men den saknar de båda sista runorna på träsnittet i B 142.

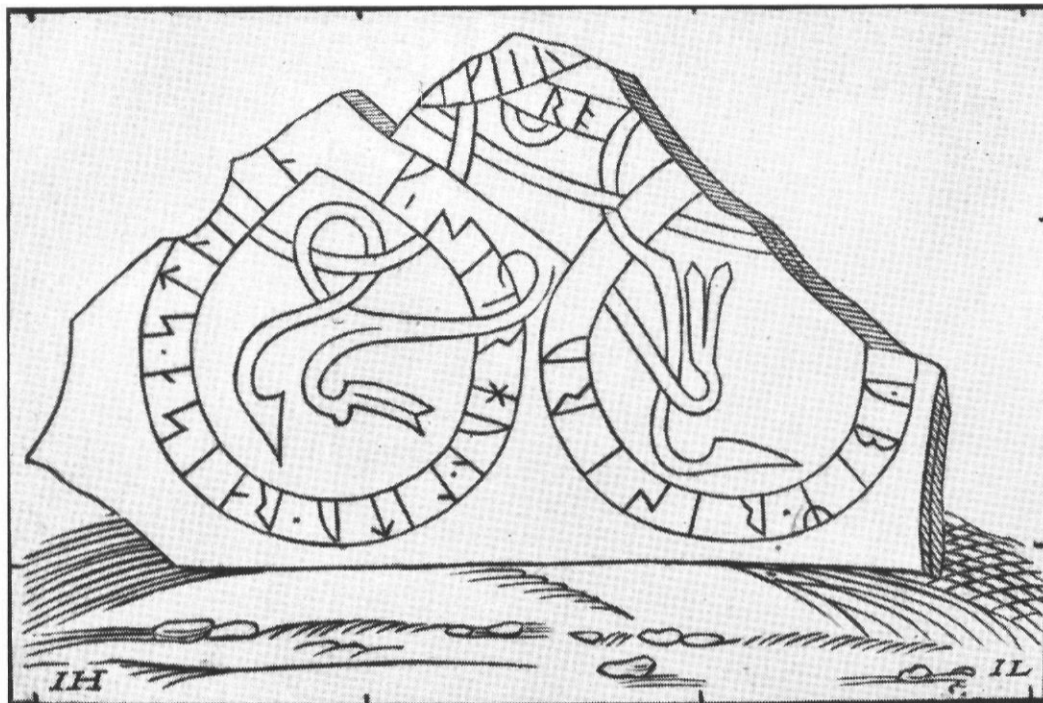

Fig. 112. U 122. Järva krog, Solna sn. Efter B 142.

Inskrift (enligt O. Celsius, med det inom [ ] supplerat efter B 142):

... k · sirhun litu · raisa stain ... - - f - - - ... ro - ... ybir ris[i ru] ...

5 10 15 20 25 30 35 40

... letu ræisa stæin ... Öpir ris[t]i ru[nar].

»... läto resa stenen ... Öpir ristade runorna.»

Till läsningen: Bureus har följande avvikelser: 1 **s**, vänderuna (liksom 2 **s**); sk efter 4 **r**, efter 7 **n** och efter 16 **a**; 19—27 saknas; i stället för 31 **y** har Bureus **i · i**; 35 **r** eller **u**; 39—40 **ui**, vilket sedan överstrukits. — Hadorph och Leitz: 1 **k**; mellan 3 **i** och 4 **r** finnes spår av en hst; sk efter 7 **n** och efter 16 **a**; 19 **n**; 24 **k**, 27 nedre delen av **r**; sk efter 34 **r**.

Omedelbart t. h. om 19 **a** antyder Celsius, att stenytan varit skadad. Därefter har han tre staplar, efterföljda av 21 **n**. De båda staplarna närmast före **n** äro säkert ornament, delar av den smalare slinga som här går över runslingan (se B 142). Läsningen blir då här **stain**. Runan 27 är i B 142 nedre delen av ett **r**; 23—27 möjligen **iftir**. I runföljden 31—40 **ybir risi ru** äro 31 **y** och 34 **r** upp- och nedvända. Eller också skall 31—34 **ybir** läsas från h. till v. med runorna riktade utåt, varefter riktningen kastas om och de återstående runorna på vanligt sätt äro ställda inåt.

2—7 **sirhun** kan vara en felristning för **sirhun Sigrun**, med runorna **r** och **h** omkastade. Brate tolkar det som *Sigrunn*, ett namn som emellertid icke är belagt i inskrifterna.

123. Karlberg, Solna sn.

Litteratur: B 145, L 366, D 2:3. J. Bureus, F a 6 s. 74 n:r 144 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 364, F a 1, s. 82, F a 10:2 n:r 67, F f 6 n:r 152; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 264; O. Celsius, SR 2, s. 388; J. G. Rüdling, Thet i Flor stående Stockholm, Supplement (1740), s. 664; L. Salvius, Beskrifning öfver Sverige 1 (1741), s. 121; W. Tham, Beskrifning öfver Stockholms län (1850), s. 147; R. Dybeck, Svenska runurkunder 1 (1855), s. 51; UFT h. 4 (1875), s. 62; E. Brate, Svenska runristare, s. 78; A. Tydén, Beskrifning över Solna sockens fornlämningar (i: Solna Hembygdsförenings årsskrift 1926), s. 35; Stockholms natur- och kulturminnen (1935), fornminnesregistret n:r 216; Handlingar i ATA.

Avbildningar: Bureus, teckning (F a 10:2), kopparstick (F f 6); Leitz och Hadorph, träsnitt (hos Peringskiöld a. a. och B 145); Dybeck a. a.

Runristningen, som numera är försvunnen, omtalas redan av Joh. Bureus, som har gjort sin anteckning (F a 6) den »29 Julii 1624». Platsen säges vara »millan Rörstrand och Bålstomta». Den samma dag (»1624 S. Olavi») gjorda teckningen (F a 10:2) har överskriften »Vid Karleberg eller på Bolstomta ägor». I den renskrivna samlingen (F a 5) betecknas inskriften kort och gott som »Karlbergz häll».

Samma runristning åsyftas i *Ransakningar* med uppgiften: »Vthj Carlberghs fugelgårdh finnes ett Runnebergh». Hadorph besökte platsen på sin antikvariska resa 1682: »Den 14 Majj reste iag medh Rijtaren åt Soltuna häredt och först till Karlberg, dher iag Runahällen afrijtade.» Peringskiöld har överskriften: »Carlberg i Fuglegården», *Bautil*: »Carlbergs Foglegård». Noggrannare uppgifter finnas hos Celsius: »Carlberg. Vid Staketet, i den hagen där fogelburen är, ett halfft stenkast ifrån Orangehuset i en slät häll en drake». Celsius undersökte stenen den 29 maj 1727 och kontrollerade sin läsning den 29 juni 1728 (»accurate, nihil magis, nihil minus»).

Ristningen omtalas även på ett par ställen i 1700-talets topografiska litteratur. Rüdling (*Thet i Flor stående Stockholm*, 1740) skriver: »Vti Kiöks-Gården, mitt emot Orange-Huset, ligger en gammal Run-Sten, med ett dubbelt Kors och följande Rune-Skrift betecknad...»¹ Lars Salvius (*Beskrifning öfver Sverige* 1, 1741, s. 121): »Uti Fågelburen, som ligger Väster-Norr om Trägården skal finnas ett Runeberg. Den är nu så godt som ödelagd.»

Ristningen har, såsom av de anförda uppgifterna har framgått, funnits på en berghäll i den s. k. fågelgården på Karlberg. Denna fågelgård låg i Karlbergsparkens norra del, på den plats,

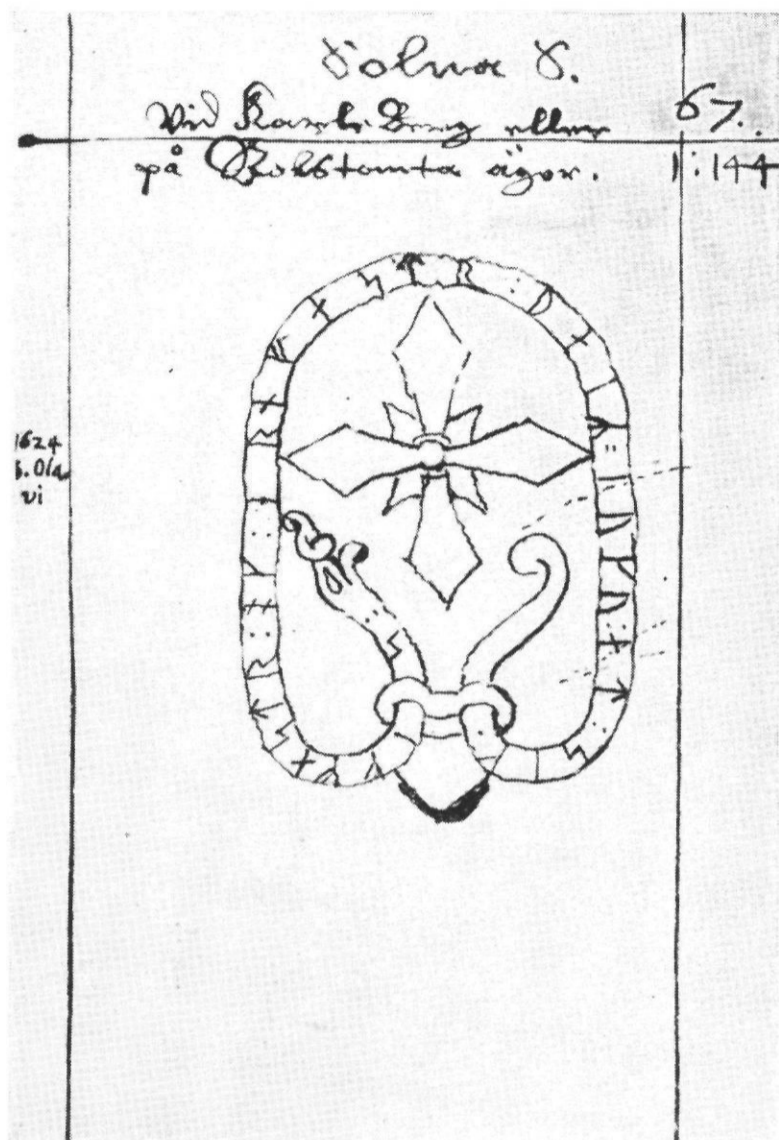

Fig. 113. U 123. Karlberg, Solna sn.
Efter teckning av Bureus.

¹ Rüdling var icke särdeles runkunning, och hans läsning är rätt felaktig. Dybecks förmodan (*Svenska runurkunder* 1, s. 51 n. 1), att han skulle avse en annan inskrift än den ifrågavarande, är emellertid alldeles orgrundad.

där bangården vid Tomteboda nu är belägen. Bolstomta var en av de gårdar, av vilka Karl Karlsson Gyllenhielm på 1620-talet bildade egendomen Karlberg.

Sedan mitten av 1700-talet finnas, så vitt man f. n. vet, inga direkta uppgifter om runhällen vid Karlberg. År 1864 upptäckte emellertid Dybeck, att ett litet stycke av den var »insatt i järnvägs-muren, midtför dammen i Karlbergsparken. Underrättelse om de öfrige har icke kunnat erhållas.» Hällen var tydligen söndersprängd; sannolikt har förstörelsen skett, då järnvägen kort förut byggdes.¹ Några bitar av hällen lära 1905—14 ha förvarats i ett uthus vid Ingentings gård, men de forslades sedan till en s. k. tipp vid Järva och äro väl därmed för alltid försvunna.

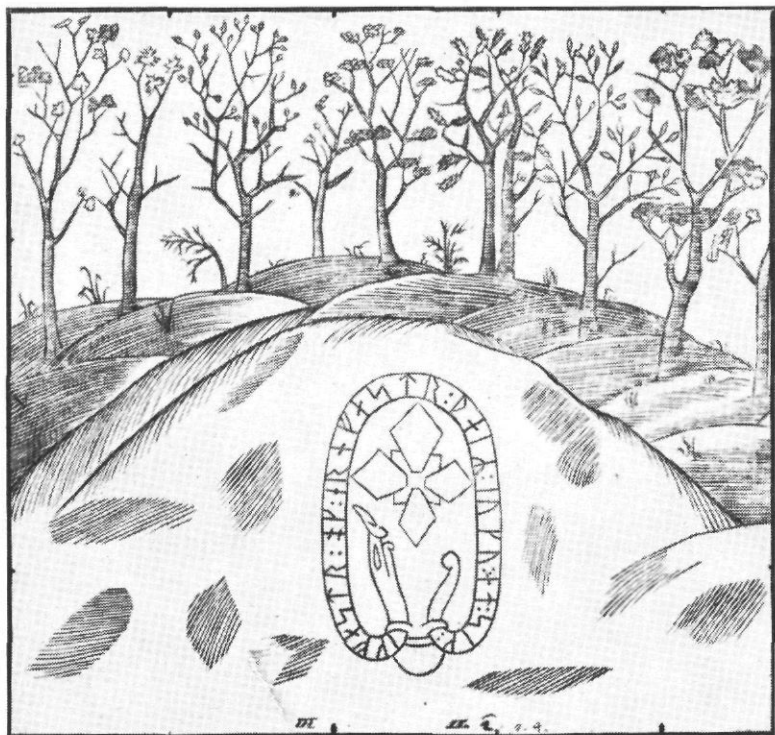

Fig. 114. U 123. Karlberg, Solna sn. Efter B 145.

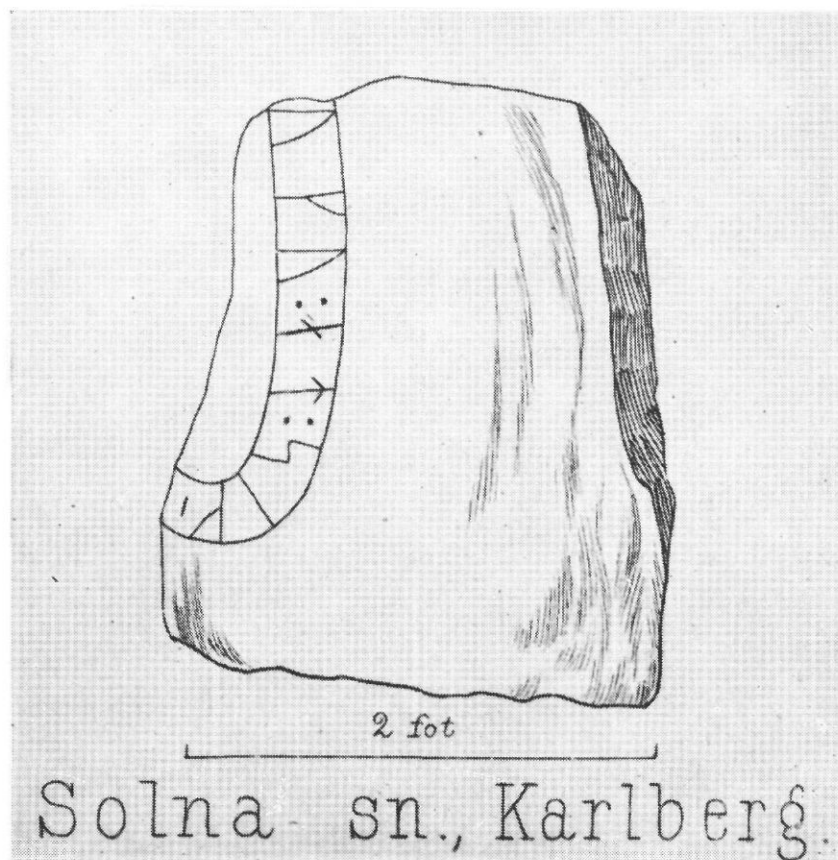

Fig. 115. U 123. Karlberg, Solna sn. Efter D 2: 3.

Ristningens höjd (enligt *Bautil*) ej fullt 2 alnar, bredd något mer än en aln. Det har alltså varit en relativt liten ristning.

Inskrift (enligt Hadorph, med det inom [ ] supplerat efter Bureus):

[: s] i k f a s t r : o k : e r n f a s t r : p æ i r : i u k u : a t : s i k :

5 10 15 20 25 30

Sigfastr ok Ærnfastr pæir hioggu at sik.

»Sigfast och Ärnfast de höggo efter sig.»

Till läsningen: 1 **s**, ovanför kopplet på rundjurets hals, finnes endast hos Bureus. Säkertligen har det undgått Hadorphs, liksom senare Celsius', uppmärksamhet. Sk efter 18 **r**, 22 **r** och 26 **u** finnes endast på Bureus' teckning, däremot icke i hans anteckning av läsningen (F a 6). Kopparsticket har felaktigt 11—18 **arifastr**, saknar runorna 23—27 och saknar sk. — F. ö. överensstämma Bureus', Hadorphs och Celsius' läsningar med varandra. — Rüdling har 11—13 **aul**, 23—26 **huku**, 29—31 **sok**. — Det av Dybeck funna fragment hade runorna 24—31 **uku : at : sik**.

Om namnen *Sigfastr* och *Ærnfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100.

¹ A. Tydén anser emellertid, att runhällen blivit helt förstörd, först då bangården vid Tomteboda i början av detta århundrade utvidgades. Han har nämligen hört personer, som voro med vid bangårdens utbyggande, uppge, att de därvid sett »konstiga uthuggningar i berget».

124. Karlberg, Stenbrottet, Solna sn.

Pl. 80.

Litteratur: D 2:1. R. Dybeck, Svenska runurkunder 1 (1855), n:r 50; J. T. Björnström, Historisk-Antiqvarisk Beskrifning öfver Solna kyrka (1873, ms i ATA); UFT h. 4 (1875), s. 63; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 123, Anteckningar (ATA); Dagens Nyheter 4/3 1922; Handlingar i ATA angående flyttningen 1922; Solna Hembygdsförenings årsskrift 1926, s. 34; Stockholmstraktens natur- och kulturminnen (1935), fornminnesregistret n:r 216.

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate 1902 (ATA).

Runstenen står nu (sedan 1922) i Karlbergs park, vid norra ändan av sandplanen omedelbart N om Slottet. Detta är emellertid icke den ursprungliga platsen.

Stenen omtalas i litteraturen första gången av Dybeck (1855). Ett par år tidigare (1852) hade den dock blivit upptagen på C. O. Funcks karta över Stockholm och dess omgivning. Enligt Dybeck låg den våren 1854 med nedvänd inskrift så sjunken i marken, att föga var i dagen och knappast något av inskriften; den restes då av Dybeck på Kgl. Vitterhetsakademiens bekostnad »vid en enstaka, mindre och jordtäckt klippa» i den dæld som sträcker sig emellan Brunnsviken och Karlberg, på lägenheten Stenbrottets område. Stenen var väl synlig från den s. k. Bomstugan vid Karlbergsvägen mellan Stockholm och Solna kyrka. Stugan, som ej längre finns kvar, skall ha legat invid landsvägsbron över den bibana till järnvägen Stockholm—Värtan, som kommer från Tomtebodan. — Platsen finnes utmärkt på Geologiska kartbladet »Stockholm».

År 1902 fann Brate stenen på samma plats, SÖ om Stenbrottets manbyggnad, blott av en åker skild från järnvägen Stockholm—Värtan. Några år senare synes stenen ha varit nära att gå förlorad. 1921 hittades den vid sopstationen vid Solnavägen, kullfallen och nästan överhöljd av jord. Den flyttades då därifrån och uppsattes i mars 1922 på sin nuvarande plats.

Enligt uppgifter som 1902 lämnades Brate av ägaren till lägenheten Stenbrottet, herr Ambrosiani, som var född på stället och vars fader även bott där, skulle runstenen ha varit känd på platsen åtskilliga år innan den omtalas av Dybeck. Den skulle ursprungligen ha stått vid västra gränsen av Stenbrottets område¹, men flyttats därifrån omkring år 1837, då en kanal grävdes för Stockholms befästade.

Granit. Höjd 1,85 m., bredd (nedtill) 1,20 m. — (över korsmitten) 0,70 m.

Ristningen är diletantmässigt utförd. Linjerna äro så grunt huggna, att det på vissa ställen är svårt att avgöra, om de äro ristade eller blott äro naturliga fåror i stenen. Ornamentiken är degenererad, delvis mycket invecklad och oklar.

Inskrift:

+ **anutr** + **auk** × **porkirsl** × **pair** × **lrtu** × **rasa** × **stain** × **ifr** + **askaut** +

5   10   15   20   25   30   35   40

Anundr ok Þorgisl þæir letu reisa stæin æf[ti]r Asgaut.

»Anund och Torgils de läto resa stenen efter Åsgöt.»

Till läsningen: 12 **k** har mellan hst och bst en liten fördjupning, som dock icke torde vara huggen. 34 **i** är icke stunget och har ingen bst. 35 **f** är stupruna. — Dybeck: 34 **i**. — Brate: 34 **y**.

r-runan användes i denna inskrift som tecken för såväl **r**-ljud (**pair**, **ifr**) som vokal, *i* eller *e*: **litu**, **porkirsl**. Dubbelbeteckningen **ir** i det sistnämnda ordet beror väl på tvekan hos ristaren,

¹ Läget framgår tämligen tydligt exempelvis av kartan över Stockholms stad med omnejd upprättad 1917—1924 av H. Hellberg och A. E. Pählman.

vilken runa han borde använda. Samma bruk av **ᚱ**-runan förekommer på Ängby-stenen i Bromma, U 60. Se L. Wimmer, *Runeskriftens Oprindelse* (1874), s. 200 f., *Die Runenschrift* (1887), s. 244 f., E. Brate i *Runverser* (ATS 10), s. 88, *Runologiska spørsmål* (1886), s. 26 f.

34—36 **ifr** är en förkortad skrivning för **iftir** 'efter'.

Anundr och *Þorgisl* äro mycket vanliga namn över hela Norden under vikingatiden. Om *Asgautr* se E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria* (1924), s. 92 f., *Nordiska namnstudier* (1927), s. 82 med not 4.

125. Tomteboda, Solna sn.

Pl. 81.

Litteratur: E. Brate, Anteckningar (ATA).

Avbildningar: Brate 1903 och 1916 (ATA).

Två runstensfragment, funna på Tomteboda blindinstituts tomt, sannolikt delar av samma runsten.

Det ena (A) låg 1903 »ovanpå muren utanför södra ändan av trädgårdsbyggnaden». Vid Brates besök år 1915 var stenen försvunnen. Vaktmästaren vid Blindinstitutet, som har innehaft sin plats sedan 1911, säger sig aldrig ha sett stenen eller hört talas om den; troligen har den därför försvunnit före 1911.

Det andra fragmentet (B) påträffades 1915 under schaktningsarbeten »vid gamla trädgårdsbyggnaden i sluttningen åt söder, där järnvägen nu har sina nya spår». Den 1903 undersökta biten var, säger Brate, »funnen tätt bredvid». Fragmentet förvaras tills vidare i Blindinstitutet, bland dess undervisningsmateriel.

Gråsten. Fragment A: längd 55 cm., bredd 38—17 cm. Fragment B: längd 42 cm., bredd 30 cm.; styckets raka kant, som troligen har varit runstens överkant, är 27 cm. Runorna äro tämligen oregelbundna, och ristningen förefaller, av fragment B att döma, ha varit dåligt utförd.

Inskrift:

Fragment A: **suein** × **R** × **S** -

Fragment B: - **uri** × **hiþa**

Till läsningen: Brate läser fragment B: **t** × **ķera** × **hiþa**. Han förmodar, att runorna i den ena slingan av fragment A, **suein** ×, ha utgjort inskriftens början och återgivit namnet Sven. Fragment B har tillhört inskriftens mittparti, och slutligen har andra delen av fragment A följt, som skulle ha innehållit sista runan i prep. **iftir** 'efter' jämte början av ett namn.

126. Över-Järva, Solna sn.

Pl. 81, 82.

Litteratur: E. Brate, Anteckningar (ATA); Solna Hembygdsförenings årsskrift 1926, s. 43, 1927—28, s. 13, 1932—34, s. 88; Järvafältets fornlämningar (1929), s. 33.

Avbildning: Brate 1902 (ATA).

Denna intressanta runsten har i senare tid både upptäckts och åter förkommit. Den upptäcktes år 1900 och låg enligt Brate (1902) »i en skogsbacke V om Över-Järva gård nära dess västra gräns mot åkermark, inom vilken en källa är belägen, varur vatten hämtas av gårdens folk. En väg leder från gården västerut över järnvägen och sedan längs södra gärdesgården

mellan åkerjorden och den hagmark, i närheten av vars västra gårdesgård ett stycke norrut från gårdesgårdshörnet runstenen ligger.» Stenen bör sålunda ha legat icke långt från banvaksstugan vid Över-Järva.

Ännu 1908 skall runstenen ha funnits kvar på denna plats. Man har emellertid under senare år förgäves sökt efter densamma. Förmodligen blev den borttagen, då skjutbanorna på Järva övningsfält anlades, och använd som fyllnadsmaterial i den militärväg, som börjar N om järnvägsstationen vid Ulriksdal. År 1934 fann posttjänstemannen A. Tydén, Riksantikvariens ombud i Solna, i en skogsbacke c:a 400 m. VSV om Över-Järva gård ett litet fragment med några runor. Det förvaras nu i Statens Historiska Museum (inv.-n:r 21389).

Brate gjorde 1902 en avklappning av stenen, och efter denna togos sedan fotografier, de enda avbildningar av stenen som finnas.

»Vid upptäckten lär stenen hava varit hel», skriver Brate; »ett mindre stycke var dock löst. Nu är stenen söndersprucken i 5 delar.»

Ljus gråsten. Hela runstenen var enligt Brate nästan triangelformig, och ristningen gick så nära stenens kanter, att denna icke synes kunna ha varit rest. Vänstra sidan, där inskriften börjar, var 1,40 m., högra sidan 1,60 m. och nedre sidan 0,94 m. Ristningen var enligt Brate tydlig. Fragmentets storlek 0,33×0,24 m.

Ornamentiken är rätt ovanlig. En runslinga är lagd i två varv över stenytan och i ändarna försedd med ormhuvud, sett uppifrån, och stjärt. Den påminner något om vissa ristningar i Södertörn: Sö 217, 229, 254 o. a. Något kors finnes icke.

Inskriften börjar icke vid ormens huvud utan först längre ned, sedan ormens hals har korsats av en annan slinga. Början antydes genom ett litet snett kors, vilket skiljetecken annars icke förekommer i inskriften.

Inskrift (enligt Brate):

× **furkuþr : lit : risa : - - - ṅ : . . . k̄ : bru : þasi : efiti : þurkar : sun : sin : auk : efiti : hskis : kup : hīlþi**
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
- - t : þisa : auk kus· Vid ormhuvudet: **mas : kup**
           65   70   75 80

Forkuðr let ræisa [stæi]n [o]k bro þessi æftir Þorgæir, sun sinn, ok æftir Ásgisl. Guð hialpi and þæira ok Guðs . . .

»Forkunn lät resa stenen och [göra] denna bro efter Torger, sin son, och efter Åsgisl. Gud hjälpe deras ande och Guds . . .»

Till läsningen: På det bevarade fragmentet finnas endast runorna 8—11 **lit : r** jämte topparna av 52—53 **ki**. Bistavarna på **t**, **l** och **r** börja ett par cm. nedanför huvudstavens topp. — 15—19 är till större delen förstört; därav finnes blott nedre delen av 16—18 **tin** och en del av hst i 19 **k** i behåll. 27 och 46 **e** voro enligt Brate tydligt stungna. I stället för 37—39 **sun** ha Brates anteckningar och hans ena fotografi av avklappningen **sun**a; det andra har **sun**. Troligen är **a** en felläsning, eller möjligen en felristning. 50 är på fotografierna ett tydligt **h**. 52 uppfattar Brate såsom ett upp- och nedvänt **u**; »dess kännestreck är jämnlöpande med staven alldeles avvikande från **k**, varpå man annars kunde tänka». En stupruna vore emellertid på detta ställe ganska omotiverad. Säkerligen är runan en **k**-runa, ehuru med oregelbunden form. 59 **i** är skadat på mitten; det kan ej med säkerhet avgöras, huruvida runan har varit **i** eller **a**. Brate läser 63—65 **aut** men anmärker, att där »saknas hela **a** och övre delen av **u**». Av fotografierna att döma är läsningen mycket oviss. Där kan lika väl ha stått **ant**. Efter 73—75 **kus** väntar man givetvis ordet 'moder'; detta har emellertid enligt Brate icke funnits. I stället står på ormens hals i riktning mot ormens huvud, alltså i fortsättningen av begynnelseslingan **mas : kup**.

Om namnet *Forkuðr* se U 14. 31—36 **purkar** kan återge ett *Þorgarðr*. Av detta namn finns visserligen intet annat belägg i runinskrifterna, men några från medeltida urkunder (Lundgren). I Norge var *Þorgarðr* icke vanligt (Lind). I så fall får man antaga, att *ð* ljudlagsenligt fallit bort mellan två *r* i nom., varefter även formen **purkar** kunde brukas i ack. Jfr **porker** Torgärd U 14. Men sannolikare torde vara, att **purkar** återger det vida vanligare namnet *ÞorgæiRR*, med *r* i stället för väntat *ϕ*. Detta är ingalunda ovanligt: **porkir** L 145, 199, **purker** L 1054, **porker** L 1552, **purkair** L 1045, väl även **porkar** U 116, L 1232. — I 50—54 **hskis** torde **h** ha kommit till genom misstag i stället för **a**. Ristaren har först råkat hugga **n**, men sedan rättat detta genom att lägga till **a** runans bistav. Vi få då formen **askis**, som kan avse ett mansnamn *Asgisl*, *Æsgisl*; en *l*-runa har alltså blivit utelämnad. Emellertid synes, märkligt nog, detta namn icke annars vara belagt i nordiska källor. Brate läser **hsuis** och förmodar, att detta är samma namn som **haosui** U 77 och **hasui** U 78, isl. *Høsvir*.

66—69 **pisa** måste vara en form för *þæira* 'deras'. **s** står sålunda i stället för **ϕ** på grund av ljudlighet. Jfr U 61 **pais** 'de'.

127. Danderyds kyrka.

Pl. 82.

Litteratur: B 120, 1121, L 660, D 2: 6. Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 47; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 107; UFT h. 4 (1875), s. 10; O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 12, 51; E. Brate, *Anteckningar 1902* (ATA); *Sveriges kyrkor*, Uppland 1: 1 (1918), s. 45; S. Lindqvist, *Jarlabankesläktens minnesmärken* (i: *Nordiska arkeologmötet i Stockholm 1922*), s. 130 f.; M. Palmgren, *Runinskrifterna i Danderyds socken*, 1934 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, två träsnitt, det ena signerat även »ICH» (i Peringskiölds *Monumenta* och B 120, 1121); teckning i »*Danderyds och Lidingö Antikvitetsbok*» 1772 (ATA); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Runstenen låg på 1600-talet i södra kyrkodörren, troligen såsom tröskelsten. *Ransakningarna:* »Vthi Dannerydhs Kyrkiedörr är een Runesten lagder»; Hadorph: »Vthi Sudre Kyrkedörren är en Runsten»; Peringskiöld: »Dandery kyrkedörr»; B 1121 »I Dandry Kyrkodörren». År 1757 beslöts, att den gamla portalen på södra sidan av kyrkan skulle muras igen. Då runstenen nästa gång omtalas (i *Danderyds och Lidingö Antikvitetsbok*), var den sönderslagen i fyra delar och befann sig vid kyrkmuren; en del låg dock vid solvisaren på kyrkogårdens södra sida. Tydligen har stenen blivit sönderslagen, då den framtogs ur portalen; Hadorphs träsnitt visar den ännu hel.¹ Senare, ovisst när, ha de fyra delarna åter blivit sammanfogade och runstenen inmurad i kyrkmuren på södra sidan nere vid grunden. Där fanns den på 1860-talet, då Dybeck avtecknade den. Då Brate år 1902 undersökte stenen, var den åter uttagen ur muren och stödd mot södra kyrkväggen på utsidan. Den var lagad med stora järnkrampor, som hade slagits in i stenen, och ristningen var full av murbruk. Vid kyrkoreparationen 1915 flyttades den till sin nuvarande plats till vänster om porten i kyrkans västra gavel. År 1930 borttogos järnkramporna och stenen lagades med stenkitt.

Ljus granit. Höjd 2,14 m., bredd 1,38 m. Ristningen är synnerligen jämnt och säkert utförd. Den är på det hela taget väl bevarad.

¹ Enligt en annan anteckning i antikvitetsboken fanns en runsten stående upprest mot kyrkväggen, sönderslagen i tre delar; en av dessa hade vid en kyrkoreparation 1784 blivit lagd till grund för predikstolens fot. Vid inventeringen 1829 låg detta fragment fortfarande kvar på denna plats; däremot omtalas f. ö. icke några runstenar. Troligen är det samma runsten (U 127) som avses; dess delar ha alltså varit skingrade på tre olika ställen. Vid reparationen 1915 fann man i varje fall icke någon runsten vid predikstolen.

Inskrift:

× iarla × baki × lit raisa [×] staina × þasa at sik × kuikuan × auk bru þisa karpi × fur ont sina × auk × ain

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

ati tabu ala -

75 80

Iarlabanki let ræisa stæina þessa at sik kvikvan, ok bro þessa gærði fyr and sina, ok æinn atti Tæby allan.

»Jarlabanke lät resa dessa stenar efter sig, medan han levde, och han gjorde denna bro för sin själ, och han ägde ensam hela Täby.»

Till läsningen: Bst i 6 b äro skadade genom det brott, som här går fram. Efter 17 a har troligen funnits ett ×, ehuru det nu är borta i det brott, som här går tvärs över stenen. Efter 32 k är en del av × bevarad, men återstoden jämte nedre delen av 33 k borta i sprickan. Mellan hst och bst i 50 k finnes en fördjupning, men den är sannolikt icke huggen. Den sitter också djupare ned i klykan med hst och bst, än man skulle vänta, om den vore huggen. Liknande runda fördjupningar finns det gott om på stenytan (t. ex. mellan hst och bst i 67 k). Efter 54 i går brottet i stenen över slingan; här har funnits ett ×, varav ännu en liten spets är i behåll. Av sista runan spåras den allra översta spetsen, men större delen är försvunnen i brottet.

Hadorph: Sk saknas framför 1 i och 40 a, på halsen av de båda rundjuren. Likaså saknas sk framför 6 b, 18 s, 33 k. Sista runan saknas. En skada är antydd tvärs över stenen, och möjligen var den redan vid denna tid knäckt. — Dybeck: Sk framför 1 i, 18 s, 33 k och 40 a saknas; sista runan saknas. — Brate: Sk framför 1 i, 18 s och 40 a, däremot icke framför 33 k och 55 f; 50 g; sista runan saknas.

Peringskiöld lämnar följande tolkning av inskriften: »Iarla bake lät resa denna Steen åth sig lefwandes, och gjorde denna Broo för sin anda; och han åtte ensam alt Täby lähn (et solus possidebat Thebas omnes)».

Inskriften är ordagrant densamma som på tre andra runstenar, som Jarlabanke har låtit resa efter sig själv, medan han levde: två vid Täby tä (U 164 och 165) och en i Fresta kyrka (L 403). Den enda olikheten är ordföljden i sista satsen. De tre andra stenarna ha **alan × tabu**. Däremot heter det på runstenen vid Vallentuna kyrka (L 445): **han × ati ain × tabu × alan**, med samma ordföljd som på Danderyd-stenen. Detta torde vara den normala, prosaiska ordföljden, då adjektivet är betonat och då det just gäller att framhäva, att Jarlabanke ägde Täby helt och hållet. Vid den andra ordföljden har en poetisk stilisering gjort sig gällande; genom att adjektivet sättes först i förbindelsen *allan Tæby* gör sig allitterationen med *æinn* och *atti* mera gällande och hela satsen framträder som ett verspar:

ok æinn atti allan Tæby.

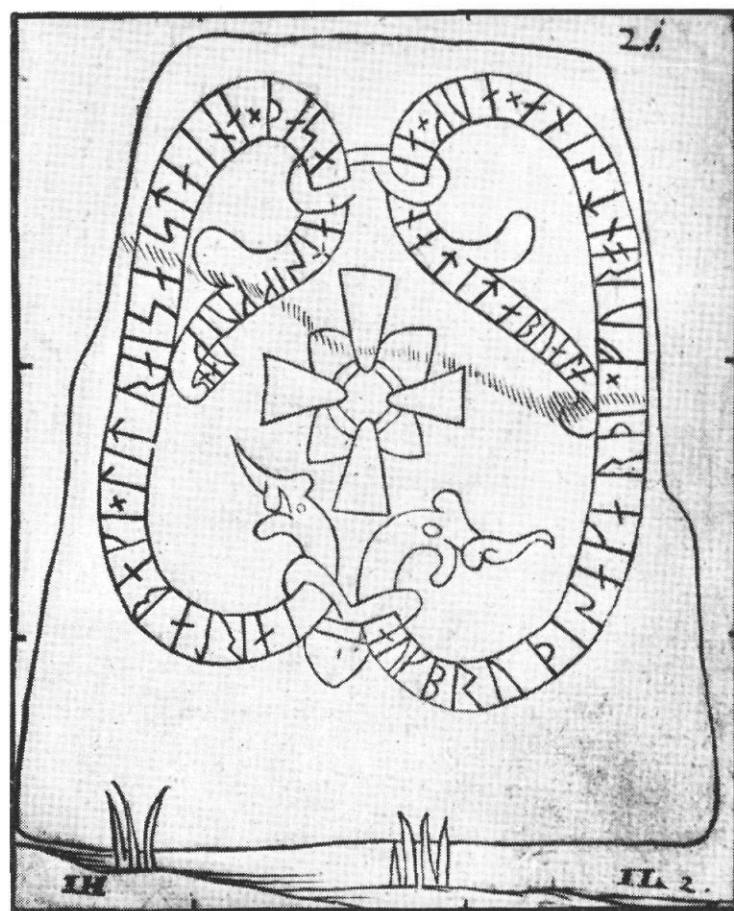

Fig. 116. U 127. Danderyds kyrka. Efter B 1121.

Runstenens ursprungliga plats är icke bekant. Av inskriften framgår, att den har varit rest vid en bro och att där ha funnits flera resta stenar. Likalydande äro, såsom nämnt, inskrifterna på tre andra av Jarlabanke resta stenar: två vid Täby bro (U 164 och 165) och en i Fresta kyrka (L 403). Enligt von Friesen (*Upplands runstenar*, 1913, s. 49 f.) torde alla dessa stenar en gång ha stått vid Täby bro; tillsammans ha de utgjort Upplands präktigaste runmonument. Under medeltiden ha de båda runstenar, som stodo mitt emot varandra vid brons södra ända, blivit bortförda, den ena till Fresta, den andra till Danderyds kyrka. — S. Lindqvist (*Jarlabanke-släktens minnesmärken*, s. 130 f.) avvisar detta antagande. »I regel torde de ej sällsynta teorierna om liknande onaturliga runstenstransporter i detta blockrika landskap vara förhastade.» Han förmodar sålunda, att runstenarna i Fresta och Danderyds kyrkor ha stått vid broar i närheten av de platser, där de nu befinna sig. Jarlabanke »synes i hög grad ha intresserat sig för att förbättra de rimligtvis redan då urgamla vägarna genom öppen bygd åt NV, NO och S från det i släktstensgruppens centrum liggande Hagby. När en rad sådana vägförbättringar, enligt inskrifterna endast innebärande broläggningar, nått sin avslutning, lät han en runmästare på en gång utföra monument vid alla dessa tre vägar: vid Fresta kyrka 6 km NV om Hagby, vid Danderyds kyrka 7 1/2 km S om Hagby samt vid det s. k. Täby tä 3 1/2 km NO om Hagby. Förbi alla dessa ställen går fortfarande allmän landsväg eller större bygdeväg från Hagby. Vid nyssnämnda Täby finnas ännu två stenar, stående på ömse sidor vägen, mitt emot varandra. På de två andra ställena tyckas liknande dubbelmonument ha funnits, men från vardera platsen är endast en sten känd. Båda dessa ha blivit inmurade i respektive kyrkor.»

Lindqvists gensaga mot antagandet av långväga runstenstransporter i samband med medeltida kyrkobyggen är måhända för vissa fall berättigad. I detta speciella fall måste emellertid framhållas, att stenarna skulle ha stått omedelbart invid en allmänt befaren väg, som ledde direkt till Danderyds kyrka. Det har sålunda varit ovanligt lätt och lockande att föra dem bort. Även om Uppland är rikt på stenblock, så var en släthuggen runsten ovanligt användbar som byggnadsmaterial, både i en kyrkvägg och som golvsten eller tröskelsten. I kyrkdörren har Danderydstenen legat. Den behöver icke ha förts dit i samband med kyrkbygget, utan det kan ha skett när som helst under medeltiden eller nyare tid före 1680-talet. von Friesens teori, att Danderydstenen och Fresta-stenen ha utgjort ett runstenspar vid Täby-brons södra ända, är synnerligen tilltalande. Den förklarar på ett naturligt sätt uttrycket »dessa stenar» i de båda inskrifterna.

Om Jarlabanke se U 142. Om ortnamnet Täby se von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 93, och E. Hellquist, *De svenska ortnamnen på -by* (1919), s. 28.

128. Danderyds kyrka.

Pl. 83.

Litteratur: Sveriges kyrkor, Uppland 1:1 (1918), s. 45 f.; E. Brate, Svenska runristare, s. 108, Anteckningar 1915 (ATA); M. Palmgren, Runinskrifterna i Danderyds socken, 1934 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Brate foto 1915 (ATA); S. Brandel foto 1916 (ATA).

Vid reparation av kyrkan år 1915 anträffades under mittgångens golv på 45 cm. djup två sandstensstycken med runristning. De ha uppenbarligen varit delar av samma sten, då tjockleken och stenarten är alldeles densamma i båda styckena och ristningen av samma art. De passa dock icke alldeles ihop. Det större stycket har utgjort nedre delen av en runsten, där dock runslingan längs kanterna är skadad nedtill och på v. sidan. Det mindre stycket har tillhört stenens övre del på v. sidan. Nu äro fragmenten med krampor fastsatta i kyrkans västra innervägg invid trappan till läktaren.

I mittgången fann man vid grävningar år 1915 rester av grunden till kyrkans äldsta syd-
mur. Det är därför troligt, att runstensfragmenten inlagts här, redan då den äldsta medeltida
kyrkan byggdes och att stenen redan då var sönderslagen, eftersom man ej på samma plats
återfunnit de återstående delarna.

Röd sandsten. Storlek: det större stycket $0,78 \times 0,50$ m., det mindre stycket $0,35 \times 0,35$ m.
Det större stycket innehåller inskriftens början och slut.

Inskrift:

fripi · uk · ka . . . k · sihatr · . . . apur · sin - . . . n sniris

Friði ok . . . [o]k Sighvatr . . . [f]aður sinn . . . Snærris.

»Fride och . . . och Sigvat . . . sin fader . . . Snärres . . .»

Till läsningen: Av 10 **k** finns endast bst i behåll. Av runan 24 finns endast nedersta delen
av hst. Av 25 **n** finnes större delen av bst. 28 **i** är ostunget. Man skulle framför 26—31 **sniris**
snarast vänta ordet **sun**. Men då runan 24 knappast kan ha varit **s** — ristaren synes icke använda
omvänd **s**-runa — gör detta läsningen något tvivelaktig. Brate föreslår [**f**]apur · sin[· su]n sniris.

Mansnamnet *Friði* förekommer även L 1072 Nolby, Njurunda sn, Medelpad. I en urkund
från 1412 (*SD* ns 2, s. 509) omtalas en »Frithy i Löstum, domere i Hemsething» på Gotland.
I danska medeltidsurkunder finnas några belägg på *Frithi*, *Frethi*; det är övervägande slesvigskt
(*DGP*). Sannolikt är *Friði* ett kortnamn till sammansatta namn på *Frið*-. — Om *Sighvatr* se
Sö 317 och U 144, om *Snærris* U 5.

Ristningen är, ehuru ej signerad, med säkerhet utförd av Öpir. Den använder ett av hans
mest omtyckta mönster, känt från exempelvis U 78. Där finnes även en motsvarighet till den
människobild, som är inristad på en av ornamentik ej utfylld del av stenens yta nedtill på v. sidan.

129. Danderyds kyrka.

Pl. 84.

Litteratur: Handlingar i ATA från 1938.

Runstenen påträffades våren 1938 i samband med kyrkans restaurering i det under koret
belägna Banérska gravvalvet. Den är nu fastsatt med krampor vid kyrkans västra innervägg
S om och invid trappan till orgelläktaren.

Sandsten, ljus, grovkornig. Höjd 0,60, bredd 0,48 m. Stenen är ett fragment. Nedre delen
är avslagen och inskriftens början och slut därför förlorade. Sannolikt har runstenen från början
hört hemma vid kyrkan och varit rest på kyrkogården. Den liknar de båda runstenar av sand-
sten, som år 1935 blevo funna i Lovö kyrka (U 49, 50).

Inskrift:

. . . laks · lit · rita · stain · aftir · k - . . . - - bi sial

. . . let retta stein æftir . . . [hial]pi sial.

» . . . lät uppresa stenen efter . . . hjälpe själen.»

Till läsningen: Runan 3 kan möjligen ha varit **f**, men inga spår finnas nu av en övre bst.
I 18 **f** är övre bst nästan helt borta; men nedre bst är starkt rundad, och detta utgör en väsent-
lig skillnad mellan 18 **f** och 3, 22 **k**. Icke stungna äro 6, 9 **i**, 22 **k**. Runorna 28—31 **sial** stå i
själva korset. 28—29 **si** och 31 **l** äro tydliga. Av 30 **a** finns endast bst, även denna något osäker.

130. Nora, Danderyds sn.

Pl. 85, 86.

Litteratur: B 221, 1115, L 662, D 2:7. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 51; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 17; O. Celsius, SR 1, s. 206, Acta Literaria Suec. 2 (1727), s. 237 f.; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 198; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 98; R. Dybeck, Reseberättelse 1862, 1865 (ATA); UFT h. 4 (1875), s. 11; S. Bugge i ATS 10:1, s. 178; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA); O. von Friesen i Namn och Bygd 18 (1930), s. 89; M. Palmgren, Runinskrifterna i Danderyds socken, 1934 (hs i ATA); Handlingar i ATA.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 221, 1115); O. Celsius, teckning 1702 (ATA); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Ristningen finnes på en låg och slät berghäll strax S om Nora gård, mellan uthusbyggnaderna och en gammal kvarn. I närheten rinner en bäck, som faller ut i Edsviken. Hällen sluttar svagt mot SV. Den är inhägnad med ett järnstaket, uppsatt år 1927. — Ristningens höjd över havet är 8,4 m. Vattenytan beräknas vid mitten av 1000-talet ha legat ungefär 3,8 m. över den nuvarande nivån (uppgift av docenten Erik Granlund).

»Wedh Nora är ett Runnebergh medh bokstäfwer wthuggit», heter det i *Ransakningarna*. Enligt Peringskiöld fanns ristningen på »Nora bärg i Dandery Sochn». Celsius uppger som plats: »Danderyds Sⁿ Nora gård»; han har dagtecknat sina anteckningar och sin teckning »1702 die Joh. Baptistæ». I Vetenskaps societetens *Acta* meddelar han följande: »An. 1702, post funestum incendium Upsalense, in Lahella, pulcherrimo prædiolo paroeciæ Danneryd, degens hanc delineavi petram, nec ab illo tempore egregium monumentum revidi.» Celsius' teckning har lyckligtvis blivit bevarad; i allmänhet nöjde han sig ju med att i sin anteckningsbok uppteckna själva inskriften.

Ristningens längd 1,90 m., bredd 1,54 m. Den är på det hela taget synnerligen väl bibehållen. Endast på ett par ställen äro enstaka runor skadade eller bortvittrade. Ristningen är ej särskilt djupt huggen, men jämnt och vackert.

Inskrift:

5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75
biurn · finuþar sun lit · haukua · hili þisa · aftir ulaif brupur sin · hon uarp suikuin o fiþaipi · kup														
hialbi on hors · ir þisi bir · þaira upal uk atrfi · finuþar sun o ilhiastapum														
80	85	90	95	100	105	110	115	120	125	130	135			

Biorn, Finnviðar sunn, let hoggva hælli þessa æftir Olæif, broður sinn. Hann varð svikvinn a Finnæiði. Guð hialpi an[d] hans. ER þessi byr þaira oðal ok ætt[æ]rfi, Finnviðar sun[a] a Ælgiastapum.

»Björn, Finnvids son, lät hugga denna häll efter Olev, sin broder. Han blev sviken (försåtligt dräpt) på Finnheden. Gud hjälpe hans själ. Denna gård är deras odal och ättarv, Finnvidssönernas på Älgesta.»

Till läsningen: Sk saknas vid inskriftens början och slut, efter 13 r, 16 n, 29 i, 38 r, 43 f, 49 r, 55 n, 59 þ, 66 n, 67 o, 77 þ, 83 i, 85 n, 91 r, 95 i, 103 a, 107 l, 109 k, 121 r, 124 n, 125 o. Inga stungna runor finnas. Av 69 i finns endast övre hälften i behåll; av 70 n endast bst; hst har gått förlorad i en spricka. Bst i 71 a sammanfaller med en spricka, som går tvärs över runan. Sprickan är på v. sida säkert upphuggen. Efter 71 a följer en bred spricka snett över runslingan. Här finns intet spår av någon runa före 72 i. Efter 85 n saknas t; det finnes ej insatt utanför slingan. Bst i 112 r är skadad strax ovanför mitten genom avflaging av en fisa. »Den inbördes ställningen mellan de behållna delarna talar ej för u; de skulle nämligen ej

mötas, om de utdroges. Vidare är bistavens översta del alldeles rak, under det att den på samtliga **u**-runor i ristningen är mer eller mindre böjd. Läsningen **r** är icke föranledd av att skadan har denna form. Avflagingen är skarpt avgränsad åt vänster och skär bistavens översta del nästan vinkelrätt. Den figur, som därigenom uppstår, skulle visserligen likna en smal **r**-runa, om nedre staven utdroges uppåt, men runan har givetvis ej haft detta utseende. Det är svårt att avgöra, hur långt avflagingen sträcker sig åt höger. Flisan synes dock ha tagit med sig

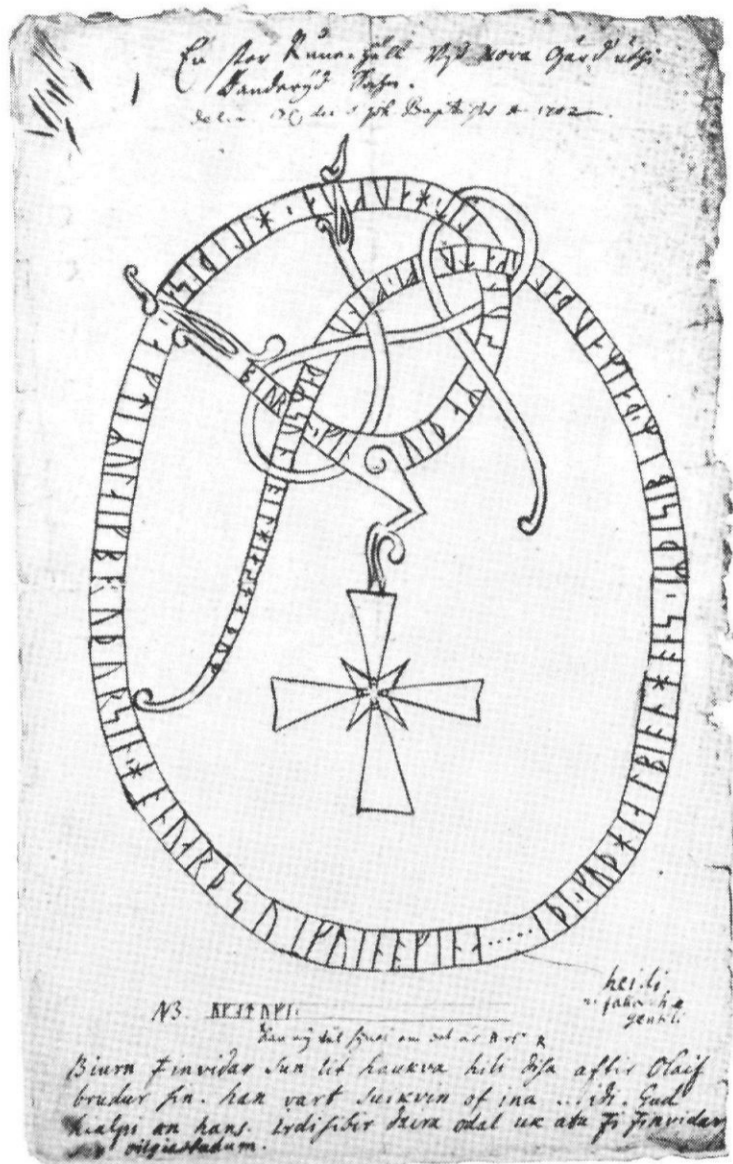

Fig. 117. U 130. Nora, Danderyds sn.
Teckning av O. Celsius.

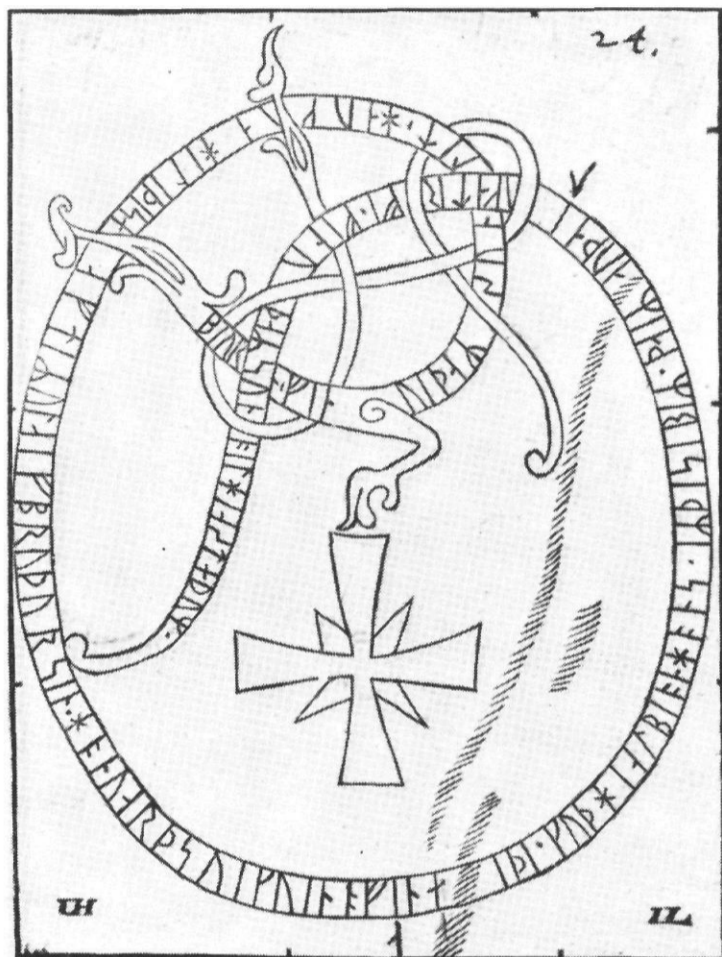

Fig. 118. U 130. Nora, Danderyds sn.
Efter B 1115.

nedre hälften av bistavens översta del samt mellanstrecket. Möjligen finnes en svag rest kvar av detta, något tydligare överst än i fortsättningen fram till nedre staven. Denna vidgar sig starkt uppåt höger, men utvidgningen är mycket grund och torde ej vara huggen» (M. Palmgren). Härtill bör läggas, att nedre bst är ett rakt streck, som går i ungefär 60° vinkel mot slinglinjen, under det bst i inskriftens **u**-runor nedtill börja i rät vinkel mot slinglinjen och sedan äro mjukt bågböjda uppåt. Framför 112 **r** är säkerligen en runa överhoppad av ristaren, **i** eller **a**. Efter 118 **u** saknas **i**.

Hadorph (och Leitz): 79 **e**; 101 **i** saknas; 107 **i**, 108—114 **ikatrfi** (eller **ukatrfi**). — Celsius: 110—114 **atufi**; om 112 anmärkes: »kan ey väl synas om det är **u** el. **r**, forte **i**». Teckningen har **r** (rättat från **u**). — Dybeck: 110—114 **atrfi**. — Brate: 110—114 **atufi**; om 112 anmärkes: »den inbördes ställningen af de behållna delarna af kännestreckets äfvensom skuggan af den skada som förstört det felande låta med stor sannolikhet förmoda, att runan varit **u**».

Runorna **a**, **n**, **o** ha genomgående bst endast på ena sidan av hst. Skiljetecken är ett litet kort, lodrätt streck, det vanliga i inskrifter med svensk-norska runor eller med inblandning av sådana runor. Ett ålderdomligt drag är, att skiljetecken ej brukas mellan orden, utan mellan ordgrupper eller satser. Härmed sammanhänges, att runan 125 **o** sannolikt skall läsas två gånger: som slutruna i gen. pl. *sunna* och som preposition *a*. Ett par gånger har ristaren hoppat över en runa: efter 85 **n** och 118 **u**, sannolikt också efter 111 **t**. Några gånger får en ornamentlinje tjänstgöra som hst.

I fråga om runornas ljudvärde är att märka följande: **o** runan är tecken för nasalerat *a*: **hon**, **hons**, **o**, **on[t]**. För *o*-ljud användes följaktligen runan **u**: **ulaif**, **brupur**, **upal**, **biurn**. Stungna runor förekomma icke. **i** är tecken för *y* i **bir**. Diftongerna betecknas digrafiskt: **ulaif**, **finaiþi**, **þaira**. I 20—25 **haukua** är väl **au** tecken för *u*-omljudt *a*, d. v. s. *ø*. **h** är tecken för frikativt *g*-ljud i **ilhiastapum**.

På det hela taget står ristningen i sina runformer och sin ortografi på en ålderdomlig ståndpunkt. Den erinrar i flera avseenden om Åsmund Kåresons verk och torde vara samtidig med dessa. »Det ornamentala mönstret är smakfullt behandlat. Linjeföringen är elegant och energisk och vittnar om en framstående mästaress säkra hand. Rundjurets huvud och stjärt äro införda på bildytan. Halsen är kraftigt böjd och korsas två gånger av bakkroppen. Omkring skärningspunkterna slingrar sig en biorm, en ersättning för den vanliga löpknuten. Ristningen utmärker sig för sin måttfullhet. Varken nacktofs, näsflak eller framfot äro onaturligt förlängda för att fylla ristningsytan. Korset är stort och dominerar övre delen av ytan» (M. Palmgren).

Björn, Finnvids son, har låtit utföra ristningen till minne av sin broder Olev. Denne hade på våldsamt sätt omkommit, långt borta från hemmet. *a Finnæiði* åsyftar Finnveden (Finnveden), sydvästra delen av Småland. Uttrycket *hann varð svikvinn* kan lika väl avse ett försåtligt dråp under en handelsfärd som gränsstrider mellan danskar och svenskar.

Svårigheter vid tolkningen erbjuder blott sista meningen. 115—136 **finuparsunoilhiastapum** kunde möjligen tänkas vara ett tillägg, en närmare förklaring till det namn, varmed inskriften börjar: Björn, Finnvids son, nämligen på Älgesta. Eftersom inskriften är synnerligen väl beräknad med hänsyn till utrymmet inom slingan, förefaller detta emellertid mindre sannolikt. Uttrycket torde i stället ansluta sig till den närmast föregående satsen; på grund av sin längd kunde det lättast infogas på detta sätt, som en efterställd bestämning till det föregående gen. pl. *þaira*. *Þessi byr* åsyftar givetvis Nora, på vars mark ristningen befinner sig. *a Ælgiastadum* är utan tvivel byn Älgesta i Husby-Erlinghundra sn, omkring 3 mil fågelvägen N om Nora. I södra väggen av Husby-Erlinghundra kyrka sitter inmurad en runsten (L 543), som Björn, Finnvids son, har låtit resa till minne av sig själv, säkerligen på fädernegården Älgesta, som ligger 1 km N om kyrkan.

Inskriftens svåraste ord, både med avseende på läsningen och tolkningen, är 110—114 **atrfi**. Dieterich (*Runen-Sprachschatz*, s. 252) uppfattar det som felristning för **arfi**. Översättningen bleve då: »denna by är deras odal och arvinge (är) Finnvids son på Älgesta». Tolkningen är av flera skäl osannolik. — S. Bugge upplöser sista meningen sålunda: *er þessi byr þaira, oðal[i] ok at [a]rfi*. Sista runan **i** i *oðal[i]* kunde utgöras av slinglinjen, vilket **i** och för sig vore möjligt i denna inskrift, där en ornamentlinje flera gånger får bilda huvudstav till en runa. Översättningen bleve: »denna by är deras på grund av odalrätt och såsom arv». Om dat. *oðali* se Sö 145. — Liljegren tolkar **atrfi** som 'vederlag' (*aterfæ*). — I *UFT* antager Carl Säve, att **atrfi** återger ett *ættar-fæ*, isl. *ættarfé* 'ättegods'. Ristaren skulle emellertid i så fall säkerligen ha använt **r**-runan, då han annars genomgående brukar **r**- och **ᚱ**-runorna etymologiskt riktigt. Därför måste detta förslag förkastas.

atrfi är säkerligen ett med **upal** koordinerat ord, sålunda en nom. Detta ger den enklaste och naturligaste tolkningen av satsen i sin helhet. Om man antager, att en runa här som på

andra ställen i inskriften är överhoppad, kan **atrfi** återge ett *att-ærfi* (*ætt-ærfi*), n. 'ättarv'. Sammansättningen synes visserligen icke vara annars belagd. Isl. *erfi*, n. betyder 'arvöl', men ingår med betydelsen 'arv' i sammansättningarna *erfnyti*, *-vqrðr* 'arvtagare'. I fsv. och i fda. betyder *ærve* såväl 'arvöl' som 'arv, arvgods; jordagods, fastighet' (Söderwall). Jfr även nno. *erve* 'arv' (Aasen). Delvis kan visserligen ordet i denna betydelse bero på tysk påverkan. I de västgermanska språken är det allmänt med betydelsen 'arv': fe. *ierfe*, fs. *erbi*, fht. *arbi*, *erbi* (nht. *Erbe*), n.; det förekommer också i got. (*arbi*, n. 'arv'). Utan tvivel är ordet samgermanskt och betydelsen 'arv' ursprunglig; på nordisk botten, där man därjämte hade ordet isl. *arfr*, m., fsv. *arf*, n. 'arv', har den genom påverkan från verbet isl. *erfa* 'taga arv, hålla arvöl' blivit delvis ersatt av betydelsen 'arvöl'. Ordet förekommer redan i den urnordiska inskriften på Tunestenen, Norge: **arbija**, men betydelsen där är omstridd.¹ *ia*-stammar ingå i stor utsträckning som efterled i sammansättningar, även när förleden är ett substantiv.² Ett runsv. *attærfi* med betydelsen 'ättarv' är sålunda både tänkbart och sannolikt.

Om mansnamnet *Finnviðr* se Sö 190, Sm 4, om ortnamnet *Ælgiastadum* von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 89. Om Finnheten senast R. Kinander i *Kronobergs läns runinskrifter*, s. 110 f.

Olof Celsius förmodar, att mellan 71 a och 72 i ha funnits ett par runor. Han supplerar: **hon uarp suikuin of ina haiþi** och översätter: »Ille ab ethnico quodam fraude circumventus (occubuit)». »Unde disceres, Christi fidem profitentes, primis conversionis temporibus, inter idolatras parum securos vixisse.» Slutet har han icke alls förstått. Han läser, såsom nämnt, 110—114 **atufi** men anmärker, att »sensus postulat *ati*, possidebat». Översättningen blir: »Irdisibir gentilitium eorundem prædium erat. Cæterum Fi Finvidi filius possessor fuit (prædii) Oilgiastad».

En i huvudsak riktig tolkning av inskriften ger Brocman: »Björn Finwids Son lät hacka denna Häll efter Olaf sin Broder. Han wardt swiken i Finweden. Gud hjälpe hans Ande. Denne By är Finweds Sons Odal och Arfwegods i Helgestad.» Och han tillägger följande kommentar: »Andre hafwa läst dessa Ord *ofinaithi*, imellan hwilka intet Skiljemärke är, sålunda åtskilda: *of ina ithi*, och förklarar dem: af en Heden, såsom skulle Olof blifwit swiken af en Heden, och det så snart på något annat Ställe, som i Finweden. Jag wil just intet påstå, at ju icke denna Uttydning äfwen med gamla Språkets Art kan hafwa Bestånd, om Skiljeteken sättas därefter; men det tyckes intet hafwa varit så mycket märkwärdigt, om en Hedning, medan Hedningar ännu woro här i Riket, swikit en Christen hema i Landet, som om et dylikt Swek skedt på något aflägsset Ställe för Religionens skull, eller under någons Upsåt honom at fortplantä. Af Danska Historien wet man, huru Swear och Göthar alt ifrån K. Swen Estridsons Tid, först under hans egna Olyckor, och så under hans Afkommas inbördes Oenighet, af Slägts och Swågerskaps ymsom Förbindelser kommit at tjäna i Krig hos Danske Prinsar; och därföre håller jag det intet omöjligt, at en eller annan Upländning jämväl biwistat K. Erik Edmunds Sons, K. Swen Grathes, Färd inuti Finweden och Wärend wid År 1153; hwarifrån när Herren själf dragit hem, Landshöfdingen i Halland tillika med sin Broder och qwarlemnade Manskapet, af Finwedboernes List, så blef bedragen, at större Delen, om icke alle, efter en god Plägning, jämmerligen blefwo antingen upbrände, ihjälslagne eller ömkeligen under Isen dränkde. Historien nämner wäl intet, at detta Tåg skedt för at utbreda Christendomen; men när det agtas, at många Hedningar wid samme Tid ännu funnos i denne Del af Småland, behöfwer man nästan intet twifla, det ju denna äfwen varit en bland Krigsorsakerna, och om icke annat, åtminstone

¹ S. Bugge i *Norges Indskrifter med de ældre Runer* 1, s. 33; L. F. Löffler i *ANF* 12, s. 101; O. von Friesen i Hoops *Reallexikon* 4, s. 18, i *Runorna* (1933), s. 22 f.; D. A. Seip i *NTfS* 3 (1929), s. 21 f.; A. Western i *NTfS* 4 (1930), s. 290; C. Marstrand ibid. s. 308.

² E. Ekwall, *Suffixet ja i senare leden af sammansatta substantiv* (1904).

en bewekande Omständighet at wärfwa och öfwertala Folk från flere Kanter til detta Härtåg mot Småland. I den äldsta Lunds Domkyrkas Minnesbok, som Hr. Professor Bring utgifwit in *Mon. Scan.* nämnas som oftast *conversi*, d. ä. nyss omwände wid denne Tid, fastän Skåne långt förr än Småland til Christendomen blifwit omwändt. — Om Ordet Odal wil jag, emedan det wid annat Tilfalle beqwämligare kan förklaras, nu allenast ärinra, at Odel i Småland än i dag kallas en lönande och fruktbar Jord.»

Brate läser, såsom nämnt, *atufi*, och han tolkar tydligen meningen så: »Denna by är deras odal, och de ägde gods.» »Det afslutande *finuþar sun o ilhiastapum* passar ej på det ställe, där det står uti inskriften; jag förmodar att det utgör ett upprepande af *finuþar sun* i början för att få tillfälle att inflicka det då afglömda *o ilhiastapum*.»

131. Rinkeby, Danderyds sn.

Pl. 87.

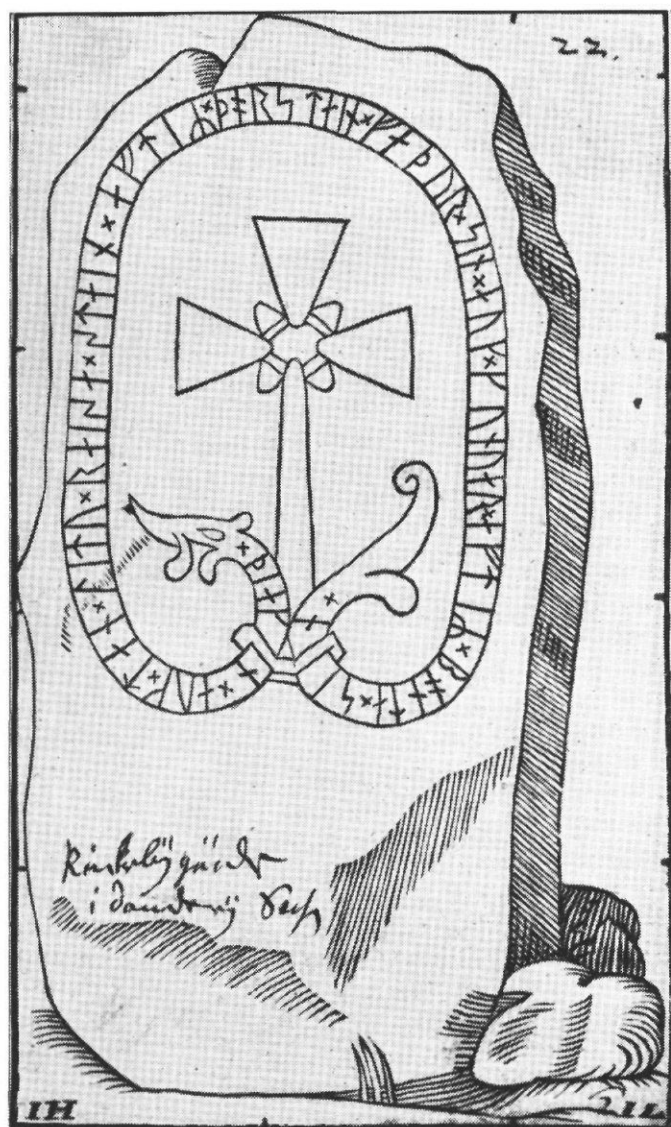

Fig. 119. U 131. Rinkeby, Danderyds sn.
Efter B 220.

Litteratur: B 220, 1117, L 661, D 2: 8. Ransakningarna 1667—84; Joh. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 51; O. Celsius, SR 1, s. 204; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1865; UFT h. 4 (1875), s. 10; E. Brate, *Anteckningar* 1902 (ATA); M. Palmgren, *Runinskrifterna i Danderyds socken*, 1934 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, två träsnitt, det ena signerat även »ICH» (i Peringskiölds *Monumenta* och B 220, 1117); teckning i »Danderyds och Lidingö Antikvitetsbok» (ATA); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Runstenen har sedan gammalt haft sin plats i Rinkeby södra gårde på en mindre hög, som måhända är en rest av de många hedna gravar, som enligt Dybeck skola ha funnits här. »Vthi Rincheby giärde een kullfallen Runnesteen», säges i *Ransakningarna*. Peringskiöld: »Rinkeby gårde i Dandery sochn». Celsius undersökte inskriften den 19 juni 1702. Dybeck meddelar, att stenen nyligen åter blivt rest på sin gamla plats. Vid Brates besök 1902 stod den, »starkt lutad bakåt, på en stenholme i åkerfältet V om vägen mellan Danderyds kyrka och Rinkeby». År 1931 flyttades den 20 m. åt SV till en plats, där fast berg går i dagen och ger stenen ett säkert underlag. Den ristade sidan är vänd mot Ö.

Rödaktig granit. Höjd 2,13 m., största bredd 1,2 m. — På v. sidan nedtill ha två större bitar av stenen lossnat; runslingan innanför har skadats och flagat av, varvid i det närmaste tre runor ha gått förlorade. Skadan är antydd redan på Leitz' träsnitt, och på Brates fotografi ser man en tydlig spricka. Sedan har emellertid flisan fallit av och försvunnit. — F. ö. är ristningen tydlig och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

× **þi**akn × auk × **tan** × [lit]u × **raisa** × **stain** × **aftir** × **þor**stain × **fa**þur × **sin** × auk × **kun**uar **aftir** × **bonta** × **sin** ×

Þiagn ok Dan letu reisa stein æftir Þorstein, faður sinn, ok Gunvar æftir bonda sinn.

»Tägn och Dan läto resa stenen efter Torsten, sin fader, och Gunvar efter sin man.»

Till läsningen: Icke stungna äro 4, 50 **k**, 45, 67 **i**. Efter 55 **r** finnes intet sk. — Hadorph: sk efter 55 **r**. — Celsius: 50 **k** saknas, 47—55 **auk** × **unuar**; 56 **i**. — Dybeck: sk efter 55 **r**.

Bst i **a**, **n** och **o** skära hst tvärs över, men äro oftast ganska korta.

Om mansnamnet *Piagn*, *Pegn* se Sö 237, U 34, om *Dan* U 114. *Gunnvar* synes ha varit ett sällsynt kvinnonamn. Detta är det enda belägget i uppländska inskrifter. Dessutom förekommer det i två västgötska (T 60 Eggvena, Vg 9, T 64 Leksberg). Från medeltiden är *Gunnur* (av *Gunnvor*) endast känt genom ett par västgötska urkunder och ett västgötskt ortnamn, *Gunnar* (sannolikt för *Gunvar*) genom en sörmländsk urkund (Lundgren). I Danmark är däremot namnet rikligt belagt (*DGP*), likaså i Norge och på Island (Lind). Det förekommer på västnordiskt område tidigast i ett par runinskrifter: **kunuur** Dynna, Hadeland, **kunuaru** Bergenhus. Vid sidan av kvinnonamnet *Gunnvar* (-*vgr*, -*w*) finnes ett mansnamn *Gunnvarr*, belagt i en småländsk och två gotländska inskrifter (L 1235 Skeppersta, Smål., L 1590, 1591 Stenkumla, Gotl.). Huruvida **kynuar** Sö 257 är ett mansnamn eller ett kvinnonamn, kan ej avgöras. Efterleden är sannolikt adj. *varr* 'vaksam, försiktig' (jfr J. Sahlgren, *Eddica et Scaldica* 2, s. 301).

132. Rinkeby, Danderyds sn.

Litteratur: R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA); M. Palmgren, Runinskrifterna i Danderyds socken, 1934 (hs i ATA).

I sin reseberättelse för 1863 meddelar Dybeck: »Icke långt från runstenen på Rinkeby gärde (B 220) i Danderyds socken fann jag ett mindre stycke af en annan runsten, hvilket nyligen blifvit uppgrävt ur en åker. Å stenen finnas blott orden **at : inkifast arf . . . li : risti :**» Följande år besökte Dybeck socknarna Danderyd, Täby, Angarn och Vada; han anmärker i sin reseberättelse blott summariskt, att »alla här af mig förut sedda runstenar funnos i behåll». Emellertid finnes ej fragmentet med i *Sveriges runurkunder*, och det har tydligen kort efter Dybecks besök förkommit.

Inskrift:

. . . at : inkifast arf . . . li : risti :

5 10 15 20

. . . at *Ingifast arf*[a] . . . -li *risti*.

» . . . efter Ingefast, [sin] arvinge . . . ristade.»

133. Täby kyrka.

Pl. 86, 87.

Litteratur: B 129, L 643, D 2: 10. Joh. Bureus, F a 6 s. 140 n:r 22 (Axehiellm), F a 5 n:r 398; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 52; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 31; O. Celsius, SR 2, s. 391; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciæ Roslagiæ Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 27; R. Dybeck, Svenska runurkunder n:r 98; UFT h. 10 (1882), s. 193; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 64, Svenska runristare (1925), s. 81, Anteckningar 1902 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 56; O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 122; Sveriges kyrkor, Uppland 1: 1 (1918), s. 122.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 129); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA); S. Brandel foto 1917 (i: Sveriges kyrkor).

Runstenen är sönderslagen i två delar, som äro inmurade i Täby kyrka på utsidan nära grunden. Det större stycket, som har utgjort runstenens övre del, sitter i västra väggen av det gamla vapenhuset, som är utbyggt på kyrkans södra sida. Det mindre stycket, runstenens nedre

del, är inmurat upp- och nedvänt i vapenhusets södra vägg, V om ingången. Båda sitta tätt intill marken, så att en del av ristningen måste blottas genom grävning.

Det större stycket var känt redan för Bureus, genom uppteckning av Axehiell: »I Täby kyrkia på västre gafflen... Vnder Jordanen dät som felas» (F a 6). I *Ransakningarna* antecknas, att »Vthi Täby Wäckenhus Muur är lagdh een Runnesten». I Peringskiölds *Monumenta* och i

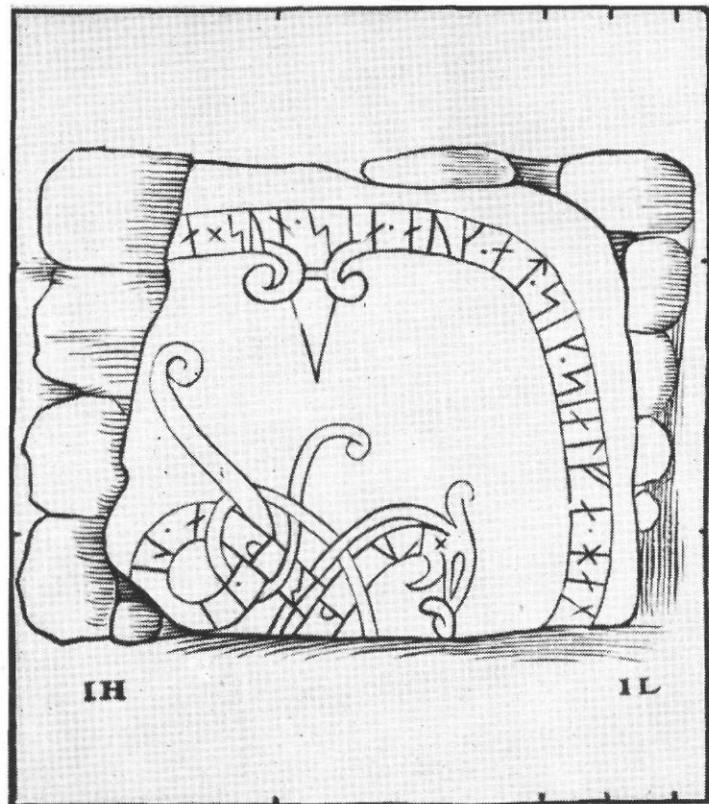

Fig. 120. U 133. Täby kyrka. Efter B 129.

Inskrift:

A: +kup   B: luk · lit   A: ... a × sun · sin · auk · at · sik · sialfa · han ·   B: to · a lank · ba

A: rpa · l - - ti ·

Guðlaug let [ræisa stæina at Holm]a, sun sinn, ok at sik sialfa. Hann do a Langbardal[an]di.

»Gudlög lät [resa stenarna efter Holme], sin son, och efter sig själv. Han dog i Langbardaland.»

Till läsningen: Alla runor äro fullt tydliga och säkra. Stungna runor förekomma icke. — Bureus: 13 o, 43—50 rpat - - ti. — Hadorph och Leitz: 43—50 rpa · li - - ii. — Celsius har av inskriften läst endast runorna 10—33. — Dybecks och Brates läsningar äro fullt riktiga. Brate har dock ej observerat sk efter 40 k.

Inskriften kan suppleras med hjälp av U 141, som också är rest av Gudlög över hennes son Holme och likaledes innehåller meddelandet, att »han dog i Langbardaland». De båda runstenarna ha säkerligen tillsammans utgjort ett dubbelmonument; då i U 141 talas om »stenarna», är det U 141 och U 133 som åsyftas. Förmodligen har också U 133 ursprungligen stått på Fittja tomt, innan den bortfördes, sönderlogs och inmurades i vapenhusväggen. Vapenhuset är sannolikt uppfört vid mitten av 1400-talet (*Sveriges kyrkor*: Uppland 1:1, s. 80).

Om kvinnonamnet *Guðlaug* se Sö 263, om mansnamnet *Holmi* Sö 331 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105.

Bautil finnes stycket avbildat; platsen säges vara »Täby kyrkemur». Dijkman: »I vthan-muren på västra Wapnhus wäggen wid Kyrckian». Celsius har undersökt inskriften den 3 juni 1727. — Det mindre stycket blev känt först genom Dybecks *Svenska runurkunder* (1857). Egendomligt nog tycks Dybeck icke ha sett det större stycket — det har måhända vid denna tid varit överrappt —, och han uttalar den uppfattningen, att det i B 129 avbildade fragmentet måste ha tillhört en annan runsten. Detta har han emellertid rättat i *Sveriges runurkunder* (1865), och han avbildar här de båda styckena sammanfogade till en sten.

Rödaktig granit. Det större stycket (A) har höjd 1,02 m., bredd 1—0,86 m.; det mindre stycket (B) höjd 0,45 m., bredd 1,23 m. På det övre stycket (A) är vänstra sidan avslagen, varigenom en del av ristningen har gått förlorad. För övrigt är ristningen väl bevarad; den är synnerligen djupt och jämnt huggen.

Utom de båda runstenarna i Täby är ytterligare en svensk runsten rest över en man, som har dött *a Langbarðalandi*, nämligen Djulefors-stenen i Södermanland (Sö 65). von Friesen har framhållit, att med *Langbarðaland* i de svenska inskrifterna avses icke Lombardiet i norra Italien utan »den del av Italien, som på 1000-talet lydde under den grekiske kejsaren, d. v. s. Syditalien. Sannolikt hade Holme kommit dit som medlem i väringagardet. Att han kommer dit över Konstantinopel framgår därav att på stenarna brukas grekernas namn på Syditalien, Longibardia. Grekerna hade vid mitten av 1000-talet en rad hårda strider att utstå mot normanderna i Apulien, och det är sannolikt, att Holme som medlem av den grekiske kejsarens väringagarde tog del i dessa.»

U 133 och 141 äro enligt von Friesen och Brate ristade av Fot.

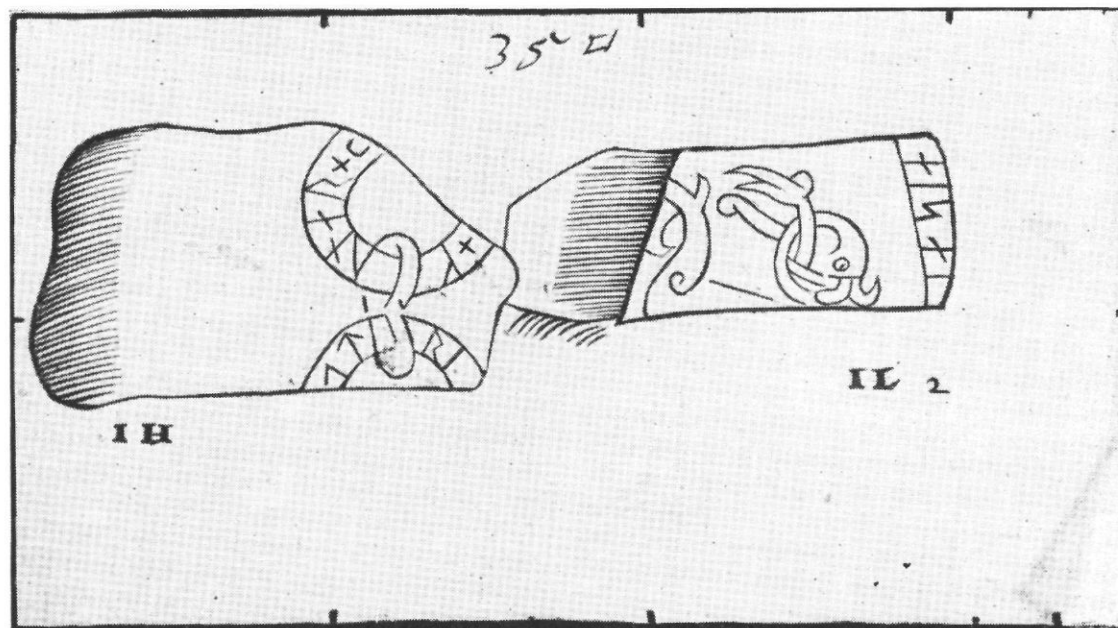

Fig. 121. U 134. Ö. Arninge, Täby sn. Efter B 122.

134. Ö. Arninge, Täby sn.

Pl. 91.

Litteratur: B 122, L 659. J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 63; UFT h. 10 (1882), s. 198; E. Brate, Anteckningar 1903 (ATA).

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 122); Brate foto 1903 (ATA).

I Hadorphs resejournal finns en blyertsanteckning: »NB. I Arninge en Runsten i en spijs, nu för 8 år sedan uthtagen och sätter på backen». Troligen har stenen varit sönderbränd och fallit sönder, då den utsattes för luftens och frostens inverkan. Endast ett par fragment äro kända.

I Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil* finnes ett träsnitt, signerat av Hadorph och Leitz, som innehåller två runstensfragment från Öster Arninge (*Bautil* genom tryckfel: Aninge). Endast det ena finnes numera i behåll, men ena ändan med tre runor är avslagen. Fragmentet är inmurat i källaren, t. v. om dörrposten, strax ovanför marken.

Gråsten. Storlek 0,49×0,38 m. Huruvida de båda styckena ha varit delar av samma runsten, kan ej med säkerhet avgöras.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 122):

A: [×k]unar×... sti[r-]

B: [aisa-]

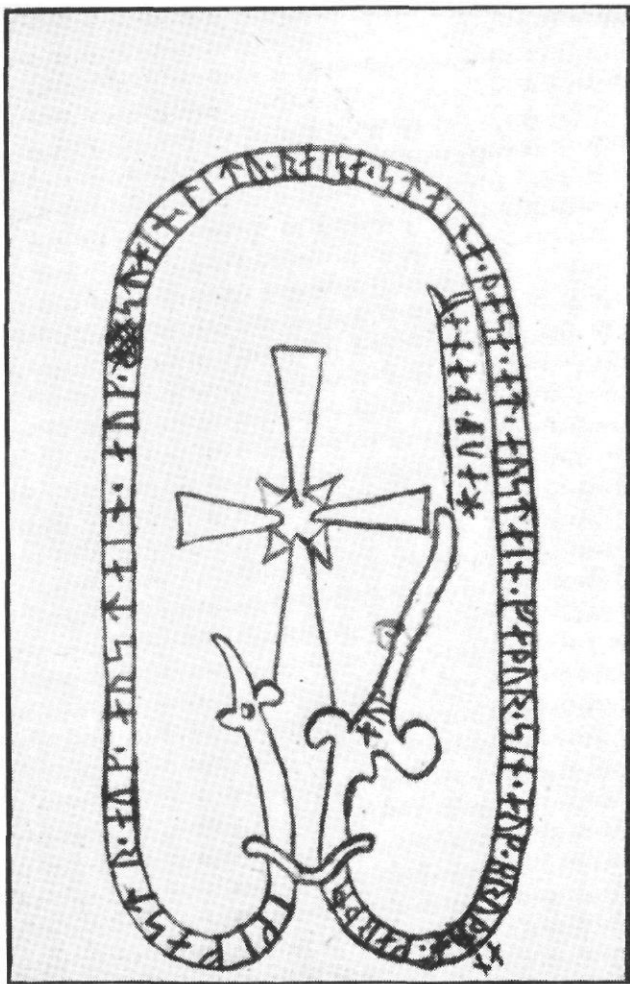

Fig. 122. U 135. Broby, Täby sn.
Efter teckning av Rhezelius.

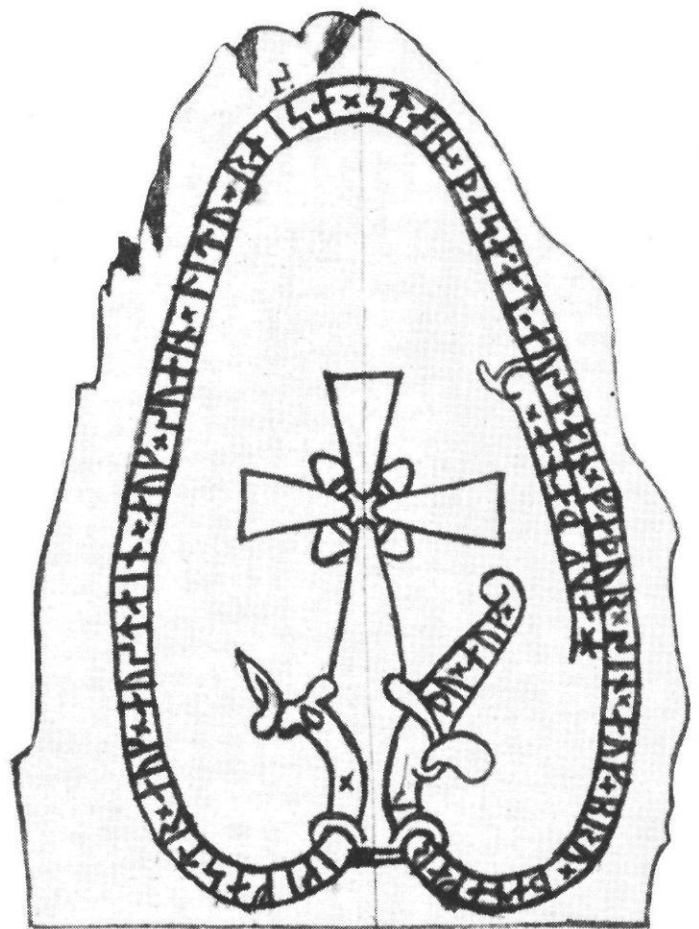

Fig. 123. U 135. Broby, Täby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

135. Broby, Täby sn.

Pl. 88, 89.

Litteratur: B 123, L 654, D 2: 15. Joh. Bureus, F a 6 s. 74 n:r 147 (Bureus' egen uppteckning), s. 104 n:r 50 (Aschaneus), s. 142 n:r 36 (Axehelm), F a 5 n:r 401, F a 1 s. 90, F a 10: 1 n:r 129, F a 13 s. 236, 535, F a 17 bl. 27; M. Aschaneus, F b 18 s. 73, F b 19 bl. 48 a; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 61; O. Celsius, SR 2, s. 391 a; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciae Roslagiae Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 26; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2, s. 36, ATS 1, s. 172; UFT h. 10 (1882), s. 197; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 32; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 123.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10: 1); Aschaneus, teckning (F b 18); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 123); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Runstenen står rest på norra sidan av vägen Hagby—Täby, strax Ö om Broby bro. Vägen utgör gräns mellan de närbelägna byarnas ägor, så att marken N om vägen tillhör Såsta (numera stiftelsen Höstsol), marken S därom Broby och Karby. Här skiljer ån mellan Broby på västra sidan och Karby på östra sidan. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm». — Runstenen U 135 står visserligen, liksom U 136 och U 137, i Såsta gårde. Det oaktat har den här fått bibehålla sitt traditionella namn, alltifrån Bureus, efter den närmast liggande gården Broby. Denna har ju också fått sitt namn efter den bro, invid vilken runstenen har blivit rest och som omtalas i inskriften. Konsekvensen har då fordrat, att jämväl de båda andra runstenarna vid bron, som ha blivit funna i senare tid (U 136 och U 137), ha blivit uppkallade efter Broby, ehuru även de stå på norra sidan av vägen, sålunda på Såsta ägor.

Runstenen var känd redan för Bureus. Den upp-
ges stå »Vidh Broby i Täby sochn» (F a 6 s. 74),
»I Täby Sokn vidh Broby å och bro» (s. 104). Ascha-
neus (F b 18): »Widh Broby broöanda». — I *Ransak-*
ningarna finns, märkligt nog, ingen av runstenarna i
Broby gata omtalad. Men Hadorph har i marginalen
antecknat: »Broby 1 steen Bureus. R. 2 Karleby»
(d. v. s. två runstenar vid Karby, U 150 och 151). —
Peringskiölds *Monumenta* och B 123: »Broby». — Cel-
sius, som har gjort sina anteckningar den 3 juni 1727:
»Täby sochn Broby gärde». — Brandelius: »In Fundo
Brobyensi quidem complures inveniuntur & cippi runici
& plani vel non figurati (Bauta Stenar); unus vero
cippus runicus ceteris palmam præripere videtur, quum
habeat claram perspicuamque inscriptionem & elegan-
tiorum graphidem; situs est in agro orientali & de-
lineatus.»

Ljus granit. Höjd 2,02 m., bredd (över korsmitten)
1,03 m. Ristningen är utmärkt väl bevarad.

Inskrift:

× ikifastr × auk × austain × auk × suain × litu · raisa +
5 10 15 20 25 30 35
staina pasa · at · austain fapur × sin × auk × bru × pasa
40 45 50 55 60 65 70
karpu × auk × hauk pana ×
75 80 85

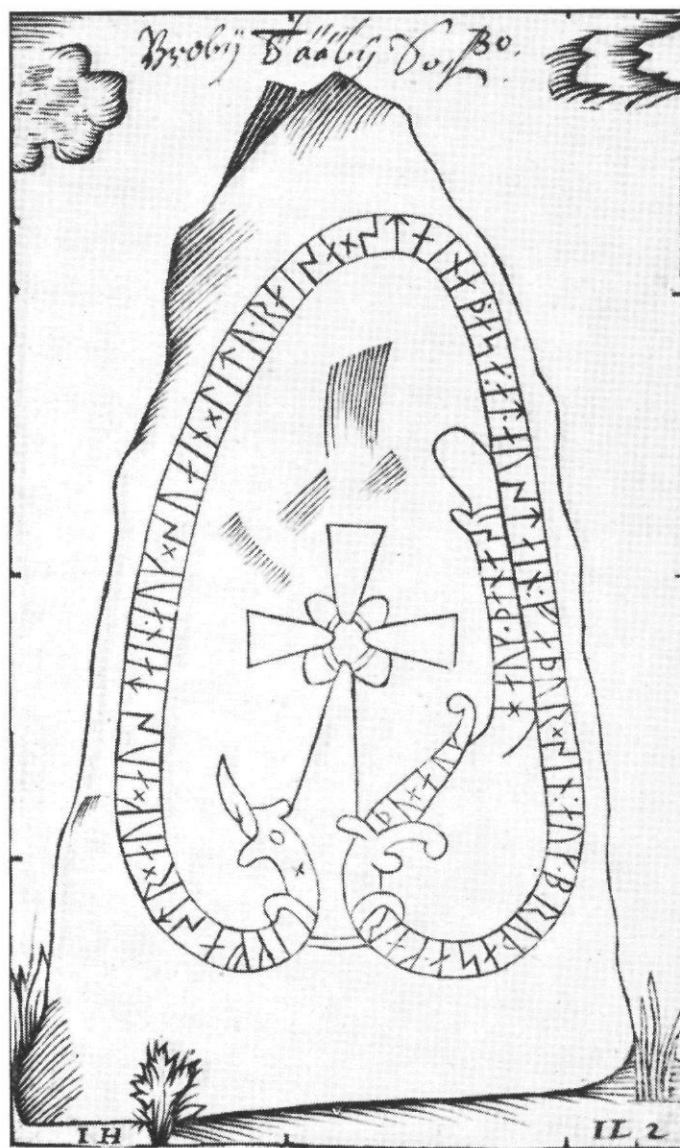

Fig. 124. U 135. Broby, Täby sn. Efter B 123.

*Ingifastr ok Öystæinn ok Svæinn letu ræisa stæina þessa at Öystæin, faður sinn, ok bro þessa
gærðu ok haug þenna.*

»Ingefast och Östen och ^ÖSten läto resa dessa stenar efter Östen, sin fader, och de gjorde
denna bro och denna hög.»

Till läsningen: Runorna **a** och **n** ha i flera fall ganska korta bistavar. Särskilt är detta
fallet med 74 **a**, som därtill är något skadad. Nedre delen av hst står i en naturlig fördjup-
ning i stenytan, som utbreder sig åt v. På h. sidan synes dock en tydlig, ehuru kort bst till
a. Runan har därför med säkerhet varit **a**, såsom den även har uppfattats av föregående
granskare, icke **e**; stungna runor förekomma överhuvud taget icke i inskriften. Sk saknas efter
41 **a**, 54 **n**, 72 **a**, 84 **k**. 71 **s** är till följd av ojämnhet i stenytan mycket otydligt.

Bureus (F a 6, s. 74): bortsett från ett par sk en fullkomligt riktig läsning. Axehielm
(F a 6, s. 104): 2 **nk** (binderuna), 13 **y**; 33 **i** saknas. Rhezelius (F a 10:1): 69—72 **pana**. Ascha-
neus (F b 18): 69—72 **pana**, (F a 6, s. 142): 36—45 **stain pana**, 69—72 **pana**, 84 **p**. F a 5: 12—18
aystain. — Hadorph och Leitz (B 123): 3 **i** saknas; 85—88 **panas** (L 654: **panasi**). — Celsius: 71
s saknas. Likaså saknas 81—88 **hauk pana** ×, som står utanför slingan. »Mehra kunde jag ey
finna på stenen . . . Här refererar sig denna stenen på en annan, som jag icke fann igen.
Till äfwenturs var där continuerat det som här fattas.» — Dybeck: 3 **i** saknas. — Brates läs-
ning överensstämmer fullständigt med min egen.

Med »dessa stenar» måste åsyftas jämväl U 136, som enligt inskriften är rest över Östen av hans maka Estrid. De båda stenarna ha sålunda blivit utförda samtidigt och resta på var sin sida om bron, såsom ett dubbelmonument över Östen, ägnat hans minne av hans hustru och hans söner. Men i stället för en enda, sammanhängande inskrift — såsom t. ex. på Bällsta-stenarna (L 449 och 450) — har vardera stenen fått sin självständiga inskrift; det är endast uttrycket »dessa stenar», som förräder, att de höra tillsammans. Ett liknande par av inskrifter finnes vid Harg, Skånela sn (L 436, 437), båda till minne av Ingvar, den ena föranstaltad av hans hustru Estrid, den andra av hans söner Sigvid, Ingvar och Jarlabanke.

Det hänvisas i inskriften också till »denna bro» och »denna hög». Det har alltså i närheten av stenarna och bron funnits en hög, uppkastad till Östens minne, som de färdemän, vilka passerade platsen och läste inskriften, hade inför sina ögon. Det är emellertid att märka, att Östen icke har varit begravd i högen. Han ändades nämligen (enligt U 136) i Grekland. Högen har alltså varit ett kenotafium, en minnesvård i form av en gravhög. Ännu på 1700-talet skall högen ha funnits kvar, invid och N om stenen. Den är, enligt Dybeck, utmärkt med en krets på Jacob Brauns karta över Såsta år 1724; därvid står antecknat: »Runstenar och Ättebackar på detta ställe». Vid mitten av 1800-talet var den, skriver Dybeck, »upplöjd, så att bara en svag 'kullring' är märkbar».

Jfr L 411 Harby, Fresta sn: + iluki + lit × raisa × stina auk + hauk + kiara × eftir + biorn × bropur × sin ×

136. Broby, Täby sn.

Pl. 88, 89.

Litteratur: D 2: 19. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), n:r 95, s. 35 f., 46, ATS 1, s. 171, Reseberättelse 1861 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 197; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 338 f.; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA); O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 114 f.; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 123.

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning (ATA), litografi a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står omkring 20 m. V om Broby bro, 5 m. N om landsvägen i en åker som tillhör Såsta ägor. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Dybeck berättar i *Svenska runurkunder* (1857), att runstenen »låg för fem år sedan i jorden, så att bara en liten del af hans ena ända syntes i dagen. För markens rödning uppbröts då stenen, och när dervid hans ena flatsida, som legat nedåt, fanns ristad, så lät jordegaren . . . resa honom på samma ställe . . . Ehuru han med stor varsamhet aftäcktes och restes, så bortföll dervid från ena kanten en mindre flisa, hvarigenom öfre delarne af fem runor i slingan gingo förlorade. De äro likväl känliga.» — D 2: 19: »Denne märklige runsten fanns för några år sedan i Såstads äng, vester om Broby bro, nedsunken i jorden. Han är nu rest.»

Gråsvart sten med bruna färginslag. Höjd 1,73 m., största bredd 0,85 m. (över korsmitten 0,75 m.). Ristningen är väl bevarad.

Inskrift:

× **astriþr** × **laŕ** + **raisa** × **staina** × **þasa** × [a]t **austain** × **buta** **sin** × **is** × **suti** × **iursalir** auk **antapis** **ubi** × **kirkum**
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70

Æstriðr let raisa steina þessa at Øystæin, bonda sinn, es sotti Iorsali(r) ok ændaðis uppe i Grikkium.

»Estrid lät resa dessa stenar efter Östen, sin man, som drog till Jerusalem och dog borta i Grekland.»

Till läsningen: 9 **a** är fullt säkert, icke **i** eller **e**. Av 10 **t** finns utom hst endast spetsen av v. bst. Mittpartiet av r. 26 är bortslaget; endast hst:s ändstumpar äro bevarade. I 27 **t** saknas v. bst. Efter 27 **t** finns intet sk, ej heller efter 38 **a**. 29 **u** är icke stunget. — Dybeck: 23 **i**, senare (D 2: 19) rättat till **a**; 26 **a** antydes på teckningen som skadat.

»**ubi** för **uti** är hittills osedt», anmärker Dybeck. *UFT* antager, att **ubi** är ristningsfel för **uti**. S. Bugge åter anser, att »**ubi upp i** synes at kunne være rigtigt 'inde i Landet'». Jfr isl. *uppi i Skotland* 'inne i Skotland'. Östen torde alltså ha dött inne i Grekland, dit han väl kommit sjövägen från det Heliga landet. Han har alltså icke dött under sjöresan, och icke i en hamnstad, utan någonstades inne i landet, då han var på återväg hem.

S. Bugge förmodar, att 44—47 **suti** skall läsas **suti ut i**, »med Gjentakelse af tre Runer», ett förslag som Brate emellertid ej vill ansluta sig till, »helst som antagandet är obehöfligt för att få god mening . . . Formen **iursalir** synes mig böra fattas som den mask. nom. pl. använd som ack. pl.» Han erinrar om att nom.-formen av namn i flera inskrifter förekommer i stället för ack., efter prep. *æftir* eller *at*. Bugge återigen antager, att **iursalir** är ack. fem., ehuru han annars icke kan påvisa feminin form.

69—74 **kirkum** kan möjligen läsas **kirkium** (se bilden). Jfr U 140 i **kirikum**, U 104 **til k[ir]ika**.

»Inskriftens märklighet består dels deri, att hon nu mer är den enda, i hvilken Jerusalem nämnes, dels ock i upplysningen som deri meddelas om den väg forne Jorsalafarare togo till den helige staden» (Dybeck). Färder till Jerusalem omtalas i ytterligare en uppländsk runinskrift, som har funnits vid Stäket, Stockholms-Näs sn (L 329). En kvinna har låtit rista den efter sig själv; **hun · uil · austr · fara · ut · til · iursala** »hon vill fara österut till Jerusalem».

Senare delen av inskriften antages av Brate och Bugge ha metrisk form.

U 135 och 136 ha tillsammans utgjort ett dubbelmonument, rest vid Broby bro till minne av Östen av hans hustru Estrid och hans tre söner.

137. Broby, Täby sn.

Pl. 88, 90.

Litteratur: Handlingar i ATA; Svenska Dagbladet 18/8 1930.

Runstenen anträffades 1930 under vägarbete vid Broby bro. Den låg i själva den gamla vägbanan på 1½ meters djup, under nordvästra hörnet av nya betongbron. Den har tydligen stått rest N om vägen men fallit framstupa och begravts i vägbanan. Den restes vid norra sidan av vägen, V om bron, nära U 136 och ungefär 5 m. V om fyndplatsen.

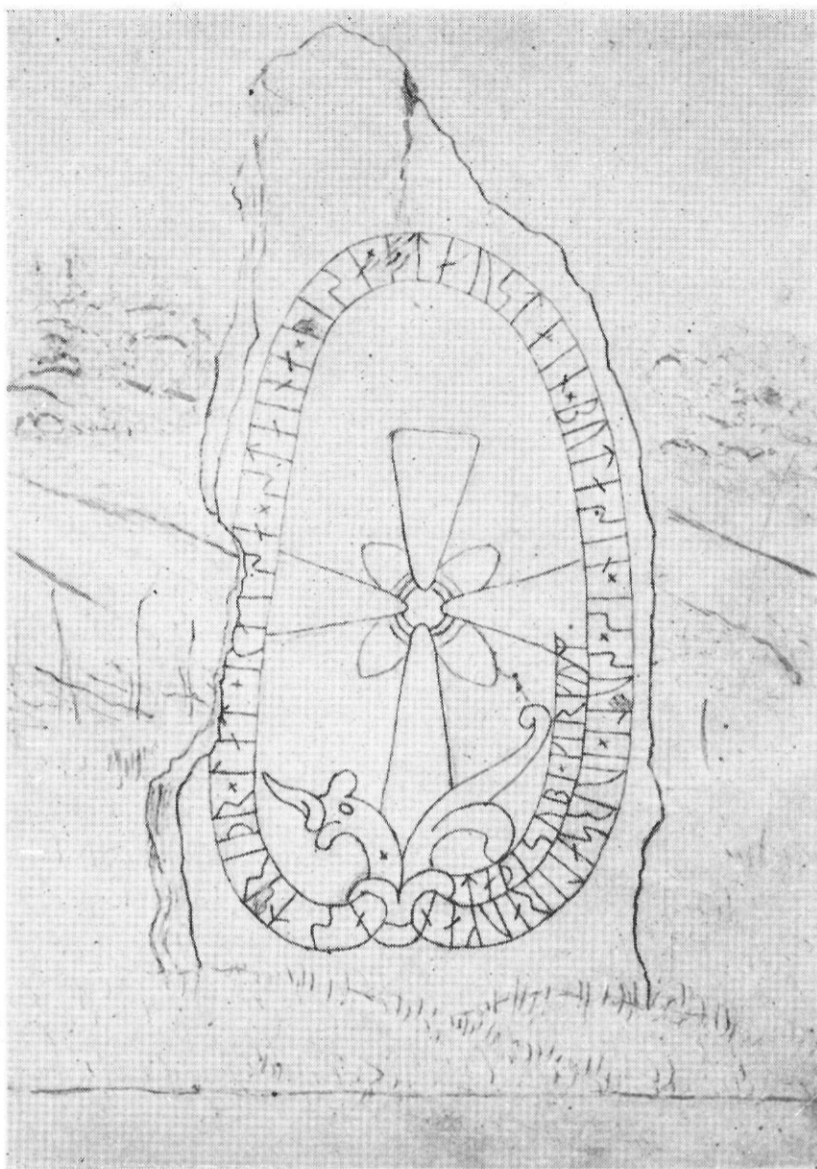

Fig. 125. U 136. Broby, Täby sn.
Efter teckning av R. Dybeck.

Granit. Höjd 1,38 m., bredd (över korsmitten) 0,75 m. Tämligen slät yta. Ristningen är väl bevarad.

Inskrift:

· **a**ystin · **a**uk · **a**striþr · **r**aistu · **s**tina · **a**ftir · **k**ak · **s**un · **s**in ·

5 10 15 20 25 30 35 40

Östæinn ok Æstriðr ræistu steina æftir Gag(?), sun sinn.

»Östen och Estrid reste stenarna efter Gag, sin son.»

Till läsningen: 2 **y** är tydligt stunget. Däremot äro icke stungna 5, 25, 40 i, 33, 35 k.

Om mansnamnet **kakr** se Sö 314. Det förekommer på ytterligare två uppländska runstenar: L 173 Skuttunge kyrka och L 752 Bodarne, Fitja sn, vidare på en östgötsk (Ög 135) och möjligen på en sörmländsk (Sö 314). Runformen är givetvis mångtydig, och *Gagr* är endast en av de möjligheter som formellt finnas.

U 137 är den äldsta av runstenarna vid Broby och den äldsta av Jarlabankesläktens minnesmärken (se U 142). Av inskriften att döma har det funnits två stenar till minne av Gag, sannolikt med sammanhängande inskrifter.

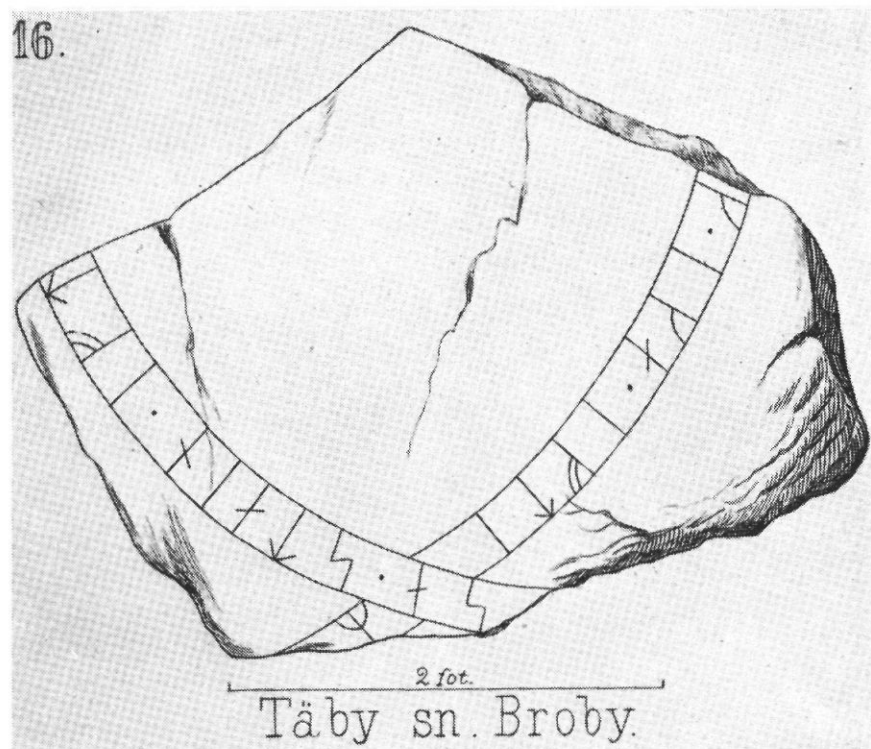

Fig. 126. U 138. Broby, Täby sn. Efter D 2: 16.

138. Broby, Täby sn.

Litteratur: D 2: 16. UFT h. 10 (1882), s. 197.

Avbildning: Dybeck a. a.

»Detta stycke af en runsten fanns, under ett af mina besök i Broby, i botten af en gödselstack, med hvars utförande på åkern man var sysselsatt» (Dybeck). Senare uppgifter saknas, och fragmentet har tydligen förkommit.

Inskrift:

... **s**a · **s**tain · **i**ft ... **k** · **i**ka · **i**ftir ...

5 10 15

... [ræi]sa stæin æft[iR] ... [o]k Inga æftiR ...

»... resa stenen efter ... och Inga efter ...»

139. Broby, Täby sn.

Pl. 91, 98.

Litteratur: D 2: 17. UFT h. 10 (1882), s. 197; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto (ATA).

Fragment av en runsten, som av Dybeck uppges vara inmurat i en vägg i Broby hemkällare. Sedermera har stenen blivit uttagen och förd upp på en backe vid södra sidan av vägen Hagby—Täby kyrka, Ö om Broby. År 1930 flyttades den fram till kanten av vägen. Den ligger invid U 140 och i närheten av U 151.

Dybeck uppger uttryckligen, att fragmentet icke kan ha hört till samma runsten som U 138.

Ljusgrå granit. Höjd 0,32 m., bredd 0,66 m. Ristningen är väl bevarad.

Inskrift:

... sti·ru ... hial ... hans
           5   10

... [rɪ]sti ru[nar] ... hial[pi] ... hans

» ... ristade runorna ... [Gud] hjälpe hans [ande].»

Till läsningen: Efter 5 u synes spetsen av bst till ett n. Av 9 l saknas bst. — 6—9 hial saknas hos Dybeck.

140. Broby, Täby sn.

Pl. 91, 98.

Litteratur: D 2: 18. R. Dybeck, Svenska runurkunder n:r 97, ATS 1, s. 171; UFT h. 10 (1882), s. 197; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 128 f.

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto (ATA).

Fragmentet påträffades av Dybeck i Broby »bland grundstenarne under ett mindre uthus ... De felande styckena söktes, men funnos icke.» Fragmentet flyttades sedermera till en backe invid södra sidan av vägen Hagby—Täby kyrka, ett stycke Ö om Broby bro. År 1930 flyttades det liksom U 139 fram till kanten av vägen.

Granit. Höjd 0,50 m., bredd 0,61 m. Ristningen är väl bevarad.

Inskrift:

× ... la × ba ... han : entapis · i kirikium
                                   5   10   15   20

[Iar]laba[nki] ... Hann ændaðis i Grikkium.

»Jarlabanke ... Han dog i Grekland.»

Till läsningen: Av 4 a finns endast v. bst i behåll. Framför 5 h finns möjligen spår av sk. 8 e är tydligt stunget. Sk efter 14 s har möjligen varit ×. 16 k är icke stunget. 19 i kan möjligen vara ett ornament, liksom hst i 20 k. — Dybeck: 19 i saknas.

Dybeck (*Svenska runurkunder*) supplerar r. 1—4 [kiti]la ba[p]. I *UFT* antages, att det är en rest av namnet *Iarlabanki*, och detta är utan tvivel riktigt.

Stenen är rest över en Greklandsfarare. Jfr U 104, 112, 136, 153.

141. Fittja, Täby sn.

Pl. 91.

Litteratur: B 133, L 657. Joh. Bureus, F a 6 s. 87 n:r 194 (Bureus' egen uppteckning), s. 175 n:r 59 (Rhezelius), F a 5 n:r 402, F a 1 s. 91, F a 13 s. 205; M. Aschaneus, F b 18 s. 61, F b 19 bl. 23; Joh. Messenius, *Tumbæ* (1611), s. 3; G. Stiernhielm, *Anti-Cluverius*, s. 84; *Ransakningarna* 1667—84; J. Hadorph, *Resejournal*; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 63, *Vita Theoderici* (1699), s. 479; C. Wattrangh, *De regno Langobardorum* (Diss. Ups., pres. F. Törner, 1709), s. 33; P. Dijkman, *Historiske Anmärckningar* (1723), s. 28 f.; O. Celsius, *Acta Literaria Sueciæ* 2 (1727), s. 442, SR 1, s. 177; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 177; C. M. Brandelius, *Descriptio Paroeciæ Roslagiæ Täby* (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 28; UFT h. 10 (1882), s. 198; E. Brate, *Sverges runinskrifter* (1922), s. 64, *Svenska runristare* (1925), s. 81; O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 56; O. Montelius i *Fornvännen* 1914, s. 122; H. Schück, *VHAAkademien* 1 (1932), s. 104.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta*, *Vita Theoderici* och B 133).

Aschaneus antecknar, att »På Fitthia Pörtes backa, wid siöstranden, i Täby Sochn, står dänna steen. Versus meridiem.» Bureus (F a 6 s. 87): »På en steen vidh Fitia i Täby sokn om Longobardia»; (s. 175): »Widh Fittia». — *Ransakningarna*: »På Fittja tåmpt finnes een Runnesteen medh bokstäfwer wthhuggen.» — Peringskiölds *Monumenta* och *Bautil*: »Fittja». — Dijkman: »Fittja by». — Celsius har sett stenen och upptecknat inskriften den 3 juni 1727: »Notabel sten! quando positus? Christiani posuerunt arguit hoc crux.» — Brandelius: »In Colle Fittja, juxta lacum Wallentunensem.»

Runstenen har sedermera förkommit. Den söktes förgäves av Dybeck och senare av Brate. Ett fragment, innehållande inskriftens tre sista runor, återfanns år 1933 under arbeten i gårdens källare för inläggning av värmeledning. Tydligt är, att stenen har blivit sönderslagen och delarna skingrade. Fragmentets höjd 0,45 m., bredd 0,38 m. Granit. Fragmentet har rests på gräsplanen strax N om manbyggnaden i Fittja (numera skolhemmet Gammalgården).

Inskrift (enligt B 133, rättad efter Bureus och Celsius):

kupluk × lit · raisa · staina · at · hulma · sun · sin · han · to · a · lank · barpa · lanti ×

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Gudlaug let reisa stæina at Holma, sun sinn. Hann do a Langbardalandi.

»Gudlög lät resa stenarna efter Holme, sin son. Han dog i Langbardaland.»

Till läsningen: På det bevarade fragmentet finnas runorna 51—53 nti ×, av n dock endast övre delen med h. delen av bst. — Bureus (F a 6): 23—27 **humla**, 44—48 **barti**; men detta har vid ett senare besök (d. 25 sept. 1627) rättats till **hulma** och **barpa**. — Rhezelius: 23—27 **hulma**, 44—48 **barpa**. — Aschaneus: 23—27 **hulma**, 44—48 **barpa**. — Hadorph och Leitz: 15—22 **stain · kat**, 27 i.¹ — Celsius: intet sk efter 39 **a**; 15—22 **staina · at**, 27 i.

Inskriften är delvis densamma som på U 133, den runsten, som nu sitter inmurad i Täby kyrka men sannolikt har blivit ditförd från Fitja.

Inskriften omtalas i tryck första gången av Messenius, i *Tumbæ* (1611). Han återger den i latinsk översättning sålunda: »In memoriam Humeli filij sui, in Lombardia mortui, hoc saxum Gudlicus suscitauit.» Att Messenius har fått inskriften av Bureus, är tydligt därav, att han återger dennes första läsning, med den felaktiga omkastningen av l och m i namnet Holme. I F a 5 översätter Bureus inskriften: »Guthluca fecit erigi monumentum Hulmoni filio suo. Hic obijt in Langobardia.»

¹ Peringskiöld återger i *Vita Theoderici*, s. 479 inskriften efter Bureus: **staina · at · humla**.

»Dätta är itt berömeligit Monument», skriver Aschaneus, »som mäd denna stenskrift, Gudluk hafuer resa låtitt, beprijser denna Svänka wandersmannen Hulme, döder i Långebarde-landi, och här står hans grafsten och skrift.» »Nomen Gudluk uttydes aff Godlycka eller Gudzlycka, som seder är at tala: thett var en gudzlycka, at så skedde etc.»

Peringskiöld antager, att det är langobardernas uttåg från Sveonia, som åsyftas i de båda runinskrifter, som omtala män döda i Langbardaland, Djulefors-stenen (Sö 65) och Fittja-stenen. P. Dijkman har närmare utfört tanken: »Widkommande tiden, då denne steen skal wara opsatter af fadren til sin sons åminnelse gifwa orden ingen vidare anledning om, än at sonen är

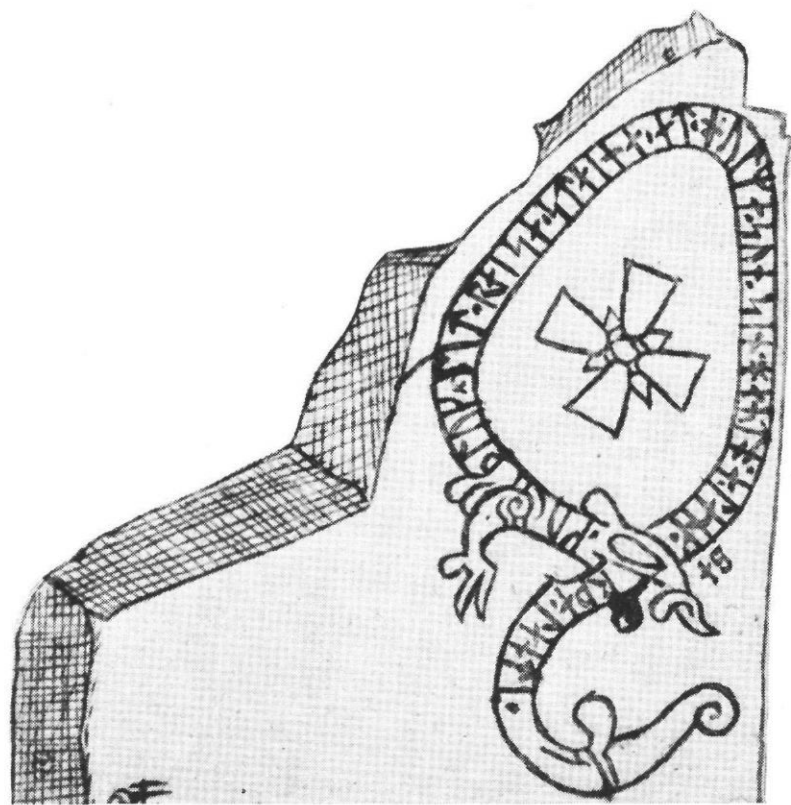

Fig. 127. U 141. Fittja, Täby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

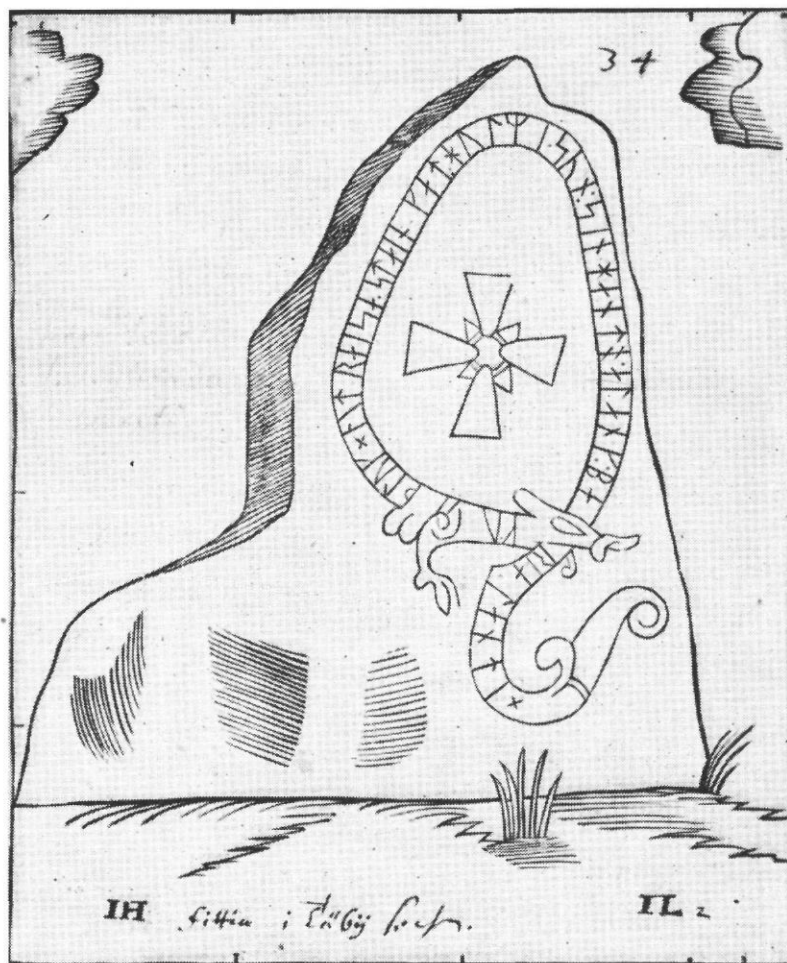

Fig. 128. U 141. Fittja, Täby sn.
Efter B 133.

död i Langbardaland, det är Lombardien... seendes jag, at de vthi de vthländske werldzlige Historier bekante skrifwa, at ett stort vthtog af Manskap här ifrån Swerige skal sig tildragit åhr efter Christi Födelse 383, vnder twänne anförare Ibo och Ajon... Men ware huru der om wara må, så seer man likwäl af detta och flere här i Swerige befintlige stene-monument, at detta folck gådt vth här ifrån Sweriges Land, så at derom intet är twifwel... Emedan som på denne Runsten så wäl som andra flera står at Swiar gådt här ifrån vth til Lombardieland, hwarest en deel af dem blifwit döde, och til deras åminnelse Runstenar här hemma opsatte, så tyckes at ingen vthi de Swensk-Göthiske Antiquiteter bekant må den fasta position bestrida.»

Celsius går till en nästan motsatt ytterlighet. Han framhåller, att Longobardia som namn på Italien har uppkommit först efter det langobardiska rikets undergång år 774. Från grekerna har det övertagits av varingarna på 1000- och 1100-talen. Kejsar Fredrik Barbarossa säges i sin krigshär, som han förde mot Italien, ha haft soldater även från Norden. Och det kunde vara troligt, att runstenar vid denna tid ha blivnit resta över svenskar, som ha varit med i detta företag.

Brocman ansluter sig till denna mening. Han framhåller, att Longobardia hos grekerna

betecknar hela Italien, t. o. m. hela Västerlandet. Väringar, som tjänat den grekiske kejsaren, kunna efter hemkomsten ha använt namnet med samma innebörd. Till Medelhavsländerna kunde man från Norden komma på två olika vägar, antingen den västra vägen genom Gibraltar sund eller den östra genom Ryssland. Erik Ejegod for år 1102 genom Ryssland och Konstantinopel till det heliga landet. Några år senare drog Sigurd Jorsalafar sjövägen förbi Spanien mot samma mål. »Men likafullt brukades ändå Östre Vägen länge därefter, och, som troligt synes, alt til dess inbördes Oroligheterna i Ryssland och Finlands samt Estlands Bekrigande från Svenska Sidan gjorde en Ände på gamla Förtröligheten bägge Håfwen emellan.» De båda män som enligt runinskrifterna ha dött i Langbardaland, kunna ha tjänat antingen den grekiske eller den tysk-romerske kejsaren.

142. Fällbro, Täby sn.

Pl. 90, 93.

Litteratur: B 128, L 648, D 2:24. Joh. Bureus, F a 6 s. 95 n:r 15 (Aschaneus), s. 143 n:r 38 (Axehiell), s. 165 n:r 13 (Rhezelius), F a 5 n:r 112, F a 1 s. 27, F a 14 s. 171; M. Aschaneus, F b 19 bl. 55 b; Ransakningarna 1667—84; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 204; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 57; O. Celsius, SR 1, s. 56 a, 2, s. 645; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 119 f.; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciæ Roslagiæ Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 26; R. Dybeck, Reseberättelse 1861; UFT h. 10 (1882), s. 195; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 100, Anteckningar 1903 (ATA); O. von Friesen, En ny märklig runinskrift och en fornuppländsk jorddrott (i: Upsala Nya Tidning $\frac{1}{9}$ 1905), Upplands runstenar (1913), s. 69; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 128 f.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 19); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 49); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 128); Dybeck a. a.; S. Lindqvist foto 1918 (ATA).

Runstenen står rest i en åker omkring 5 m. Ö om vägen från Hagby norrut till Skålhamra och Fresta på Vallentunasjöns västra sida, omkring 80 m. N om Fällbro bro. Ristningsytan är vänd mot vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Runstenen var känd redan för Bureus. Platsen uppges vara »På Fallebro millan Waltuna och Hageby Siögar» (F a 6 s. 95), »Widh Fällesbro i Täby (Valltuna?) sochn» (s. 143), »Widh Fällbro Stenbro» (s. 165). — *Ransakningarna* (Bertold Dalholm 1682, för Täby socken): »Vppå Fellebro ägor är kullfallen een Runnsteen»; (Abraham Winge 1673, för Fresta sn): »Wijdh Fellbro finnes ett Bergh med Runaskrift rijtadt, Item och een Runasteen.» — Peringskiölds *Monumenta*: »Fälleby» och *Bautil*: »Fälby» (tryckfel för: Fälbro). — Dybeck: »Fällbro. Är vid en bro öfver vattendraget mellan Vallentuna- och Hagbysjöarne». Det förefaller sannolikt, att stenen ursprungligen och ännu på 1600-talet har stått närmare intill bron än den gör nu.

Rödaktig granit. Höjd 1,55 m., största bredd (nedtill) 1,75 m. Stenen är triangelformig. Det av ristaren Öpir använda mönstret med runslingan lagd i tre ringar passar synnerligen väl till ristningsytans form. Upptill och utefter h. sidan är stenen skadad och en del av ristningen förstörd. Skadan har uppkommit i senare tid, den finnes ännu ej på Dybecks avbildning. Ytan är ojämn, men ristningen är på det hela taget tämligen väl bevarad.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

ikifastr · lit · raisa · stain · uk · bro · kera · eftir · iarlabaka · fapur · s[in · uk · sun · io]runa · uk · ketilau
5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70

lit · at · bonta · sin ybir risti

75   80   85   90

Ingifastr let raisa stæin ok bro gæra æftir Iarlabanka, faður sinn ok sun Ioruna[R], ok Kætילו let at bonda sinn. Öpir risti.

»Ingefast lät resa stenen och göra bron efter Jarlabanke, sin fader och Joruns son, och Kättilö lät [resa stenen] efter sin man. Öpir ristade.»

Till läsningen: Stungna äro 28, 31, 67 **e**, 86 **y**. Däremot äro icke stungna 2 **k**, 72 **u**. I 27 **k** finnes en ojämn fördjupning, men denna torde icke vara huggen; sålunda sannolikt icke **g**. 84 **i** har en svag fördjupning mitt på staven, dock sannolikt icke huggen. 77 **t** har bst endast t. v. Runorna 83—85 **sin** stå på ett skrofligt ställe och äro grunt huggna, men dock fullt säkra.

Aschaneus (F b 19): 5 **a** saknas; 22 **a**, 28 **i**; 83—85 **sin**; (F a 6 s. 95): 26 **u**, 28 **i**, 55—63 **ioruna**: **sun**, 72 **r**, 86 **u**. Efter 90—94 **risti** har Aschaneus **runn**, och efter Aschaneus även Bureus i F a 5, men detta beror otvivelaktigt på ett misstag. Trots noggrann granskning av stenytan,

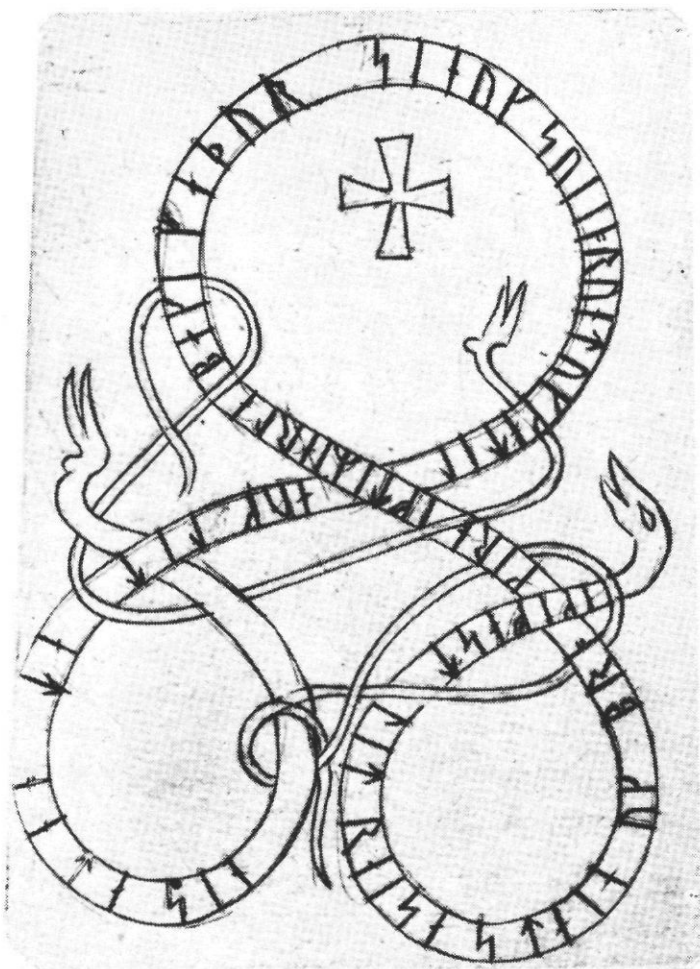

Fig. 129. U 142. Fällbro, Täby sn.
Efter kopparstick av Bureus.

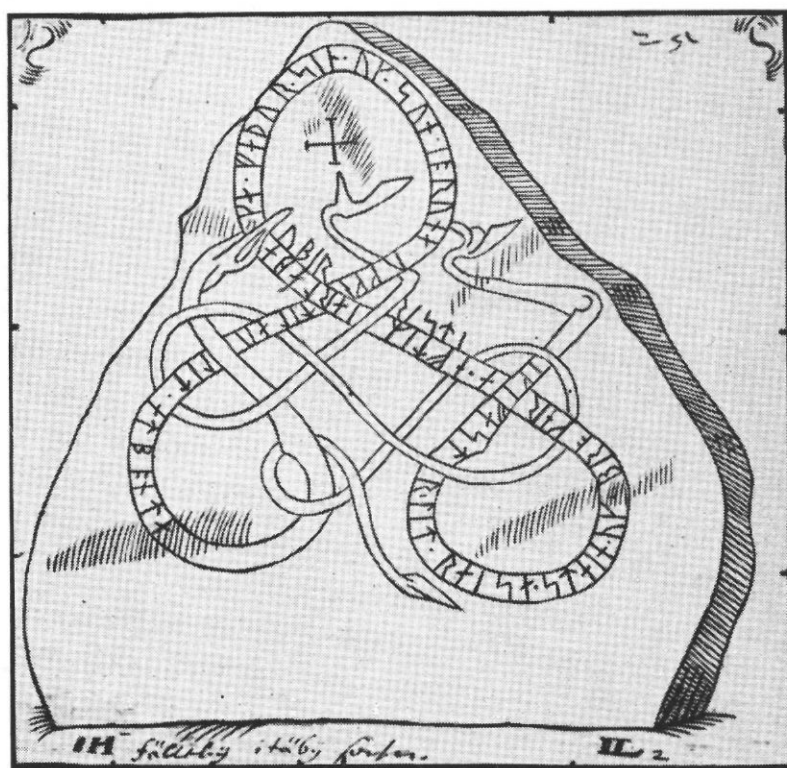

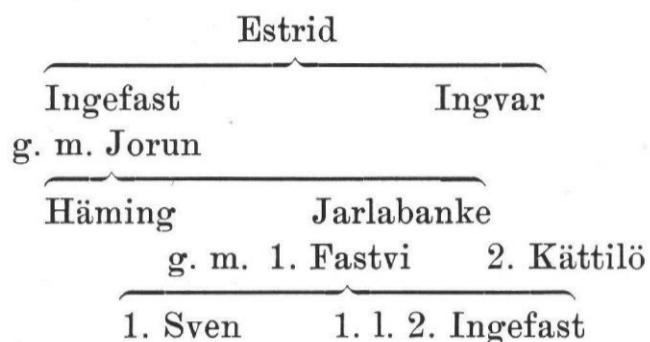
Fig. 130. U 142. Fällbro, Täby sn.
Efter B 128.

som är hård och tämligen väl bevarad, ha inga spår kunnat upptäckas av dessa runor. De finnas ej heller hos någon annan av dem som granskat inskriften. — Axehiellm (F a 6 s. 143): 27—30 **giara**, 58—65 **iorun** × **auk**, 66 **g**, 67 **a**, 86 **y**. — Rhezelius (ib. s. 165): 27—30 **kara**, 66—72 **katilar**. — F a 5: **ikifastr** × **lit** × **raisa** × **stain** × **uk** × **bro** × **gira** × **iftir** × **iarlabaki** × **fapur** × **sin** × **uk** × **sun** × **ioruna** × **uk** × **katilauk** × **lit** × **at** × **bonta** × **sin** × **ybir** × **risti** × **runn**. — Hadorph och Leitz: 27—30 **kera**, 31 **e**, 67 **e**; 83—85 **sin** saknas; 86 **u**. — Celsius har ingen egen läsning av inskriften. — Dybeck: 27—30 **kera**, 31 **e**, 67 **i**; 83—85 **sin** saknas; 86 **u**. — Brate: 27—30 **gera** (»**g** har en streckformig prick, som man icke kan undgå att antaga»), 31 **e**, 67 **e**; 83—85 **sin** saknas (»efter **bonta** följer ett mycket skrofligt ställe, hvilket väl föranledt ristaren att utelämna det **sin**, man därefter väntar»); 86 **y**. — S. Lindqvist: 5 **e**, 27—30 **kira**, 31 **e**, 67 **e**; 83—85 **sin** saknas; 86 **u**.

Om kvinnonamnet *Iorun* se Sö 266, om *Katilo* Sö 338.

Runstenen vid Fällbro är en minnessten över Jarlabanke, Joruns son, rest av hans son Ingefast och hans maka Kättilö. Själv har Jarlabanke, medan han levde, rest flera stenar över sig själv: U 127 (nu vid Danderyds kyrka), U 149 i Hagby utmark, U 164 och 165 vid Täby

tä, L 403 vid Fresta kyrka och L 445 vid Vallentuna kyrka. Så som ingen annan har han varit angelägen att genom runristade monument sörja för sitt eftermäle. Vidare har han, ensam eller tillsammans med andra, låtit utföra följande minnesvårdar: över sin fader Ingefast vid Hagby (U 143) och vid S. Sättra (U 101), över sin son Sven vid Karby (U 150), över en frände, som »ändades i Grekland», vid Broby (U 140). Att det är samme person Jarlabanke, som omtalas i alla dessa inskrifter, finns intet som helst skäl att betvivla. Av dessa inskrifter framgår följande om Jarlabankes släkt:

Det finns emellertid ytterligare några inskrifter, som omtala medlemmar av samma familj: Estrid, Jarlabankes farmoder, har jämte sina söner Ingefast, Östen och Sven låtit resa stenar till minne av sin make Östen; »han begav sig till Jerusalem och dog i Grekland» (U 135 och 136). Denne Östen har tillsammans med Estrid, sin maka, på samma plats, i Broby gata, låtit resa stenar efter Gag, sin son (U 137). Ingefast, Jarlabankes far, har vid Sparingsberg S om sjön Fjäturen rest en sten över Ragnfrid, sin hustru, och Häming över sin moder (U 148). På samma plats ha två kvinnor, vilkas namn tyvärr äro skadade, troligen Jorun och Estrid, låtit hugga en inskrift till minne av Ingefast och Ingvar (U 147). Sammanställa vi alla dessa inskrifter, som beröra Jarlabankes släkt, få vi följande släkttavla:

De olika inskrifterna måste ha kommit till i följande tidsföljd:

1. U 137 över Gag, rest av Östen och Estrid.
2. U 135 och 136 över Östen, den förra rest av sönerna Ingefast, Östen och Sven, den senare av hustrun Estrid.
3. U 148 över Ragnfrid, av maken Ingefast och sonen Häming.
4. U 101 över Ingefast, av hans söner Häming och Jarlabanke samt hans moder Estrid; av Estrid därjämte över sin son Ingvar.
U 143 likaledes över Ingefast, av hans hustru Jorun samt hans söner Häming och Jarlabanke; därjämte av Estrid över Ingvar.
U 147 över Ingefast och Ingvar, troligen av Jorun och Estrid.
U 150 över Sven, av föräldrarna Jarlabanke och Fastvi.
U 140 av Jarlabanke över en frände.
U 127, 149, 164, 165, L 403 och 445 av Jarlabanke över sig själv.
5. U 142 över Jarlabanke, av hans son Ingefast och hans maka Kättilö.

Jarlabanke uppger som bekant i flera inskrifter, att han har ensam ägt hela Täby. För så vitt detta avser Täby by, ligger däri intet orimligt. Av allt att döma ha hans domäner sträckt sig över ett större område och innefattat gårdar längre söderut i socknen, söder om Vallentuna-sjön. Minnesstenarna över hans farfader Östen stå i Broby gata. Över hans fader Ingefast finnas minnesinskrifter vid Hagby och utefter den väg, som man har låtit göra från Hagby åt SV mot Ed vid Edsvikens norra ända. Här, i utmarken till Hagby, har Jarlabanke även låtit resa en sten över sig själv. Och minnesstenen, som de efterlevande ha låtit resa över honom, står 1 km. N om Hagby, på västra sidan av sjön, ungefär mitt emot Täby. Hagby ligger, såsom Sune Lindqvist har framhållit, i släktstensgruppens centrum, och det kunde därför synas sannolikt, att släktgården har varit där belägen. Emellertid bör framhållas, att vägen till Edsviken säkerligen har haft betydelse för hela bygden och att släktstenarna utefter denna väg endast vittna om att Jarlabanke-släkten har varit den mäktigaste och rikaste i trakten. Det är icke osannolikt, att Jarlabanke har haft sin sätesgård i själva Täby och ägt jord även i andra byar, bl. a. i Broby och Hagby. Han har tillhört en rik släkt, som genom köp och arv omsider i sin ägo har samlat en vidsträckt jordegendom. Sannolikt har han ärvt sin äldre broder Häming och därigenom kommit i besittning av hela farsarvet. De runstenar, som han har låtit resa över sig själv, ha väl kommit till efter Hämings död, då han stod på höjden av rikedom.

Namnet Jarlabanke förekommer, utom i de nämnda inskrifterna, i två runristningar vid Hargs kvarn i Skånela sn (L 436 och 437). Inskrifterna på dessa lyda (efter min läsning år 1910):

L 436: + **sikuiþr** × auk × in - ū - r × auk × **iarlabanki** × litu × rista × runar × at inkuar × fapur × sin × auk × at raknualt × bropur sin +

L 437: × **estrip** × lit × bro × kiara × eftir × ikuar × bonta × sin × auk × at raknualt × sun × hans ×

Den familj, som beröres i de båda Harg-inskrifterna, har haft följande sammansättning:

Ingvar g. m. Estrid			
Ragnvald	Sigvid	Ingvar	Jarlabanke

Huruvida Estrid var moder till alla Ingvars söner framgår ej av inskrifternas formulering; uttrycket »efter Ragnvald, hans son» (i stället för »sin son» eller »deras son») kan möjligen tyda på att Ragnvald var Ingvars son i ett föregående gifte.¹

I sin uppsats om *Jarlabanke-släktens minnesmärken* har Sune Lindqvist antagit, att Täby-släktens Estrid och Harg-släktens Estrid är samma person. Det huvudsakliga skälet till detta antagande är, att Ingvar i U 143 omtalas som Estrids son, men han förekommer icke bland Östens söner i U 135. Förklaringen skulle kunna vara, att han är Estrids son i ett annat gifte. Estrid har varit gift två gånger, först med Östen i Täby och sedan efter hans död i Grekland med Ingvar i Harg. Hon har överlevt båda sina män, därtill också sina söner Ingefast och Ingvar.

Det starkaste skälet för att frändskap förefunnits mellan Täby-släkten och Harg-släkten är emellertid, att det för övrigt okända och säregna namnet Jarlabanke förekommer i båda. Det torde bero på uppkallelse efter någon gemensam förfader i Estrids släkt. Om hennes far har burit detta namn, skulle Harg-släktens Jarlabanke ha blivit uppkallad efter sin morfar, Täby-släktens Jarlabanke efter sin fars morfar. Jarlabanke i Harg bör rimligtvis ha varit född tidigare än Jarlabanke i Täby och först av de båda ha fått detta namn. *Iarlabanki* är en sammansättning med det enkla namnet *Banki*, sålunda egentligen *Iarla-Banki*. Förleden *Iarla-* är

¹ Om Harg-släkten se ovan U 112.

ett tillägg, som av någon anledning givits en viss *Banki*; det kan vara gen. pl. av *iarl* 'jarl' eller gen. av mansnamnet *Iarli*, som under medeltiden har varit relativt vanligt i Uppland.¹ *Iarla-Banki* skulle i det senare fallet ha betytt Banke, Jarles son; jfr *Pálna-Tóki* = Toke, Palnes son, m. fl. Efter en berömd bärare av namnet har sedan *Iarlabanki* genom uppkallelse blivit brukligt, kanske blott inom en enda släkt. — Om namnet *Banki* se U 114.

Efter sin make Ingvars död synes Estrid ha återvänt till Täby. Hon deltagit i utförandet av minnesvårdar över sin son Ingefast, men är därvid alltid angelägen om att hennes son i det andra giftet Ingvar också blir nämnd (U 101, 143, 147). Detta kan tyda på att hon har tagit arv efter honom. Det är sålunda tänkbart, att Jarlabanke i Täby genom arv efter sin farmor har kommit i besittning av Harg-släktens jord. Harg ligger visserligen i Skånela sn och Säminghundra hd, men mycket nära gränsen till Vallentuna hd. Den släkt, som har låtit inhugga de båda runristningarna i berghällen vid Hargs kvarn, kan mycket väl ha hört hemma på gårdar i de angränsande socknarna Hammarby och Vallentuna. På detta sätt kan alltså Jarlabanke i Täby ha kommit att äga jord även i de nordligaste delarna av häradet.

På runstenen vid Vallentuna kyrka (L 445), som Jarlabanke har rest över sig själv, medan han levde, upprepar han, att han ensam ägde hela Täby. På stenens andra sida meddelar han, att han har iordningställt detta tingsställe och att han ensam ägde hela detta hundare. Stenen är utförd av samme ristare som stenarna vid Täby tä, vid Danderyds kyrka och vid Fresta kyrka och tydligen samtidigt med dessa. Parallellen med uttrycket »han ägde ensam hela Täby» gör det, såsom von Friesen framhållit, omöjligt att översätta »han var ensam domare i detta hundare» eller dylikt. Att Jarlabanke har varit ägare till ett helt hundare är emellertid en högst märklig uppgift. Den saknar motstycke i våra övriga runinskrifter. Det hundare som åsyftas måste vara Vallentuna hundare. Detta var under medeltiden, liksom säkerligen redan under vikingatiden, betydligt mera vidsträckt än nu. Det omfattade utom Vallentuna, Hammarby, Fresta, Östby (Össeby), Vada och Angarns socknar även Eds socken, som nu hör till Sollentuna härad, och Täby socken, som nu hör till Danderyds skeppslag. Om man får taga Jarlabanke alldeles efter orden, skulle alltså hans jordegendom i ytvidd ha överträffat även de största nutida jordagods.

»Det var», framhåller von Friesen, »betydande omhvälfningar, som inträdt i de gamla odalrättsförhållandena under vikingatiden. Vikingar, som haft lyckan med sig på handelsfärder och plundringståg, återvände hem med rikedomar, som säkerligen föreföllo svindlande i jämförelse med de värden det inhemska jordbruket, häst- och boskapsafveln samt pälshandeln förmått skapa. Detta har vållat stark omsättning inom odalmannaklassen och hopning af flera gods på enstaka händer. Den framställda uppfattningen om radikala omhvälfningar i odalrättsförhållandena under vikingatiden står i bjärt kontrast till de föreställningar om förhållandena i detta afseende, som man gärna vill bilda sig med ledning af bestämmelserna i våra landskapslagar. Här omgärdas släktens rätt till jorden med stränga föreskrifter, afsedda att förekomma att jorden afyttras till utanförstående, och man har ju all anledning att anta, att dessa bestämmelser äro utslaget af urgammal svensk och germansk rättsåskådning.² Man har sålunda knappast rätt att vänta, att jord i större utsträckning bytt ägare genom fritt köp. Vi äga emellertid direkta vittnesbörd om att så varit. Jag kan hänvisa till den ofvan omtalade Skoglar-Toste. Om hans vikingafärder och jordagods äga vi dock endast sena och därför mindre tillförlitliga uppgifter. Ojämfvigare äro runstenarnas samtida vittnesbörd. Så säger Vedaristningen i Angarns socken: 'Torsten gjorde (vården) efter sin son Ärinmund, köpte denna by och förvärfvade medel

¹ »Manden hed vel egentlig *Banki*, men kaldte sig mulig *Iarlabanki*, fordi han stammede fra Jarler» (S. Bugge i *ATS* 10: 1, s. 89).

² Om bordsrätten till jord i Uppland se *Upplandslagen*, *Jordabalken* fl. 1 och 2. Jfr *Svenska landskapslagar* 1 (1933), *Östgöotalagen*, s. 153, *Upplandslagen*, s. 144.

därtill österut i Gardarike.'» Denne Torsten var ursprungligen hemma i Gådersta i Skepptuna socken, där han till minne av sonen Ärinmund och fadern Gerbjörn utfört en med den nyssnämnda likartad ristning i fast berg. Att Jarlabanke på egen hand samlat hela Vallentuna hundare behöver sålunda ej innebära någon orimlighet.

Vikingatågen, icke minst under 1000-talet, kunna förvisso ha medfört betydande ekonomiska omvälvningar och därmed också rubbningar i rättspraxis rörande bördsrätten till jord. Det torde ha varit vanligt, att bönder, lockade av utsikterna till stora förvärv i främmande land, sålde sin jord för att köpa skepp och värva följesmän. Om då inga fränder funnos, som ville eller kunde köpa, då fick den göra det, som hade den djupaste pungen. Det är naturligt, om under sådana tider den traditionella bördsrätten faktiskt har satts ur funktion. För den, som hade silver att betala med, fanns det väl alltid möjlighet att tillfredsställa bördemännen.

Även om det sålunda är möjligt, att Jarlabanke har förvärvat jordagods vida omkring, i olika delar av hundaret, har man anledning betvivla, att man får taga hans uppgifter alldeles efter orden. »Det är», som Sune Lindqvist säger, »svårt att finna gränsen mellan skryt och sanning» i hans påståenden. Säkerligen ligger det en betydande överdrift i hans uppgift, att han ensam ägde hela detta hundare, om därmed menas, att han ägde all jord inom hundaret. Det står redan i en viss motsats till det ofta upprepade meddelandet, att han ensam ägde hela Täby. Om han verkligen ägde alla andra gårdar inom det vidsträckta hundaret, vore det ju rätt meningslöst att så ihärdigt fastslå, att han ägde hela Täby. Därtill kommer själva runstensmaterialets eget vittnesbörd. Vallentuna hundare — däri då inräknat Eds och Täby socknar — utgör som bekant den runstensrikaste delen av Uppland. Trots Jarlabankes enastående nit att resa runstenar, utgöra de inskrifter som beröra honom och hans släkt endast en liten del av hela materialet. Många av dessa runmonument måste vara samtida med Jarlabankes Vallentuna-sten. Öpir, som har ristat minnesstenen över Jarlabanke vid Fällbro, har ju varit flitigt verksam i socknarna N om Täby. Det är föga sannolikt, att alla dessa, som på olika håll inom hundaret resa minnesvårdar över sina fränder, icke skulle ha varit självägande bönder utan Jarlabankes underlydande arrendatorer eller brytar.

Man bör i detta sammanhang särskilt uppmärksamma de många runminnesmärken, som ha funnits vid Hagby eller i dess omedelbara närhet och som icke hänföra sig till Jarlabankes släkt: den präktiga U 144 på samma berghäll som U 143, U 152—155, U 145 och 146, U 163. Allt tyder på att Jarlabanke verkligen har ägt hela Täby by, men han har icke ensam varit ägare till all jord i Hagby och byarna däromkring.

Möjligen kan det ligga en annan mening i orden, att han ägde hela detta hundare. Den viktigaste skyldigheten, som ålåg hundarets bönder, var ledningsplikten. Det kan vara möjligt, att Jarlabanke, som den rikaste mannen i bygden, har åtagit sig att underhålla hundarets ledungsskepp och bemanna dem, givetvis mot vederlag av de ledningspliktiga. Den andra skyldigheten var att på rätta tingsdagar komma till ting. Den torde ha varit fördelad på hamnorna efter samma grunder som ledningsplikten.¹ Den som fullgjorde ledningsplikten för hundaret svarade också för tingsplikten, d. v. s. hade all verklig makt på tinget. Jarlabanke har också, såsom han omtalar, låtit göra en tingsplats för hundaret. Han var hundarets hövding, och i den meningen kunde han, något skrytsamt, säga, att han ägde hela detta hundare.²

¹ Svenska landskapslagar 3 (1940): Södermannalagen, s. 228.

² »Denne Jarlabanke . . . har varit en bland Roslagens i de fredliga idrotternas tjänst märkligaste män under 1000-talet. Han ägde hela Täbyn, å hvars mark kyrkan ligger. Hela sin trakt lät han utan tvifvel odla och förse med vägar och broar. En sådan upprödning har sträckt sig från Hagby i Täby socken till norra änden af Edsviken och vidare till Solna fram emot Karlberg. Jarlabankes namn lefver ännu kvar i de gamles sägner under skepnaden 'Järnbaggen'» (UFT h. 10, s. 196). »Jarlabanke lefver under namnet *Järnbaggen*, ännu i de gamles minne, och om sägnerna säga sannt, så var hans ofta begagnade talesätt *fur ont sin* visst icke bara prat. Han skall nämligen i sin

En annan, ehuru säkerligen helt oriktig förklaring av de motstridiga uppgifterna på Jarlabankes Vallentuna-sten har framställts av Erik Brate (*Sverges runinskrifter*, 1922, s. 121). Han anser det med rätta orimligt, att Jarlabanke skulle ha varit ägare till hela Vallentuna härad. »Han kan väl icke lämna så stridiga uppgifter på vardera sidan av samma sten och torde väl icke på de övriga runstenar, han låtit rista, hava förtegit, att han ägt hela Vallentuna härad, om han verkligen gjort det. Förklaringen är väl den, att 'hela Täby' och 'hela detta hundare' är valt för omväxlings skull och här icke har den juridiska betydelsen 'härad' utan den äldre av 'bygd', som emellanåt förekommer i ortnamn, t. ex. *rasbohundari*, socknen Rasbo, *Daala hundari*, landskapet Dalarne.» Han anser då givetvis också, att uttrycket *allan Tæby* icke kan avse byn Täby utan kyrksocknen, som alltså redan vid denna tid skulle ha funnits till. Man kan emellertid med full trygghet antaga, att den från tidigare medeltiden kända indelningen av Uppland i hundaren eller hund har varit genomförd redan under vikingatiden. Såsom territoriell beteckning har ordet hundare alltifrån början varit en terminus technicus för denna offentliga indelning av folklanden.¹ Någon äldre, allmän betydelse 'bygd' är alldeles icke känd hos ordet hundare, men väl hos ordet härad (jfr t. ex. Lohärad i Lyhundare, Funbo härad i Rasbo hundare o. s. v.).² Rasbo hundare betecknar alltså alltid i källorna ett större område än Rasbo socken. I beteckningen Dala hundare för landskapet Dalarne har ordet hundare fått en sekundär användning.³

Till Jarlabankes minnesvårdar, de talrikaste någon har lämnat efter sig i 1000-talets Uppland, kan anknytas ännu några reflexioner av historisk art. Jarlabanke ägde hela Täby, den by där kyrkan byggdes och som blev den kyrkliga medelpunkten för socknen. Man skulle ha väntat, att en man, så angelägen som han att genom runinskrifter bevara minnet av sina allmännyttiga verk, sina broar och vägar och sin tingsplats, även skulle ha omtalat byggandet av kyrka i Täby, om en sådan verkligen hade funnits där på hans tid. Så har säkerligen icke varit fallet. Kyrkobygge omtalas överhuvud taget icke i 1000-talets inskrifter. Man låter göra bro för sin själ eller för sina döda fränder. Och man bekänner sin kristna tro genom en from bön för själen, så som även Jarlabanke gör på sina runstenar: »Gud hjälpe hans ande». Man lever ännu i en missionstid, då kristendomen förkunnas av kringvandrande missionärer. Men det finns ännu icke några gudstjänsthus, icke ens av trä, annat än på några få platser, missionens replipunkter, sådana som Sigtuna. För den kristna gudstjänsten behövdes så mycket mera än blott ett hus: altare och helgonbilder, klockor och mässböcker, och framför allt präster, som voro lärda och behöriga att förrätta de heliga handlingarna. Allt detta var omöjligt att anskaffa, t. o. m. för en så rik och mäktig man som Jarlabanke. Det förutsatte framför allt en kyrklig organisation, och en sådan saknades ännu i Uppland på 1000-talet.⁴

Men å andra sidan var Upplands folk kristnat, av runstenarnas ojäviga vittnesbörd att döma. Och kyrkobyggandets tid stod omedelbart för dörren. Man kunde förbereda det och befrämja missionen genom att förbättra vägförbindelserna bygderna emellan. Därigenom kunde man lättare komma i tillfälle att åhöra gudstjänsten och åtnjuta kyrkans välsignelser, väl också, om det behövdes, tillkalla en präst till en döendes hjälp. Kyrkan har utan tvivel just under denna tid haft stort intresse av vägarnas förbättring. Det är säkerligen mot denna bakgrund,

ungdom varit en riktig *ur-vase* (Jarlabanke? = fursteqväsare), »'bångstyru' som en stut», men sent omsider spaknat. Hithörande anteckningar skola framdeles meddelas» (Dybeck i *Runa*, fol.). Det torde vara högst sannolikt, att de av Dybeck omnämnda »sägnerna» om Jarlabanke ha uppkommit först sedan 1600-talets antikvarier gjort hans namn bekant och berömt i trakten. Härpå tyder namnformen Järnbaggen (förvrängning av Järlebagge, Aschaneus' form?).

¹ S. Tunberg, *Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning* (1911), s. 132.

² Tunberg a. a., s. 52 f.

³ E. Wessén i *Svenska landskapslagar* 2 (1936), s. XXI f.

⁴ Om runinskrifternas vittnesbörd om kyrkobyggen i Uppland och Södermanland se nedan U 170.

som man bör se de många runinskrifter, som meddela, att efterlevande ha låtit ródja väg eller bygga bro för en avliden frändes själ eller till minne av en frände i samband med en bön för hans själ. Det var vad man på den tiden kunde göra för kyrkans sak, och det motsvarar alltså i viss mån medeltidens gåvor till kyrkor och kloster.¹ Jarlabanke har varit ivrig att genom brobyggen sörja för sin själs frälsning, och han har med runornas hjälp sökt bringa detta till eftervärldens kännedom.

Såväl von Friesen som Sune Lindqvist ha framhållit, att Jarlabanke-släktens minnesmärken erbjuda välkomna hållpunkter för de uppländska runstenarnas kronologi. Det är i själva verket mycket sällsynt, att ett så stort antal inskrifter hänföra sig till en och samma familj. Därför har en så noggrann granskning som möjligt av inskriftens uppgifter ett allmänt intresse. Vi ha ovan s. 210 angivit den gruppering, som omedelbart framgår av inskriftens innehåll. U 137 är givetvis den äldsta, men mellan den å ena sidan och de med varandra fullt samtidiga U 135 och U 136 å den andra behöver icke ha legat någon avsevärd tid, snarast några få år. De äro utförda i identiskt samma mönster, U 137 endast något enklare och otympligare. Vi kunna här tydligt belägga ett framsteg i fråga om utsmyckning och skicklighet.

Yngre än stenarna över Östen äro ristningarna till minne av Ingefast och Ingvar (U 101, 143 och 147). Om identiteten av Estrid och Ingvar på Täby- och på Harg-ristningarna är riktig, måste Ingvar vara född efter Östens död. Han har hunnit växa upp till »en mycket god ung man», innan han dör och hans moder i inskrifterna sörjer för hans minne. Mellan Östenstenarna och Ingefast- och Ingvar-ristningarna måste ligga avsevärd tid, rimligtvis 25 år, sannolikt mera. Däremellan ha Harg-ristningarna kommit till.

Å andra sidan måste, såsom Lindqvist har framhållit, ristningarna över Ingefast och Ingvar vara äldre än de stenar, som Jarlabanke har rest över sig själv. Det är »föga antagligt, att Jarlabankes namn skulle stå så oansenligt efter en äldre broders eller efter moderns och dennes namn . . ., om Jarlabanke redan innan dessa monument utförts blivit den mäktige och självkäre godsägare, som talar» från hans stenar över sig själv. »I och för sig är det ju också naturligt, att de av Ingefasts efterlevande gemensamt föranstaltade monumenten . . . tillkommit kort efter Ingefasts död, och dessförinnan kunde väl icke Jarlabanke räknas som ägare till hela Täby.»

Mellan de äldsta inskrifterna, U 137, U 135 och 136, och den yngsta, U 142, bör rimligtvis ligga ett par mansåldrar, sålunda minst 50 år, snarast något mera. Några hållpunkter för en absolut datering finnas icke.

Lindqvist har gjort en jämförelse mellan de behandlade runmonumenten med avseende på ornamentik och språkformer — en framställning, som jag här i korthet refererar och på några punkter kompletterar.

Med hänsyn till ornamentiken ha vi två mycket tydligt särskilda huvudgrupper. Jarlabankes egna stenar ha ett enkelt mönster, starkt stiliserat, men väl anpassat just för resta runstenar. Fyra av dem, U 127, U 164, L 403 och L 445 ha två rundjur, upptill och nedtill förbundna med löpknutar, och ett stort kors mitt på stenytan. U 165 har endast ett rundjur, de andras övre löpknut har blivit ersatt av ett likartat, uppåtriktat ornament. Detta är en variation av mönstret, som uppenbarligen är betingad av stenens form. Mönstret är i allt väsent-

¹ Jfr om runinskrifternas »bygga bro» för någons själ *Södermanlands runinskrifter*, s. LII med där citerad litteratur. Ännu i Östgöotalagen (B 4: 1) talas om sådan bro, som någon bygger för sin själ. Västgöotalagens biskopslängd prisar den gode biskop Bengt i Skara bl. a. för hans många brobyggen. Ungefär samtidigt levde biskop Kol i Linköping, som skall ha byggt en bro, som ännu bär hans namn. Slutligen kan i detta sammanhang erinras om en bestämmelse angående tionde i den isländska Grágás (ed. V. Finsen 1852), kap. 255: *þat fé þarf eigi til tíunda at telia, er áðr er til Guðs þakka lagit, hvárs þat er til kirkna lagit eða til brúa eða til sæluskipa*. Man behövde alltså icke betala tionde för sådan egendom, som man lämnade till kyrkobygge eller till brobygge eller till färjor över älvar.

ligt detsamma som på de äldsta stenarna i släktgruppen (U 137, 135, 136). Det har sin förebild dels i vissa av Åsmund Kåresons ristningar, t. ex. L 506 Yttergården, Orkesta sn, L 525 Ängby, Lunda sn, dels kanske också, såsom Lindqvist har framhållit, i några äldre ristningar i samma bygd, U 160, L 450 Bällsta, Vallentuna sn, L 421 Holmen, Hammarby sn.

I skarp motsats härtill står den andra huvudgruppen av inskrifter; den omfattar Hargristningarna (L 436 och 437) och ristningarna över Ingefast och Ingvar (U 101 och 143). »Deras mönster präglas alla av större elegans och tydlig strävan efter konstnärlig variation.» De ha många likar i trakten, bl. a. U 144 (på samma berghäll som U 143), U 112, U 145. Lindqvist sätter utvecklingen av deras ornamentik i samband med sådana ristningar i trakten som L 462 Sursta och L 464 Mällösa, båda i Vallentuna sn.

Ett gemensamt drag för så gott som alla bygdens ristningar med konstnärligare ornamentik är, såsom Lindqvist har observerat, att de ha anbragts på fast häll eller på flyttblock. Det gäller om alla Jarlabanke-släktens minnesmärken, som höra hit. Detta är emellertid en mycket viktig omständighet, som säkerligen ger en god del av förklaringen till skillnaden i konstnärlig utsmyckning mellan de båda huvudgrupperna. På en berghäll utan bestämda gränser har ristaren känt sig friare i kompositionen av sitt mönster. På en rest sten var han nödgad till stilisering, säkerligen också mera bunden av traditionen. Först på den yngsta av Jarlabanke-släktens minnesmärken, den av Öpir ristade minnesstenen över Jarlabanke själv, finna vi en friare komposition, som i viss mån sammanhänger med hällarnas mönster.

Vi böra alltså enligt min mening vid förklaringen av den uppländska runstensornamentikens utveckling mera än hittills i allmänhet skett betona motsatsen mellan de resta stenarna och ristningarna i orörd häll. Vi finna här förklaringen till överensstämmelsen mellan Östenstenarna och de stenar, som hans sonson Jarlabanke mot slutet av sitt liv har låtit resa över sig själv.

Utom olikheterna i den egentliga ornamentiken är det också ett annat drag, som skiljer berghällristningarna från de resta stenarna, nämligen att de i allmänhet sakna kors. Det är fallet med alla de hithörande Jarlabanke-släktens ristningar. Likaså med U 112, L 462 och 464. Eller också intager korset en mycket underordnad och anspråkslös plats, som på U 145 och U 163.

Traditionalismen hos de resta stenarna framträder också i inskrifternas språkformer. **o**-runan som tecken för nasalerat *a* förekommer endast i ordet **ont** 'ande' på Jarlabankes egna stenar (U 127, 164, 165, L 403). Ordet saknas på de äldsta stenarna, Östenstenarna. Men U 101 har **ant** och på den yngsta stenen, av Öpir, är det tecknat på samma sätt. *o*-ljudet betecknas med **u**-runan: **bru** U 135, 127, 164, 165, L 403, **buta** och **suti** U 136, **iursalir** U 136; jfr även **mupur** U 148. Däremot i hällarnas inskrifter: **bro** L 437, **broar** U 101 och 143, **bonta** L 437, **boanta** U 143, **bropur** U 143, **alkoþan** U 143. Det enda undantaget är kvinnonamnet **iurun** U 143. Den sena Öpir-stenen har **bro**, **bonta** och **ioruna**. Stungna runor förekomma endast undantagsvis på de äldsta stenarna (U 137 **aystin**) och alls icke på Jarlabankes egna stenar. Men U 101 har **ryþia**, U 101, 143 och L 437 **estriþ** (U 136 och 137 **astriþr**), U 101, 143 och L 437 **eftir** (U 137 **aftir**, U 147 **aftir** 2 ggr, U 150 **aftir**), U 143 **sen**, U 101 och 143 **henmikr**, U 143 **trenk**, men U 136 **antapis** (U 140 **entapis**). Diftongerna tecknas i allmänhet digrafiskt. Undantag finnas just i den äldsta inskriften (U 137): **austin**, **stina**; de sammanhänga säkerligen med det allmänna bruket av enkelteckning i de äldsta uppländska runinskrifterna (de oornamenterade stenarna, Gunnars ristningar). De äro sålunda ett ålderdomligt drag i U 137. U 135 och U 136 ha **austain**, **staina**. Dessutom ett enstaka **stina** U 150.

Samma mönster som på Jarlabankes egna stenar återfinnes på ett antal stenar i Uppland, t. ex. U 62, 131, L 496—498 Snottsta, Markims sn, L 441 Tjursåker, Hammarby sn. På grund

av likheten med U 167, som är signerad av ristaren Fot, skulle man kunna förmoda, att det är han, som har utfört alla dessa stenar. I olikhet mot Jarlabankes egna stenar använda alla dessa stenar, liksom övriga av Fot signerade inskrifter, o-runan som tecken för o-ljudet och lämna nasaliteten hos *a* obetecknad. Det är därför något ovisst, huruvida Fot verkligen, såsom von Friesen menar, har utfört Jarlabanke-stenarna. Denna fråga måste lämnas öppen, till dess att den kan övervägas i ett annat sammanhang på grundval av ett rikare material. Man kan emellertid tills vidare instämma i Lindqvists omdöme, att »den som utfört Jarlabankes självstenar, både i fråga om skriftbruk och mönsterritning varit i hög grad bunden av den tradition, som de tidigaste i bygden utförda runmonumenten skapat.»

143. Hagby, Täby sn.

Pl. 92.

Litteratur: B 124, L 650, D 2: 23. Joh. Bureus, F a 6 s. 176 n:r 62 (Rhezelius), F a 5 n:r 403, F a 1 s. 91, F a 10:1 n:r 183 (Rhezelius); M. Aschaneus, F b 18 s. 69 f.; Ransakningarna 1667—84 J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 58 f.; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 233 f.; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciæ Roslagiæ Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786), s. 27; UFT h. 10 (1882), s. 195 f.; E. Brate och S. Bugge, Runverser, s. 125 f.; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 126 f.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus (F b 18); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 124); Dybeck a. a.

De båda runristningarna U 143 och U 144 finnas på en bergholme i gårdet SV om Hagby gård, omkring 600 m. från gårdsplanen och på ungefär samma avstånd V om vägen Vallabrink—Hagby. U 143 finnes på den åt V svagt sluttande bergryggen i holmens norra del, U 144 omkring 30 m. S därom i en mot V tämligen brant sluttande bergvägg.

Rhezelius anger i F a 6 platsen vara för U 143 »I Hagby sördre giärdet i Berget derstädes» och för U 144 »Ibidem länger bort»; i F a 10:1 för U 143 »Widh Hageby i gårdet i ett bergh». Aschaneus: »I Hagheby södre Giärdet i itt bergh» (U 143) och »Där sammastädes i åkerhällan lenger södher» (U 144). Ristningarna äro icke omnämnda i *Ransakningarna* men åsyftas säkerligen med en marginalanteckning av Hadorph: »noch 2 runeberg funit som inte antecknad». Peringskiöld: »Hagby gärde». — Brate kunde märkligt nog år 1903 ej finna denna ristning, men väl U 144.

Ristningens längd 2,94 m., bredd 1,44 m. Delvis är ristningen ganska grund, vilket kan

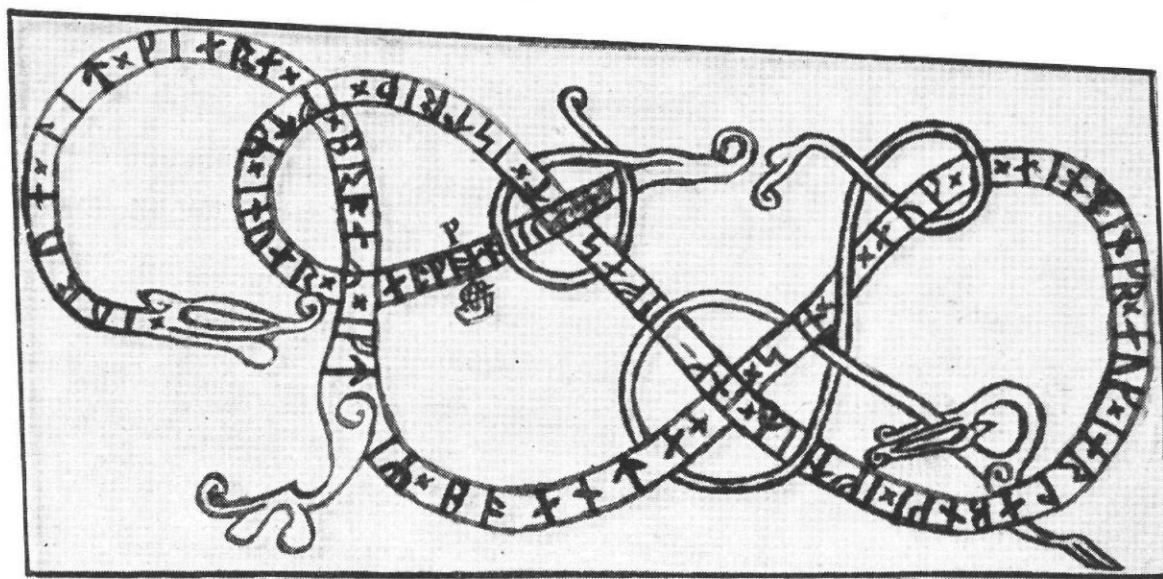

Fig. 131. U 143. Hagby, Täby sn. Efter teckning av Aschaneus.

bero på vittring. Det för bergytan ypperligt anpassade mönstret är detsamma som på U 112. Troligen är ristaren densamme.

Inskrift:

× iurun × lit × kiara × × broar × iftir × boanta × × sen × × auk × × henminkr × auk × iarlabanki × eftir ×
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
 ink[i]fast × estrip × iftr × inkuar × alkopan × trenk
           65   70   75   80   85   90   95

Iorun let gærva broar æftir boanda senn ok Hæmingr ok Iarlabanki æftir Ingifast, Æstrið æftir Ingvar, algoðan dræng.

»Jorun lät göra broar efter sin man och Häming och Jarlabanke efter Ingefast, Estrid efter Ingvar, en mycket god ung man.»

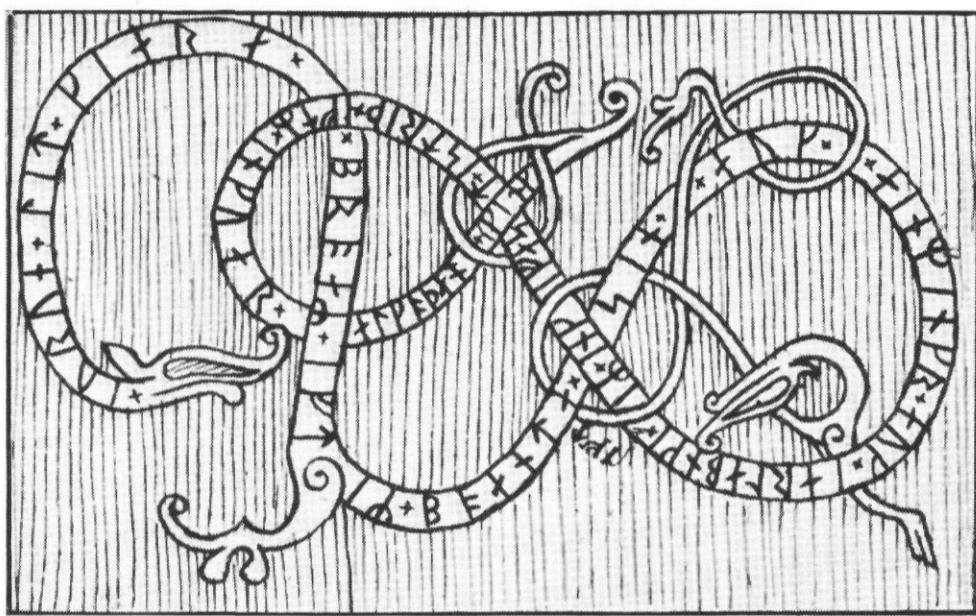

Fig. 132. U 143. Hagby, Täby sn. Efter teckning av Rhezelius.

Till läsningen: Säkert stungna äro 31, 37, 57, 70, 95 e. Däremot äro icke stungna 9, 42, 64, 82, 88, 97 k. 19 i har en svag fördjupning men är sannolikt icke stunget. 7 i och 76 i stå i naturliga sprickor, som ristaren utnyttjat. 16 o är säkert; icke u. Runan 65 är helt bortflagrad. Hst i 85 r är en naturlig spricka; spår av ristning märkas ej. Av 86 a finns endast bst i behåll.

Rhezelius (F a 6): 16 o, 31 i, 36 a, 37 i; 53 a fattas; 57 i, 65 i, 70 i; 82 k fattas; 87 p; 93—97 trenk fattas; härmed överensstämmer teckningen (F a 10:1) utom så till vida, att 82 k finnes utsatt. — Aschaneus: 16 o, 31 i, 36 a, 37 i; 53 a fattas; 57 i, 65 i, 70 i; 82 k fattas; 93—97 otydligt. — Bureus (F a 5): 1—5 iurue. — Hadorph: 16 u, 31 i, 37 e, 57 e, 65 i, 70 e; 76 i saknas; 85 r; 95 e. — Dybeck: 16 u, 31 i, 37 e, 57 i, 70 e; 76 i saknas; 85 r; 95 e. Dybecks läsning är knappast självständig; hur beroende hans teckning är av *Bautil*, framträder i en sådan detalj som det stora avståndet mellan 7 i och 8 t samt de i stället sammanträngda runorna i 9—13 kiara. I själva verket stå runorna här som överallt i inskriften på ett jämnt och regelbundet avstånd från varandra. — Rhezelius och Aschaneus äro icke oberoende av varandra. Det förefaller sannolikt, att Rhezelius på ett eller annat sätt har fått inskriften från Aschaneus; huruvida han har granskat den själv är ovisst. Detsamma gäller om andra inskrifter, som ingå i Rhezelius' samlingar F a 6 lib. 5 och F a 10:1.

Brate har i *Runverser* upptagit inskriften bland de versifierade, ehuru med stor tvekan, »då dess innehåll ej eger någon som helst poetisk lyftning. Emellertid tycks versrytmen klinga fram ur senare hälften af inskriften, och i sin helhet låter den metriskt uppställa sig, om än vers-

typerna blifva något väl fria för nordisk fornpoesi.» Bugge finner det klart, att inskriften t. o. m. namnet *Ingifast* icke skall vara vers. »Derimod vover jeg ikke at afgjøre, om **estrip iftra inkuar** er ment som en Verslinje eller om blot Allitteration med **alkoban** er tilsigtet». Uttrycket *algoðan dræng* förmodar han vara lånat från en äldre inskrift, där det ingick i vers.

Det er emellertid tydligt, att inskriften helt enkelt är otympligt avfattad. Det var många uppdragsgivare, som alla skulle ha sina namn nämnda, och ristaren har ej kunnat finna en formulering, som på samma gång gav klart uttryck åt meningen och kunde få plats inom runslingan. Onödigt långa minnesinskrifter ville man säkerligen icke ha. Huvudsaken var, att alla namnen kommo med. Namnet på Joruns make är sålunda utelämnat, men skall underförstås från det följande. Sålunda: »Jorun lät göra broarna efter [Ingefast,] sin man, och Häming och Jarlabanke efter Ingefast [, sin fader]».

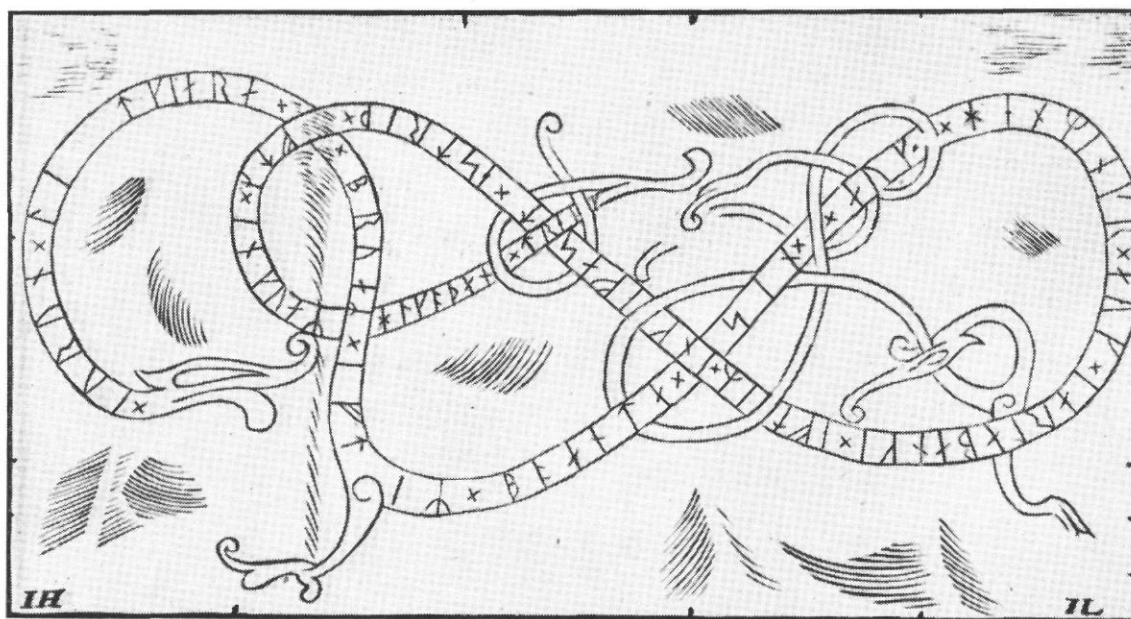

Fig. 133. U 143. Hagby, Täby sn. Efter B 124.

Inskriften på berghällen vid Hagby är delvis densamma som på flyttblocket i skogen vid S. Sättra (U 101), båda utefter den vid en viss tid säkerligen viktiga väg, som från Täby och Hagby ledde till Ed vid Edsviken. Den senare omtalar, att Häming och Jarlabanke ha låtit rödja väg och göra broar efter sin fader; Jorun nämnes ej alls. I Hagby-inskriften är Jorun huvudpersonen och sönerna komma i andra rummet. I båda fallen är emellertid farmodern Estrid med: i Sättra-inskriften till minne av sina söner Ingefast och Ingvar, i Hagby-inskriften till minne av Ingvar, *algoðan dræng*. Det förefaller nästan som om hennes iver att låta utföra minnesvårdar (jfr även U 135, 137, 147) har gått i arv till sonsonen Jarlabanke.

Om de i inskriften omnämnda personerna se ovan U 142.

Peringskiöld gör efter sin tydning av inskriften på U 143 följande tillägg: »I anledning af StenCrönikorna i Upland finner man Jarlebanker hafwa varit en rådande Jarl, eller Furste och Herre till alt Täby lähn, och många där under liggiande godz och gårdar i Waltuna, Fresta, Hammarby, Skånhella och Danderydz Sochnar; Ty på en fem stycken än behälne Monumenter, som han sielf i sin Lijftijd uprätta låthit, med sitt stamvapn en Lillia titulerar han sig en ensamer Egare til alt Täby». Därefter anföras inskrifterna på U 165, 164, 127, L 445 och 403. »Uthaf Jarlebanks Slächtlinea och andra Synchronismis kan man sluta detta Runebärg vara i Seculo quinto post Christum natum, och nu vid pass 1200 åhr sedan uthuggit, föruthan det att och orthographien med **n** ante **g** uthi orden Henmingr, Jarlabangi, Ingifast, Ingvar och Treng, gifver klarligen tilkänna dess ålder infalla vid förbemälte tijdh uthi första Christendomen».

144. Hagby, Täby sn.

Pl. 92, 94.

Litteratur: B 125, L 651. Joh. Bureus, F a 6 s. 176 n:r 63 (Rhezelius), F a 5 n:r 404, F a 1 s. 91; M. Aschaneus, F b 18 s. 71 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, F 1 5: 3 bl. 17, Monumenta 3, bl. 57; UFT h. 10 (1882), s. 196; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 87, Anteckningar 1903 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Leitz och Hadorph, teckning (i F 1 5: 3), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 125); Brate foto 1903 (ATA).

Om ristningens läge se U 143.

Ristningens höjd 2,95 m., bredd 1,55 m. Bergytan är på vissa ställen, särskilt vid ristningens mittparti, starkt vittrad, så att ornamentiken där ej fullt kan utredas. Inskriften är bättre bevarad.

Inskrift:

+ kamal × auk × purstain + auk × purhils × litu × rista × runa × iftir × biarn × faður isnn × auk + iftir ×
                   5   10 15   20 25   30   35   40   45   50   55   60   65
 isikat × brupur is - auk × hulmfri iftir buanta sin
           70   75   80   85   90   95   100   105

Gamall ok Þorstæinn ok Þorgils letu rista runa[R] æftir Biorn, faður sinn, ok æftir Sig[hv]at, broður sinn, ok Holmfri[ð]r æftir boanda sinn.

»Gammal och Torsten och Torgils läto rista runorna efter Björn, sin fader, och efter Sigvat, sin broder, och Holmfrid efter sin man.»

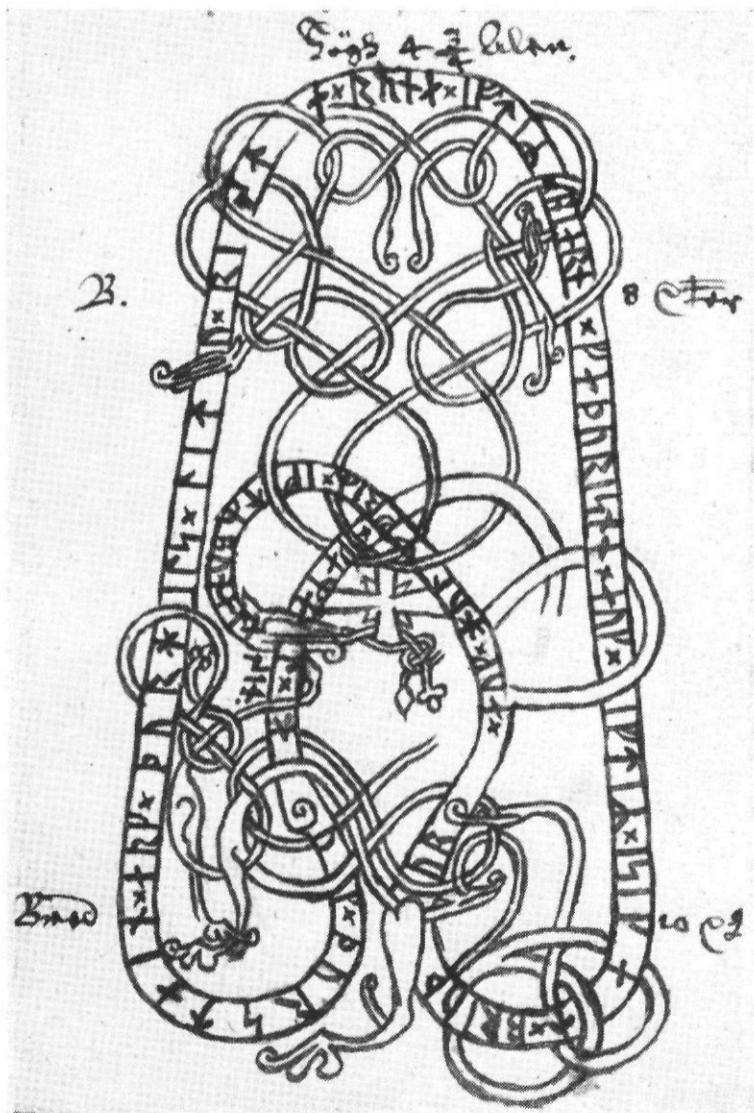

Fig. 134. U 144. Hagby, Täby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

Till läsningen: Inga stungna runor förekomma. Alla runor äro fullt tydliga och säkra t. o. m. 78 r, sålunda även 55—58 **isnn**. 79 i är säkert. Av 80 **s** synes endast övre och nedre stapeln; det förbindande mellanstreckket förefaller icke ha varit ristat. Runan 81 endast en svagt skönjbar hst; kan möjligen ha varit **n**. Därefter kan möjligen en runa vara bortvittrad, men troligen har här endast funnits ett sk. Även 82—83 **au** äro skadade. Återstoden av inskriften är klar.

Rhezelius: 55—58 **isnn**, 67—78 **isikat** × **briupur**, 79—81 anges som otydligt. 96 i saknas. — Aschaneus: 55—58 **isnn**, 67—78 **isikat** × **briupur**; 79—81 saknas; 96 i saknas. — Hadorph och Leitz: 55—58 **sin**, 67—72 **isikat**, 79—84 **keran**¹; 104—106 **sin** saknas. — Inskriften finnes märkligt nog icke hos Dybeck. Troligen har denne endast gjort ett flyktigt besök på platsen, varvid han som hastigast kollationerat *Bautils* träsnitt av U 143 och ej alls återfunnit U 144. — Brate: 55—58 **isnn**, 67—72 **isikat**, 79—84 **isit**.

Egendomligt är, att det vanliga ordet »sin» två gånger är felristat i inskriften. 67—72 **isikat**

¹ Läsningen **keran** finnes även i Hadorphs resejournal och härstammar sålunda från Hadorph själv. Teckningen i F 1 5: 3 har **karan**.

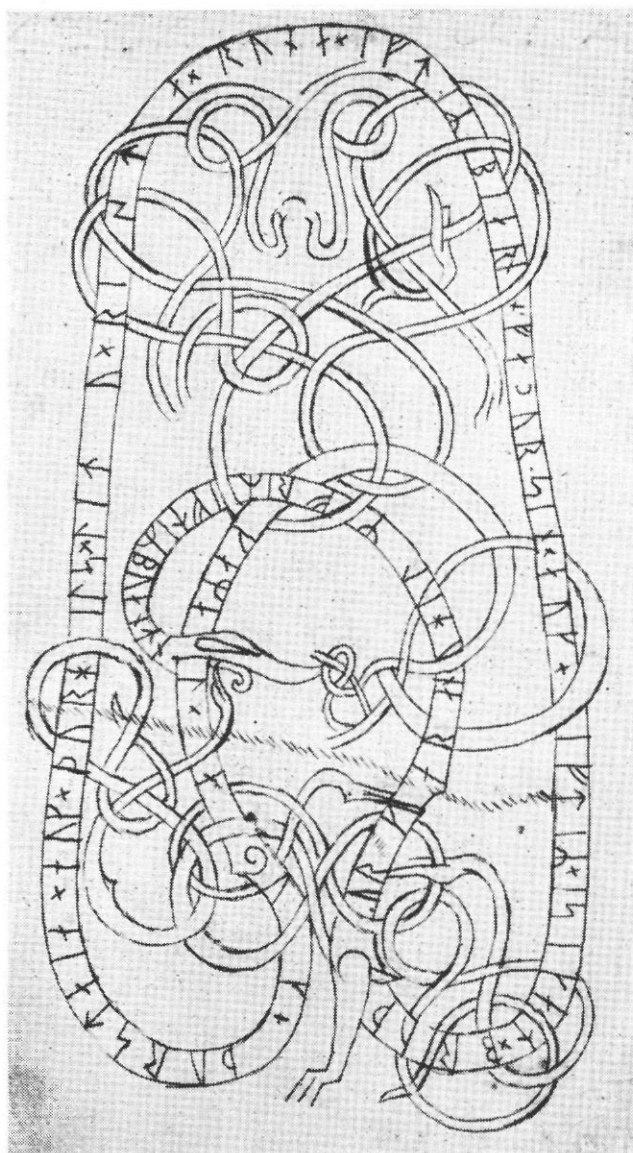

Fig. 135. U 144. Hagby, Täby sn.
Efter teckning i F 1 5: 3.

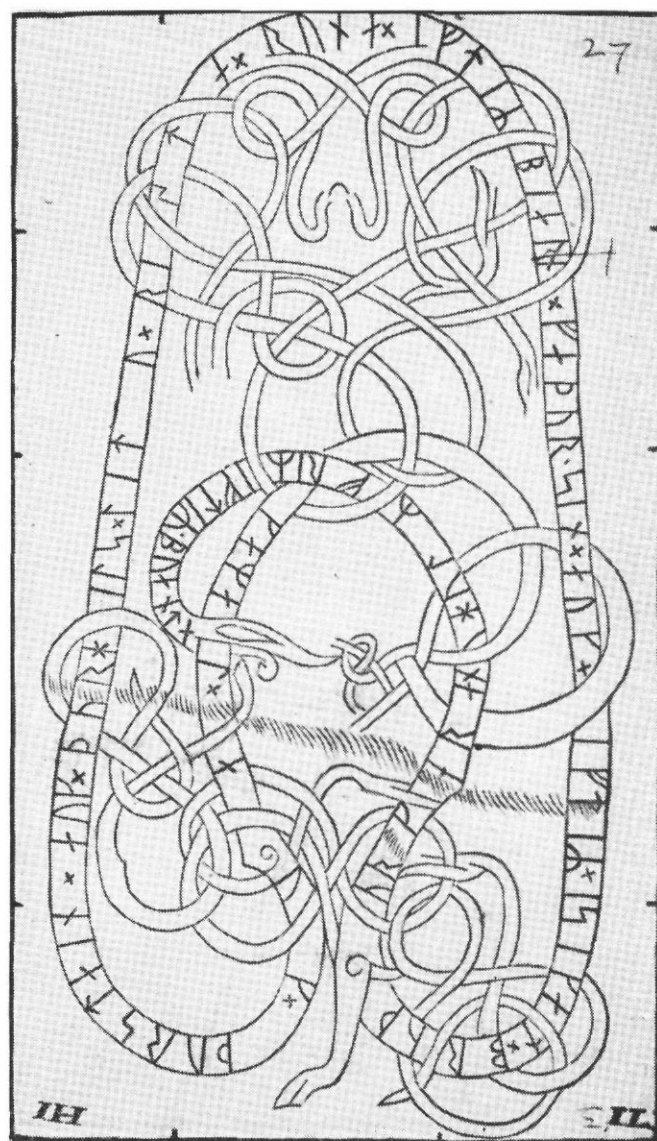

Fig. 136. U 144. Hagby, Täby sn.
Efter B 125.

är säkerligen en bristfällig beteckning för mansnamnet (ack.) *Sighvat*. Jfr även *isnn* för *sinn*. Den egendomliga beteckningen av *s* med *is* förekommer även i U 152 och U 151, L 418 Hammarby kyrka, L 467 Grana, Vallentuna sn, vidare i Färentuna härad: U 41, 42 samt i v. Uppland: L 722 och 723 Klysta, Vårfrukyrka sn och i Västmanland L 998 L. Kyringe, Björksta sn (ristad av Balle). — *r* i 85—92 *huimfrir* beror på palatalisering efter föregående *i*: *Holmfri(ð)r* > *Holmfrir*.

Ristningen är enligt Brate utförd av samme man som U 163.

Om mansnamnet *Gamall* se Sö 312 och U 56, om *Sighvatr* Sö 317, om kvinnonamnet *Holmfriðr* U 25.

Samma personer omtalas även i inskriften U 152.

145. Hagby, Brohammaren, Täby sn.

Pl. 93, 94.

Litteratur: B 131, L 652 (och 649), D 2: 21. Joh. Bureus, F a 6 s. 95 n:r 16 (Aschaneus), s. 143 n:r 37 (Axehiell), s. 161 n:r 44 (Axehiell), s. 165 n:r 14 (Rhezelius), F a 5 n:r 113, F a 1 s. 27; M. Aschaneus, F b 19 bl. 63; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 61; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 17; C. M. Brandelius, Descriptio Paroeciae Roslagiae Täby (Diss. Ups., pres. E. M. Fant, 1786),

s. 26; UFT h. 10 (1882), s. 196; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 88, Anteckningar 1902 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 139.

Äldre avbildningar: Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 131); Dybeck a. a.; Brate foto 1903; S. Lindqvist foto 1918.

Ristningen finnes på en berghäll N om Hagby, omkring 50 m. S om Fällbro bro (över vattendraget mellan sjön Froden och Vallentunasjön), ungefär 10 m. Ö om den nuvarande vägbanan. Vägen, som nu går i en lång sväng ned mot bron, har tidigare gått i rakare men brantare sträckning något längre österut, närmare den runristade hällen, mellan de båda ristningarna U 145 och U 146. Hällen sluttar svagt mot NÖ.

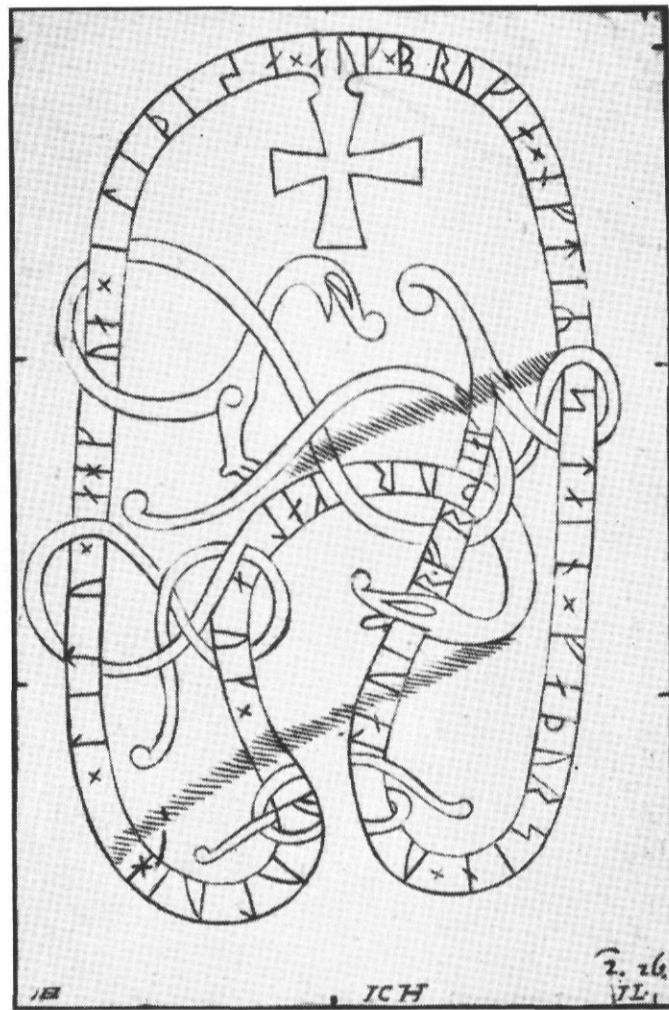

Fig. 137. U 145. Hagby, Brohammaren, Täby sn. Efter B 131.

Enligt Aschaneus (F a 6) är ristningen »Vthuggit i ett slätt Hellebärgh på östersidan om Fullengebro i Frestadh Sogn». Axehelm (ib.): »Hellan vid Fellesbro millan Täby och Fresta», »Widh Fällesbro i Täby sochn». Rhezelius: »Widh Fällbro ... wid stenbro ändan». — *Ransakningarna* (Dalholm, för Täby sn, 1682): »Widh Fellebroo, doch på Hageby ägor, finns ett Runnebergh»; (Winge, för Fresta sn, 1673) »Widh Fellbroo finnes ett Bergh med Runaskrift rijtadt». — Peringskiöld: »Hagby brohamar Täby sochn». *Bautil*: »Hagby brohammar». — Dijkman: »Berget wid Fällebros i Täby Sochn». — Brandelius: »Planum petrae (Berghäll) prope Fällebrossem fluvium, pulchra graphide, cum figura quadam a Runographis dicta Ormsläng & signo crucis. Hic lapis antea, quantum mihi licuerit perscrutari, a nemine descriptus est, tantummodo ab Assess. Dijkman commemoratus. Runae a tempore rerum edace adeo sunt deletae, ut summam inscriptionis vix ac ne vix quidem capere queamus. Tantum mihi expiscari contigit, quod Lit. & Fl. pontem fecerint, in sui Patris conservandam memoriam.» Det är uppenbart, på grund av beskrivningen, att Brandelius åsyftar ristningen U 145 (icke U 146).

Att han påstår, att denna förut icke har blivit beskriven, endast omtalad av Dijkman, måste bero på okunnighet. Med hänvisning till Brandelius har sedan Liljegren upptagit en inskrift »649. Fällebros flod. En berghäll med ormslinga, korstecken och utnötta runor». Och när sedan en ny runinskrift i närheten upptäcktes (U 146), identifierades den av Brate med L 649 och betecknades som »Hagby strömshammar» i motsats till L 652 »Hagby brohammar» (U 145).

Ristningens största längd 1,59 m. och bredd 1,09 m. Den är tämligen djupt huggen och i stort sett väl bevarad.

Inskrift:

þurkel × auk × fuluhi × litu × ahkua × eli · þisa × auk × bru kia · eftir stain × faður sen × ulayifr iak
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Þorkell ok Fullugi letu haggva hælli þessa ok bro gæ[rva] æftir Stæin, faður senn. Olæifr hiogg.

»Torkel och Fulluge läto hugga denna häll och göra bron efter Sten, sin fader. Olev högg.»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 5, 25, 41 och 57 **e**, sannolikt även 62 **y**. Vid 41 **e** går en kort streck tvärs över hst, ett mellanting mellan en vanlig prick i **e** och en bst i **a**; sannolikt är det dock **e** som avses. Av 15 **i** är endast övre delen tydligt huggen; runan står f. ö. i ett veck i stenytan, som fortsätter in tvärs över ristningen. Efter 27 **i** och 40 **a** äro sk små, icke × såsom annars, utan . Efter 55 **r** finnes intet sk.

Aschaneus (F a 6): 1—6 **lurhal**, 16—31 **ahkua : litu : allaina**, 37 **y**, 41 **i**, 57 **i**, 59—68 **uliuifr ihk**. — Axehielm (ib. s. 161): 1—15 **purkel auk ulifr**, 20—27 **h . . . a × hali**, 37 **y**, 41 **i**, 45 **r**, 57 **i**, 59—68 **uliuif × rih ×**. — Rhezelius (ib.): 1—15 **purgel + auk + fuluhi**; 20 **a** saknas: 25—27 **ell**; 37 **y**, 41 **i**, 45 **r**, 57 **e**, 59—68 **u : laufrihi ×**.¹ — Hadorph och Leitz: 5 **a**, 10—15 **fuluih**, 25 **i**, 41 **e**, 57 **e**, 59—68 **ulauifr iak**.² — Dybeck: 5 **a**, 10—15 **fuluih**, 25 **i**, 41 **e**, 57 **e**, 59—68 **ulauifr ihk**. Dybecks osjälvständighet gent emot *Bautil* är även här framträdande. — Brate: 5 **e**, 10—15 **fuluhi**, 25 **e**, 41 **e**, 57 **e**, 59—68 **ulayifr iak**. — S. Lindqvist: 5 **e**, 10—15 **fuluhi**, 25 **e**, 41 **e**, 57 **i**, 59—68 **ulayifr iak**.

38—40 **kia** är ett ristningsfel för **kiara** av samma art som i handskrifter brukar betecknas som haplografi; ristaren har vid 40 **a** trott sig vara vid ordets slut och därför hoppat över de två sista runorna. I 20—24 **ahkua** äro de båda första runorna omkastade, och i 25—27 **eli** har uddljudande **h** blivit utelämnat.

Om namnet *Fullugi* se U 41. 59—65 **ulayifr** är utan tvivel namnet *Olauifr*; jfr U 162 **ulaifr**.

Om ristaren Olev, som även har utfört U 162, se Brate, *Svenska runristare*, s. 88. Enligt von Friesen (*Upplands runstenar*, s. 56) har samme man »i Täby, Sollentuna, Spånga och Eds socknar utfört ett tiotal vackra och självständiga ristningar, mest å släta hållar i fast berg». Bland de ristningar, som möjligen härröra från Olev, nämner von Friesen U 112, vid Kyrkstigen i Eds sn. Det finns åtskilligt, som talar för att attributionen till Olev kan vara riktig. Emellertid måste det framhållas som egendomligt, att Olev i så fall skulle ha signerat endast ett par av sina både i det tekniska utförandet och i ortografien minst lyckade ristningar.

146. Hagby, Brohammaren, Täby sn.

Pl. 93, 95.

Litteratur: E. Brate, Anteckningar 1903 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 139.

Äldre avbildning: S. Lindqvist foto 1918.

Ristningen finnes på en berghäll N om Hagby, omkring 50 m. S om Fällbro bro, i sluttningen omedelbart nedanför den nuvarande vägbanan, på dess östra sida. Tidigare har vägen gått Ö om ristningen, mellan U 146 och U 145. U 146 befann sig då på den längst ned mot vägen och bron utlöpande delen av en hög bergbacke, enligt uppgift av Brate kallad Ströms-hammar.

Ristningen har icke varit känd förrän i sen tid; den omtalas första gången av Brate. L 649 »Fällebro flod» åsyftar, såsom ovan framhållits, säkerligen U 145. Den är också mycket grund och svår att urskilja. Hällen, som är något kupig, lutar i ungefär 45° vinkel mot marken. Den är nött och vittrad.

Ristningens största höjd 1,70 m., bredd 0,56 m.

¹ Bureus har i F a 5 gjort följande konjektur: **ulauiar · hiak** »Vlle Wifäri hiagg».

² Hadorphs Resejournal har följande avvikande läsningar: 5 **e**, 10—15 **fuluhi**, 59—68 **ulauir × frihk**.

Inskrift:

inkiberh lit · haka · heli · uk · bro kara · iftir · holmstain · buanta · sin · uk · iftir · þorstai- · son sin
 5 10 15 20 25 30 30 40 45 50 55 60 65 70

(Utanför runslingan, mitt på hällen:) þustains · sona : sin
 75 80 85

Ingibiorg let haggva helli ok bro gerva æftir Holmstain, boanda sinn, ok æftir Þorstain, son sinn. Þo[r]stæins, sona[r] sin[s].

»Ingeborg lät hugga hällen och göra bron efter Holmsten, sin man, och efter Torsten, sin son. Torstens, sin sons.»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 6, 17 e. Däremot äro icke stungna 3, 14, 25 k, 29, 50, 54, 71, 86 i. 8 h är tydligt, ehuru inträngt mellan r och l; intet sk. Nedre delen av 43 b är helt borta. 44 u är säkert, likaså 52 u. 62—65 stai grunda, men torde dock få anses säkra. Bst i 64 a svag. Av r. 66 finnes endast nedre delen av en hst i behåll, intet spår av bst. 67—69 son är tämligen tydligt, likaså 70—72 sin. I 73 þ är hst nästan helt utplånad. 74 u svagt synligt. 75—79 stain tämligen tydligt. 80 s svagt, men tämligen säkert. Efter 84 a två korta streck tydliga: kan det nedre avse ett svenskt-norskt r? — Brate: 54 a, 62—66 kitil, 73—86 [mis]kun ans onta. — S. Lindqvist: 44 o, 54 a, 62—66 kitil, 73—86 -at · staini · sona · sin.

Ristningen är utförd av en ovan och föga skicklig ristare. Härom vittnar den ytterst enkla utsmyckningen, med runorna anbragta i en enkel ram, och det klumpigt tecknade korset. Alla linjer äro ojämna. Avståndet mellan runorna är ojämnt; 8 h har blivit inklämt mellan r och l, sannolikt efteråt och utan plats för skiljetecken. Oklart är, vad meningen är med de mitt på stenytan, nedanför korset ristade runorna. Här användas vanliga s-runor (i runinskriften utslutande svenskt-norskt s), vidare u i namnet þorstainn (mot o i raminskriften). Möjligen är det en upprepning av raminskriftens sista ord, då dessa befunno sig längst nere vid marken och på en del av hällen, som var särskilt ojämn och olämplig för ristning, därtill lätt kunde komma att överskyllas av jord och växtlighet. Egendomligt är dock, att uttrycket här har fått genitivform: »Torstens, sin sons (minnesvård)».

I inskriften brukas flera runor av svensk-norsk typ: a och n ha sålunda alltid ensidig bst, t endast bst t. h. (undantag 56 t), s utgöres av ett kort streck upptill av halv runhöjd. Märkligt är, att dessa svensk-norska runor förekomma just i en ristning, som är utförd av en vid dylikt arbete ovan man. Möjligen kan detta tyda på att de svensk-norska runorna ha haft en praktisk användning och därför varit allmänt kända, under det de vanliga, danska runformerna ha varit en monumental skrift, som företrädesvis användes av de yrkesmässiga runmästarna.

147. Hagby, Sparingsberg, Täby sn.

Pl. 95.

Litteratur: B 132, L 653. J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 61; UFT h. 10 (1882), s. 196; E. Brate, Anteckningar 1903 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 126 f.

Äldre avbildningar: Ulf Christophersson, träsnitt (i: Peringskiölds Monumenta och B 132); Brate foto 1903 (ATA).

Runstenen står i barrskogen S om sjön Fjäturens sydöstligaste vik, 50—60 m. S om sjön, V om bäcken och den öppna ängsmarken, VNV om torpet Sparingsberg och U 148; i en sluttning mot Ö. Förmodligen har vägövergången över bäcken och sankmarken däromkring gått fram mellan de båda runstenarna. Straxt V om runstenen är en gärdesgård, som markerar rå-

gången mellan Hagby och Edsbergs skogsmarker och därmed också mellan Täby sn, som i äldre tid tillhörde Vallentuna hundare, och Sollentuna hd. Ristningen vetter mot V.

Runstenen finnes icke omnämnd i *Ransakningarna*, och den har därför ej heller blivit avtecknad under Hadorphs resa tillsammans med ritaren J. Leitz i början på 1680-talet. Träsnittet i B 132 är signerat UC, d. v. s. Ulf Christophersson, som anställdes som ritare år 1687. Tydligen har inskriften blivit uppmärksammas först efter Hadorphs resa. Märkligt är, att de vida mera betydande ristningarna U 148 och U 101 utmed samma forntida väg från Hagby till Ed först i mycket sen tid åter ha kommit i dagen. — Peringskiöld anger platsen för U 147 sålunda: »Upland, Soltuna härad, Täby sochn. Ey långt från Rosenberg, uti Hageby Skog uti råskillnan». B 132: »I Hagby skog». Runstenen finnes icke upptagen bland av Dybeck kända och avritade stenar.

Rödaktig, finkornig gnejs med tämligen slät yta. Höjd 1,15 m., bredd vid marken 1,01 m. Ristningen är ojämnt huggen. Delvis är den förstörd genom avflaging och utplånad.

Inskrift:

- **urun** ... **tr** ... **par** × **litu** × **hakua** × **staina** × - - **ti** -
                   5   10   15   20   25   30
 × **inkif** ... - **uk** + **i** - **kuar**
                   35   40

[I]orun ... *par letu haggva staina [æf]ti[R] Ingefast* ok I[n]gvar.

»Jorun ... de läto hugga stenarna efter Ingefast och Ingvar.»

Till läsningen: Av r. 1 finns endast övre delen av en stav; den står icke vinkelrätt mot slinglinjen, utan liknar mera bst i **k** eller **m**. 2—5 **urun** äro ofullständigt bevarade men säkra.

Utefter v. sidan är ristningen helt förstörd; här finnas endast spår av 6 **t** och 7 **r**. Av 27 **f** finns endast spår av nedre bst. F. ö. äro, såsom framgår av teckningen, många runor endast fragmentariskt i behåll. — Christophersson: ... **par** × **litu** × **hakua** × **staina** × **iftir** × **inkifa** ... **uk** + **inkuar**. — Brate: - **ur** - + ... **par** × **litu** × **hakua** × **staina** × - - **ti** - × **inkif** ... **uk** + **inkuar**.

Två kvinnor ha sålunda låtit rista stenarna efter Ingefast och Ingvar. Med hjälp av U 101 och U 143 kan inskriften på U 147 med säkerhet rekonstrueras sålunda:

iurun × **auk** × **astripr** × **par** × **litu** × **hakua** × **staina** × **iftir** **inkifast** × **auk** + **inkuar**

»Jorun och Estrid de läto hugga stenarna efter Ingefast och Ingvar.»

Om de här omtalade personerna, som ha tillhört Jarlabankes familj, se ovan U 142.

Tydligen ha en gång funnits två ristade stenar, av vilka den ena tyvärr är förkommen.

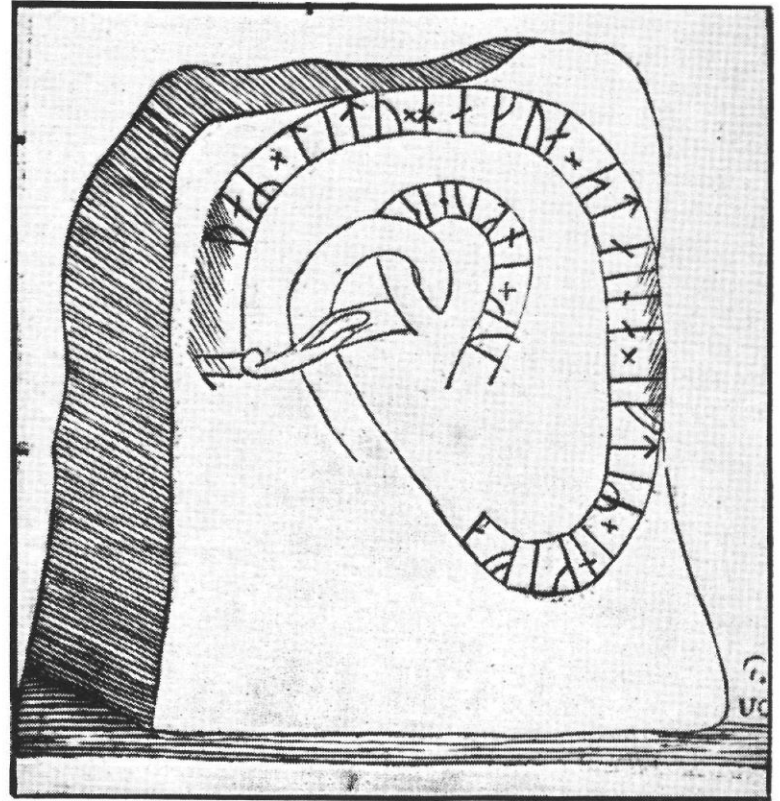

Fig. 138. U 147. Hagby, Sparingsberg, Täby sn. Efter B 132.

148. Hagby, Sparingsberg, Täby sn.

Pl. 96

Litteratur: E. Brate, *Anteckningar* 1903 (ATA); S. Lindqvist, *Jarlabankesläktens minnesmärken* (i: *Nordiska arkeologmötet* 1922), s. 124.

Äldre avbildningar: Brate foto 1903 (ATA); S. Lindqvist foto 1921 (ATA).

29—4031. *Upplands runinskrifter*.

Ristningen befinner sig på ett mindre flyttblock i den steniga backslutningen straxt Ö om torpet Sparingsberg (numera avhyst, men tomtplatsen är tydlig) vid sjön Fjätturens SÖ ända. Lättast når man platsen genom att följa gångstigen från Gripsväll (vid Roslagsvägen) till sjön. Stigen går, när den närmar sig sjön, längs en skogig sluttning på h. sidan; t. v. är en öppen mark, vari en liten bäck rinner ned mot sjön. Omkring 300 m. från sjön finnas rester av en gammal lada, och en grind leder in i skogen. Går man genom grinden upp i backslutningen, ej vinkelrätt mot vägen utan något snett åt höger, omkring 30 m., finner man det ristade blocket. Den ristade ytan är vänd mot V, sålunda mot vägen.

Röd, grovkornig granit med ovanligt vacker, knottrig yta. Höjd 1,31 m., största bredd 1,56 m. Ristningen är djupt och jämnt huggen och väl bevarad. På h. sidan ha några stycken utmed kanten lossnat och fallit bort, varigenom även ristningen blivit något skadad. Ett par skärvor återfunnos i mullen nedanför stenen.

T. v. om rundjurets huvud och innanför övre korsarmen finnas grunda ristningar, troligen förarbeten.

Inskrift:

× inkifastr × lit × rista × runar þisar × aftir × rahnfriþi × kuinu × sina × auk × - m - nkr × aftir × mupur
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 × sina
 70

Ingifastr let rista runar þessar æftir Ragnfríði, kvinnu sina, ok [Hæ]m[i]ngr æftir moður sina.

»Ingefast lät rista dessa runor efter Ragnfrid, sin hustru, och Häming efter sin moder.»

Till läsningen: Efter 22 r finnes intet sk. Av r. 54 finns endast hst:s nedersta del i behåll, likaså av r. 56. Av 55 m finns, på ett löst stycke, även övre delen av hst jämte h. bst; av 57 n nedre delen av hst jämte h. bst; av 58 k större delen av runan. Läsningen **iminkr** (eller **eminkr**) torde därför få anses säker.

Om de i inskriften omnämnda personerna Ingefast, Ragnfrid och Häming se ovan U 142.

149. Hagby, Täby sn.

Litteratur: D 2: 22. R. Dybeck, Runa (fol.) 1, s. 13; UFT h. 10 (1882), s. 196; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 130 f.

Avbildning: Dybeck a. a.

»Denne ofvantill afslagne runsten står», skriver Dybeck, »i utmarken mellan Hagby och Sätra (under Edsberg i Sollentuna socken), sydvest från Hagby. Många små rösen finnas i närheten af honom, men det afslagna stycket har icke återfunnits.» Den har senare förgäves eftersökts i de vidsträckta skogsmarkerna mellan Hagby och Sätra av bl. a. S. Lindqvist, E. Wessén (1934) och Sven Jansson (1937). Förmodligen har stenen fallit omkull och blivit överhöljd av mossa och jord, så att den nu är svår att anträffa. Men ingen anledning finns att betvivla, att den ännu är i behåll i samma skick som på Dybecks tid.

Höjd (enligt Dybeck) o. 1,65 m., bredd o. 1,05 m.

Inskrift (enligt Dybeck):

iarlabaki × lit × - . . . tain × at · sialfan · sik · auk · braut rupia
 5 10 15 20 25 30 35 40

Iarlabanki let . . . [s]tæin at sialfan sik ok braut ryðia.

»Jarlabanke lät . . . stenen efter sig själv och rödja väg.»

Runstenen är en av de många, som Jarlabanke i livstiden har låtit resa över sig själv (se ovan U 127) Den har utan tvivel stått vid den väg från Täby och Hagby till Ed (Edsberg), som hans släkt har låtit anlägga eller underhålla och där så många av släktens minnesvårdar stå. Hans fader Ingefast har här låtit utföra en ristning till minne av sin hustru (U 148), hans moder och mormoder över Ingefast och Ingvar (U 147), han själv jämte sin broder Häming och sin moder Jorun över Ingefast och Ingvar (U 143), han själv jämte sin broder Häming och sin mormoder Estrid över Ingefast och Ingvar (U 101). Det är betecknande, att Jarlabanke här också har låtit resa en särskild sten över sig själv.

Om Jarlabanke se vidare U 142.

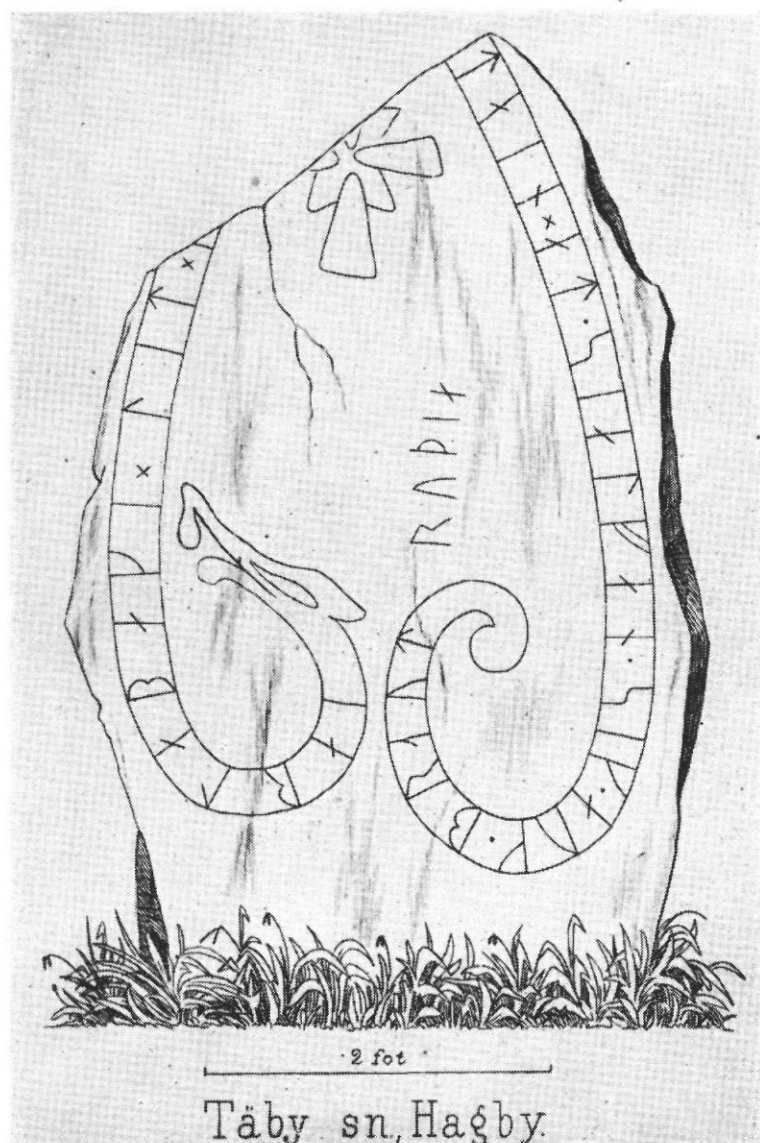

Fig. 139. U 149. Hagby, Täby sn.
Efter D 2: 22.

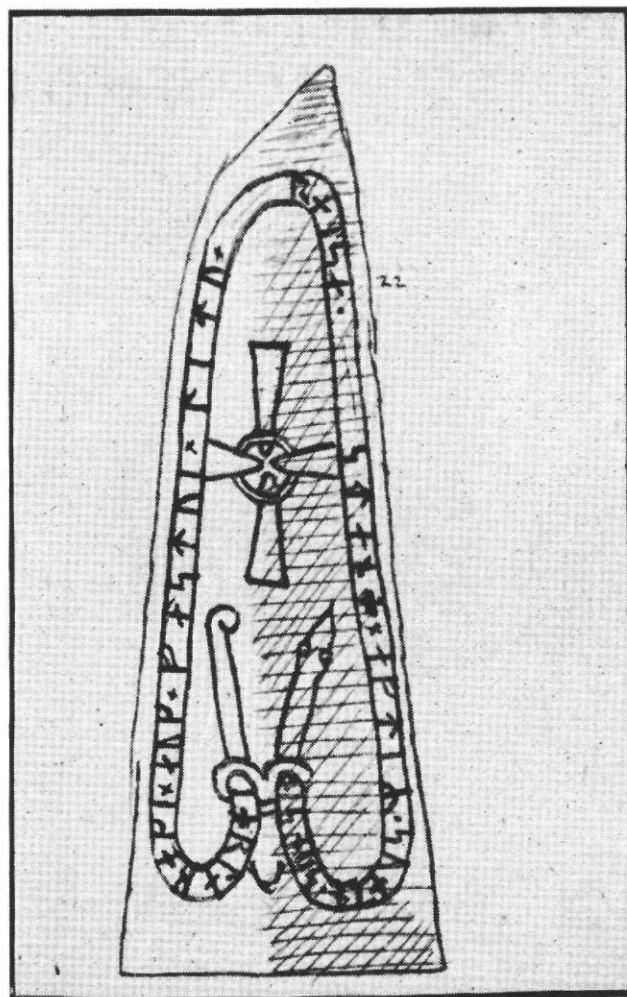

Fig. 140. U 150. Karby, Täby sn.
Efter teckning av Rhezelius.

150. Karby, Täby sn.

Pl. 97.

Litteratur: B 126, 127, L 646, D 2:13. Joh. Bureus, F a 6 s. 74 n:r 148 (Bureus' egen uppteckning), s. 96 n:r 20 (Aschaneus), s. 143 n:r 39 (Axehiell), F a 5 n:r 405, F a 1 s. 91, F a 10:1 n:r 130 (Rhezelius), F f 6 n:r 166, F a 13 s. 235; M. Aschaneus, F b 18 s. 77, F b 19 bl. 18; Ransakningarna 1667—84 (marg.-ant. av Hadorph); J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 56; O. Celsius, SR 1, s. 405; R. Dybeck, Reseberättelser 1861; UFT h. 10 (1882), s. 195; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 127 f.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning (F b 18); Bureus, kopparstick (F f 6); Leitz och Hadorph, träsnitt (två stycken, det ena även signerat »ICH», i Peringskiölds Monumenta och B 126, 127); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

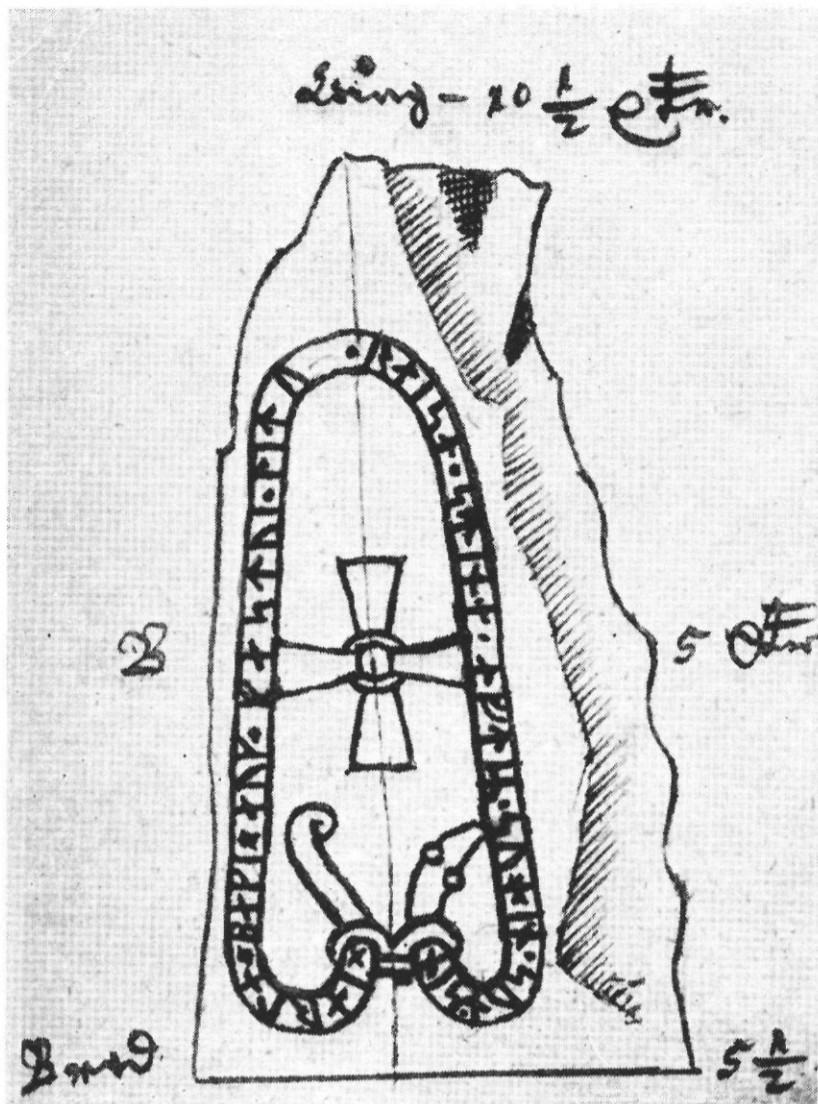

Fig. 141. U 150. Karby, Täby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

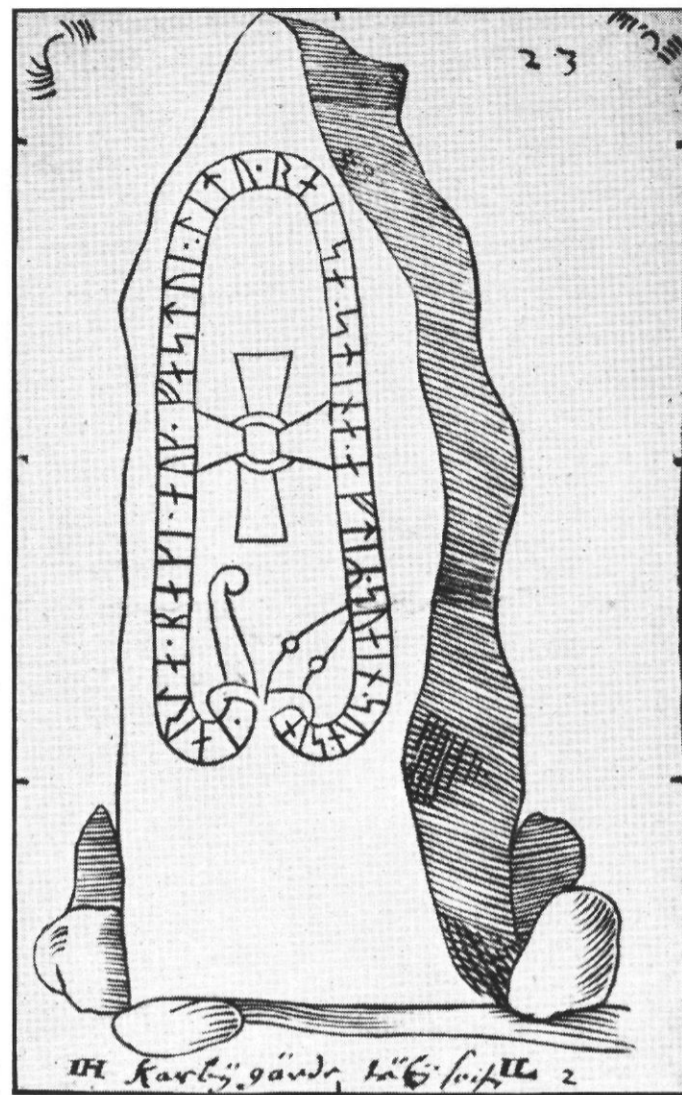

Fig. 142. U 150. Karby, Täby sn.
Efter B 126.

Runstenen, varav numera endast övre delen är bevarad, står rest vid vägen Täby kyrka—Hagby, på södra sidan, NV om Karby, o. 300 m. Ö om Broby bro. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Aschaneus anger platsen: »Emillan Täby kyrkia och Broby» (F a 6), »Widh samma Broby gamla Steenbro lenger norr» (F b 18); Bureus (F a 6): »På samma vägh [o: som den förut omtalade Broby-stenen U 135] nämar Kyrkian»; Axehelm (ib.): »I Täby sochn, vt medh wäghen, på Karby äghor»; Rhezelius (F a 10:1): »Täby Sochn. På Karlby äghor». — I *Ransakningarna* finnes runstenen icke omnämnd, men Hadorph har i marginalen gjort en anteckning: »R. 2 Karleby», åsyftande U 150 och U 151. — Peringskiöld: »Karby gärde».

Runstenen var på 1600-talet ännu hel. Då Dybeck besökte platsen, var den emellertid sönderslagen och nedre delen försvunnen. Det övre stycket låg på stenens gamla plats, »i Karby gata, söder om sockenvägen mellan Täby och Hammarby».

Ljusgrå granit. Fragmentets höjd 1,22 m., bredd 0,60 m.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

[· iarla · b]aki · auk · fastui · litu · raisa · stina · aftir [· suain · sun · sin]

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Iarlabanki ok Fastvi letu raisa steina æftir Svein, sun sinn.

»Jarlabanki och Fastvi läto resa stenarna efter Sven, sin son.»

Till läsningen: 7 a finnes fullständigt i behåll. Av 37 r finnes hst och v. bst. Runan står tätt efter 36 i.

Bureus (F a 6, s. 74) har endast antecknat inskriftens början: **iarlabaki auk fa.** — Aschaneus: teckningen har 40 h, troligen en rättelse (F a 6: a). — Axehiellm: 28—32 **stain**, 33 i. — Rhezelius: 30 a. — Hadorph och Leitz ha en fullkomligt riktig läsning. — Dybeck: 7 a saknas.

Om kvinnonamnet *Fastvi* U 112.

Om de i inskriften omtalade personerna se U 142.

151. Karby, Täby sn.

Pl. 97, 98.

Litteratur: B 130, L 647, D 2:14. Joh. Bureus, F a 6 s. 142 n:r 35 (Axehiellm), F a 5 n:r 406, F a 1 s. 92, F a 10:1 n:r 131 (Rhezelius), F f 6 n:r 167; M. Aschaneus, F b 18 s. 75; Ransakningarna 1667—84 (marg.-ant. av Hadorph); J. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 56; O. Celsius, SR 1, s. 406; R. Dybeck, Reseberättelse 1861; UFT h. 10 (1882), s. 195; E. Brate, Anteckningar 1902 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning (F b 18); Bureus, kopparstick (F f 6); Leitz och Hadorph, träsnitt (i: Peringskiölds Monumenta och B 130); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Runstenen står rest invid vägen Täby kyrka—Hagby, på södra sidan, NV om Karby, ett stycke Ö om Broby bro. I närheten befinna sig de båda fragmenten U 139 och U 140. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Axehiellm (F a 6) anger platsen: »Wid Broby bro i Täby sochn»; Rhezelius (F a 10:1): »På Karby ägor straxt widh Broby broo»; Aschaneus (F b 18): »Där sammastädes brede widh den förre» [d. v. s. vid Broby bro, bredvid U 135]. — Hadorph: »Karaby vid vägen». — Peringskiöld: »Karlby gärde Täaby Sochn»; B 130 »Karlby gärde». I bakgrunden synas på träsnittet några gravhögar. — »Stenen står», säger Dybeck, »bland några skadade kullar och stensättningar».

Granit, av övervägande röd färgton. Höjd 1,17 m., bredd 1,22 m. Ristningsytan är slät och ojämn. Ristningen är djupt huggen och väl bevarad. Upptill är ett litet stycke av toppen avslaget med ett par runor.

Inskrift:

× **purbiarn** × **uk** × **ikipura** × **litu** × **raisa** × **ist[ai]n** × **pina** × **iftir** × **ikul** × **fapur** **sin** × **uk** × **irinui** × **iftir** × **buanta**
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70
sin × **uk** **aftir** - - -
       75   80   85

Þorbiörn ok Ingipora letu ræisa stein þenna æftir Igul, faður sinn, ok Ærinvi æftir boanda sinn ok æftir ...

»Torbjörn och Ingetora läto resa denna sten efter Igul, sin fader, och Ärenvi efter sin man och efter ...»

Till läsningen: Inga stungna runor förekomma. Av 29 t är h. bst borta, likaså överdelen av de båda följande runorna. Intet sk. efter 50 r och 72 a. Ristningsytan vid r. 76—85 innanför runslingan på v. sidan är väl bevarad, och allt som på bilden har blivit ifyllt är säkert. Ingenting talar direkt för att det skulle vara inhugget av någon annan än den som utfört ristningen för övrigt. Snarare skulle man kunna tänka sig, att runorna här haft en dekorativ uppgift, som motsvarighet till 67—75 **buanta sin** × på högra sidan. Troligen har dock ristaren avsett att fortsätta inskriften med ännu ett namn, ehuru det av någon anledning icke har blivit fullbordat. Möjligen har han funnit utrymmet för begränsat och nödgats avstå. Tecknet 82 torde vara ett r, vars h. bst icke har blivit huggen. Det följande (83) är en rak hst, sålunda i. Där-

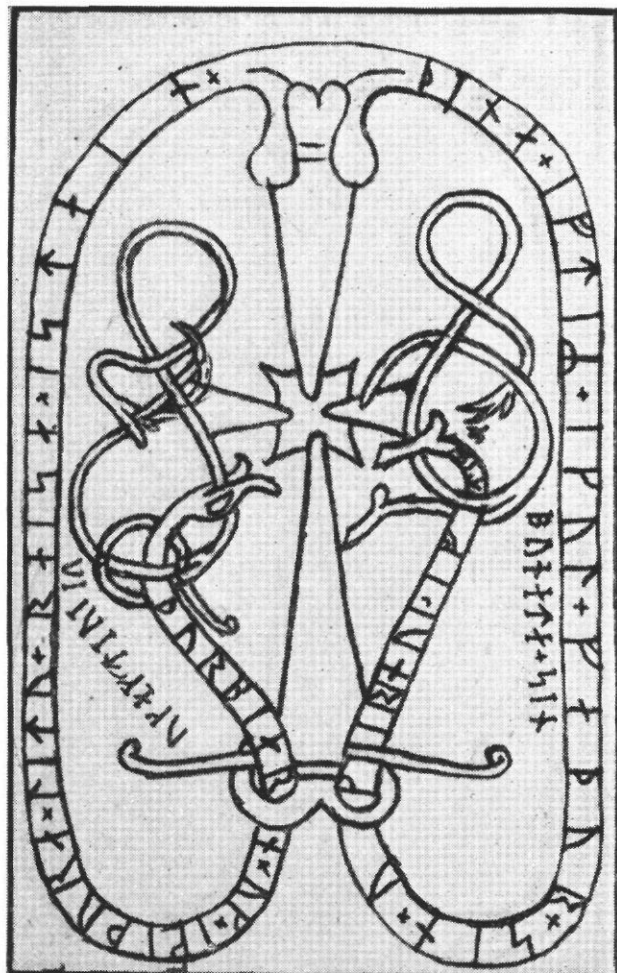

Fig. 143. U 151. Karby, Täby sn.
Efter teckning av Rhezelius.

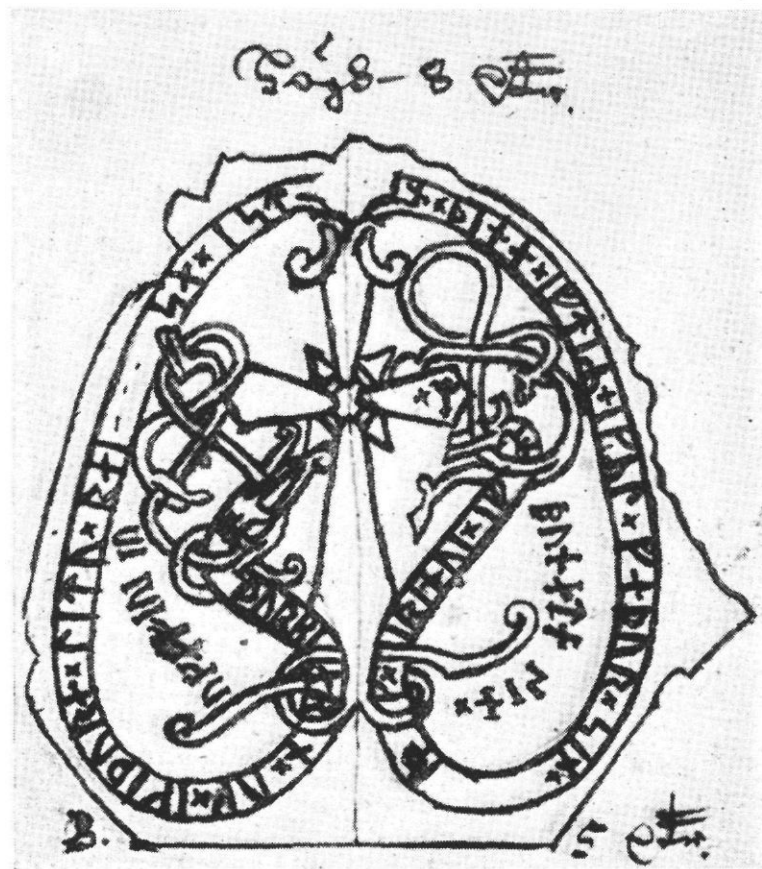

Fig. 144. U 151. Karby. Täby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

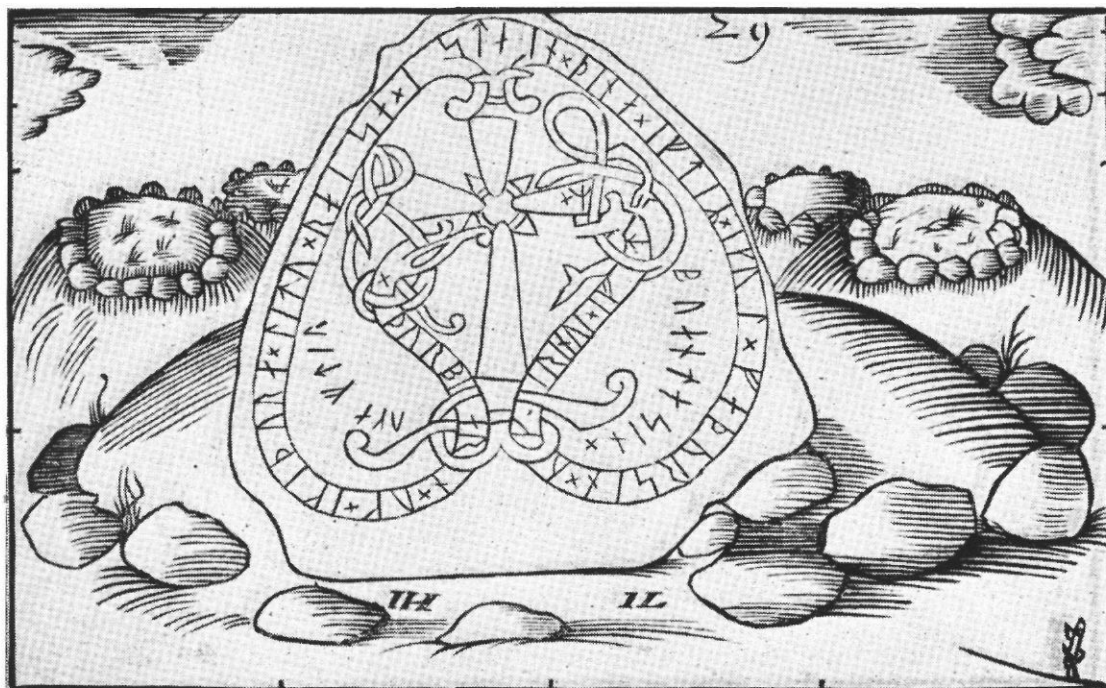

Fig. 145. U 151. Karby, Täby sn. Efter B 130.

efter ett mellanrum för en runa, varpå ett något böjt streck, liknande bst i u (84). Det sista tecknet (85) är en vinkel, kan vara u, men avser möjligen l. Om mellan 83 och 84 ett k blivit utelämnat, skulle man sålunda få namnet i[k]ul. Den ofullbordade inskriften på vänstra sidan skulle sålunda utgöra en upprepning av huvudinskriften: »och efter Igul».

Axehielm (F a 6): 17 a, 27 i, 65 i saknas, likaså slutet 67—85. — Rhezelius (F a 10: 1),

tydiligen en renritning efter ett utkast, vilket föranlett en förryckning av alla proportioner. 67—85 **ukaftiuiiu**. — Aschaneus: 30 **a** saknas; 67—85 **ukafiuiiu**. — Hadorph och Leitz: 67—85 **ukaftir**. — Dybeck: 67—85 **uk afti(r) i . . . iu(x)**. — Brate läser 67—85 **ukaftiuiti** och tolkar detta: *ok æfti viti* »och må vittna efteråt».

Om kvinnonamnet *Ingipora* se Sö 347 och U 88, om *Ærinvi* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 109, om mansnamnet *Igull* ib. s. 106.

Om **is** för *s* se ovan U 144.

152. Lissby, Täby sn. I.

Pl. 98, 99.

Litteratur: Svenska Dagbladet ¹⁰/_s 1930; Handlingar i ATA 1930, 1931.

I dec. 1929 hittades ett runstensfragment (U 155: C) i en åker NÖ om Hagby, där tidigare den numera avhysta gården Lissby hade legat; under följande sommar kommo ytterligare tre fragment (U 156: A och B, U 157: A) i dagen. Fragmenten tillhörde åtminstone två olika stenar, men voro så små, att de icke kunde sammanfogas till ett helt. Riksantikvarien utfäste med anledning därav hittelön för varje nytt fynd. Inom några dagar anmäldes från Hagby, att man hade grävt sig ned på ett ställe i åkern och där påträffat en gammal källare, vars väggar voro klädda med runstenar. Amanuensen I. Schnell fick nu i uppdrag att leda det fortsatta arbetet. Fyndplatsen var en grop, belägen under den plats, där ännu i slutet av 1800-talet huvudbyggnaden i Lissby hade legat. Gropen var fylld med jord och allehanda avskräde, och dess sidor begränsades av stenväggar. Det hade tydligen varit en källare, belägen under östra delen av byggnaden. I väggarna sutto sex block, som voro ristade med runslingor och utgjorde hela runstenar eller delar av sådana. Tyvärr hade huset, som stått över källaren, brunnit ned, och till följd därav hade stenarna blivit skörbrända, så att de föllo sönder, då de skulle lyftas upp. Med mycken möda lyckades konservatorn vid Statens Historiska Museum G. Olsson sammanfoga de många små skärvorna och laga stenarna. Tre av dem voro tämligen fullständigt bevarade; de restes följande år vid Hagby gård (U 152—154). Dessutom återstodo tre fragment av en sten (U 155) och mindre delar av ytterligare två eller tre stenar (U 156, 157). De på vissa ställen sönderbrända stenyterna preparerades, så att de skulle kunna stå emot luftens och frostens inverkan.

Det förefaller gåtfullt, att så många runstenar ha kunnat finnas synliga i en gårds källare utan att detta någonsin har blivit bekant för fornforskningen, varken under 1600-talet eller senare under 1800-talet. Den enda rimliga förklaringen torde vara, att källaren har byggts senast under 1500-talet och att den snart nog har övergivits och fyllts igen. Runstenskällaren torde sålunda ha varit okänd även för ortens folk redan på 1600-talet. Säkerligen ha stenarna en gång samlats ihop inom Lissbys och Hagbys omedelbara närhet. Av allt att döma har denna trakt under vikingatiden varit mycket rik på runristningar. Enbart detta fynd i Lissby har ökat antalet kända runinskrifter från Täby med sex eller sju stycken.

U 152 var vid anträffandet så gott som fullständigt bevarad, men stenen var krossad något nedanför mitten, så att den vid framtågandet bestod av en större del och fyra mindre (se Schnells foto i ATA). Utefter v. sidan var ristningen skadad och ett mindre stycke bortslaget. De fem delarna sammanfogades, och stenen restes 1931 på Hagby gårdsplan.

Granit. Höjd över markytan 1,35 m., bredd 1,06 m. Ristningen är djup och väl bevarad.

Inskrift:

× hulmfrir × - it - - isa × istain × þina × iftir × biarn × buanta isin × auk × iftir × isikat sun isin ×
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65

Holmfridr let ræisa stæin þenna æftir Biorn, boanda sinn, ok æftir Sighvat, sun sinn.

»Holmfrid lät resa denna sten efter Björn, sin man, och efter Sigvat, sin son.»

Till läsningen: Ingen runa är stungen. De två sista runorna, 66—67 in, ha icke fått plats inom slingan. Det sista sk är ovanligt stort och liknar en a-runan.

Om is för s (i *istain*, *isin*, *isikat*, *isin*) se ovan U 144.

Samma personer som i inskriften omtalas även i U 144.

153. Lissby, Täby sn. II.

Pl. 101.

Litteratur: Se U 152.

Stenen anträffades liksom den föregående år 1930 i en källare under östra delen av grunden till den gamla mangårdsbyggnaden i Lissby, som skall ha rivits vid slutet av 1800-talet. Liksom U 152 och U 154 har även denna runsten varit inbyggd i källarväggen med ristningen synlig. Då källaren rasade samman, krossades stenen i en mängd större och mindre stycken. Fotstycket stod ännu kvar på sin plats; det största stycket var därjämte toppen. Ett fragment av stenen hittades i åkern invid Lissby. Sammanlagt ha icke mindre än o. 70 stycken av stenen hopplockats och sammanfogats. Stenen restes 1931 på gårdsplanen i Hagby.

Granit. Höjd 2,60 m., bredd 1,50 m. Ristningen är nedtill svårt skadad, bitar av stenen fattas, och skärvor av ytan ha slagits av. Inskriftens början och slut äro därför fördärvade. F. ö. är ristningen djupt och jämnt huggen och i stort sett väl bevarad.

Inskrift:

... [u]ai - × [a]uk × ulf- litu × raisa × stai - a × eftir × hlftan · auk · eftir × kunar × brypr × sina × þair ·
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
 antapus × aust ... um
           65   70   75

[*Svæinn*] ok *Ulf*^[R] letu ræisa stæina æftir *Halvdan* ok æftir *Gunnar*, brøðr *sina*. *Þeir* ændaðus *aust*^[r]...

»Sven och Ulv läto resa stenarna efter Halvdan och efter Gunnar, sina bröder. De dogo österut ...»

Till läsningen: Första säkra runa är 3 i. Av runan framför finnes endast övre och nedre delen av hst i behåll; av r. 1 endast en svag rest. På Schnells foto, före stenens framtagning, tydligt uai, ehuru u är skadat. Även 5 a är där fullständigt bevarat. Av r. 4 finns en liten del av en n-bistav i behåll. Det första namnet har sålunda otvivelaktigt varit suain. Av r. 11 finnes endast översta spetsen av en hst. R. 25 är borta, av 26 a är h. delen av bst bevarad. 27 e är skadat nedanför mitten, men har varit stunget. Av 28 f finnas de översta spetsarna av hst och bistavar. 41 e är tydligt stunget, likaså 53 y. Fr. o. m. 29 t t. o. m. 70 s äro alla runor väl bevarade. 71—74 aust är skadat, men säkert. Därefter är inskriften förstörd. Rester av de två sista runorna inom slingan finnas omedelbart framför rundjurets huvud: av 75 u övre delen av en bst, av 76 m övre delen med båda bst.

Slutet av inskriften kan förmodas ha varit: **pair · antapus × aust[r × i krika]um** (jfr U 136 och 140) eller möjligen **pair · antapus × aust[r × i karp]um** (jfr Sö 338 och D 2: 116 Veda, Angarns sn).

I inskriften talas om »stenar». Den andra stenen har sannolikt varit U 155, varav tyvärr endast fragment äro bevarade.

154. Lissby, Täby sn. III.

Pl. 100.

Litteratur: Se U 152.

Liksom U 151 och U 153 anträffades denna runsten år 1930 i en hoprasad källare under östra delen av grunden till den gamla mangårdsbyggnaden i Lissby. Denna runsten stod vid anträffandet ännu upprätt i den forna källarväggen, men var krossad och föll, då den togs fram, sönder i o. 50 större och mindre delar, som sedan måste sammanfogas. Upptill på v. sidan saknades ett större stycke med inskrift, som icke har kunnat återfinnas. Stenen lagades och restes 1931 i parken till Hagby, o. 40 m. bakom flygelbyggnaden.

Mörk stenart. Höjd 1,23 m., bredd 0,80 m. Ristningsytan är på flera ställen svårt skadad. Men ristningen har ursprungligen varit djupt huggen.

Inskrift:

[**po**] . . . **r** × **lit** × **rai** . . . **fast** · **auk** × **at** × **kairbiarn** × **brup** - . . . **ir** · **to** **aus** . . . ×

. . . *let ræi[sa] . . . -fast ok at Gæirbiorn, brøð[r] . . . [pæ]ir dou aus[tr] . . .*

» . . . lät resa . . . -fast och efter Gerbjörn, [sina] bröder. De dogo österut . . . »

Till läsningen: De båda första runorna finnas på Schnells foto, före stenens framtågning. I 30 **u** finnes en fördjupning, som möjligen kan vara huggen. Av r. 32 finns endast hst kvar.

10—13 **fast** är slutet på ett namn. Då här icke följer någon släktskapsbeteckning, är det tydligt, att stenen har varit rest över två bröder.

155. Lissby, Täby sn. IV.

Pl. 102.

Tre fragment, funna 1929 och 1930 på samma plats som de föregående. Rödgrå, finkornig granit. Ha säkerligen utgjort delar av samma runsten. Fragmenten förvaras på Hagby gård.

A: 84 × 86 cm. Runslinga med inskriften: **n × auk × ulfr li**

B: 68 × 115 cm. Inskrift: **na × pair × uaru × sunir × a . . . r ×**

C: 87 × 64 cm. Inskrift: **rnar × auk × raknfrif**

Fragmenten B och C höra nära tillsammans, och inskriften på C utgör en direkt fortsättning av den på B.

Av hela inskriften kan rekonstrueras:

[*Svæi*]nn ok *Ulf*r le[*tu ræisa stæi*]na. *Pæir* varu *synir* *Arnar* ok *Ragnfrid*[a]r.

»Sven och Ulv läto resa stenarna. De voro Örns och Ragnfrids söner.»

Runstenen torde ha hört samman med U 153, som Sven och Ulv ha rest till minne av sina bröder Halvdan och Gunnar.